

Ed.

90. Frumvarp til laga

[71. mál]

um meðferð einkamála í héraði.

(Lagt fyrir Alþingi á 82. löggjafarþingi, 1961.)

I. KAFLI

Um dómendur.

1. gr.

Með dómstörf í einkamálum, þar á meðal skipti, fúgetagerðir og uppboð, fara sýslumenn utan kaupstaða, bæjarfúgetar í kaupstöðum utan Reykjavíkur, borgardómarar og borgarfúgetar í Reykjavík og lögreglustjórar í umdæmum utan kaupstaða, þar sem þeir eru sérstaklega skipaðir.

2. gr.

Forseti skipar hina reglulegu héraðsdómarara. Þeir taka laun úr ríkissjóði samkvæmt launalögum, lífeyri eftir lífeyrslögum og skrifstofufé samkvæmt þar um settum reglum. Ríkissjóður leggur þeim til nauðsynleg skrifstofugögn.

Í kaupstöðum skulu hinir reglulegu héraðsdómarar hafa skrifstofu í kaupstaðnum, enda þótt þeir hafi jafnframt lögsögu í fleirum lögsagnarumdæmum, nema dómsmálaráðherra kveði öðruvísi á. Annars staðar getur dómsmálaráðherra, ef ágreiningur ris, ákveðið embættisbústað héraðsdómarara, að fengnum tillögum hlutaðeigandi sýslunefndar eða sýslunefnda.

3. gr.

Engan má skipa í fast dómarasæti, nema hann:

1. Sé svo andlega og líkamlega hraustur, að hann geti gegnt starfanum.
2. Sé 25 ára gamall.
3. Sé lögráður og hafi forræði fjár síns.
4. Hafi óflekkað mannorð.

5. Hafi islenzkan ríkisborgarétt.
6. Hafi lokið embættisprófi í lögfræði við Háskóla Íslands.
7. Hafi 3 ár samtals gegnt lögfræðistörfum. Undantekningu frá ákvæði þessa tölu-
liðs má gera um þá menn, er sérstakan orðstír hafa getið sér fyrir ritstörf um
lögfræðileg efni.

4. gr.

Dómsmálaráðherra getur sett mann, sem fullnægir skilyrðum 3. gr., til þess að
gegna störfum héraðsdómara um stundar sakir.

5. gr.

Dómsmálaráðherra setur dómara, sem fullnægir skilyrðum 3. gr., til að fara
með og dæma einstök mál, þar sem hinn reglulegi dómari hefur vikið dómarasæti.

6. gr.

Ef mál er sérstaklega umfangsmikið eða vandasamt að öðru leyti, svo að ætla
má, að hinn reglulega dómara skorti tíma frá öðrum embættisstörfum eða sé af
öðrum ástæðum ofvaxið að fara með það, getur dómsmálaráðherra skipað sérstakan
dómara til að gegna því, enda hafi hinn reglulegi dómari færzt undan að sinna mál-
inu af nefndum ástæðum.

7. gr.

Að fengnum tillögum héraðsdómara er dómsmálaráðherra rétt að skipa tvo
menn, sem fullnægja dómarskilyrðum samkvæmt 3. gr., til dómstarfa ásamt hér-
aðsdómara í vandasömum málum.

8. gr.

Dómari getur kvatt tvo kunnáttumenn til dómstarfa með sér í málum, þar sem
sérkunnáttu þykir sérstök þörf.

9. gr.

Rétt er dómara, ef hann telur það við eiga, að kveðja tvo menn til dómstarfa
með sér í máli, er annar þeirra fullægir skilyrðum 3. gr. og hinn skilyrðum 8. gr.

10. gr.

Skýlt er hverjum manni, karli sem konu, er fullnægir lómæltum skilyrðum,
að taka við kvaðningu til samdómandastarfa.

Undan kvaðningu eru þegnir:

1. Dómarar og ritari Hæstaréttar, aðrir embættisdómarar og fulltrúar þeirra.
2. Ráðherrar og ráðuneytisstjórar í Stjórnarráði.
3. Saksóknari ríkisins og fulltrúar hans.
4. Biskup og prestar þjóðkirkjunnar, nema í kirkjudómi.
5. Löggiltir málfutningsmenn og fulltrúar þeirra.
6. Embættislæknar, ljósmæður og hjúkrunarkonur.

11. gr.

Almenn skilyrði til samdómandastarfa eru þessi:

1. Nægilegur andlegur þroski og andleg og líkamleg heilbrigði.
2. Óflekkað mannorð.
3. Lögræði og fjárforræði.
4. Aldur frá 25—70 ára.
5. Sérþekking á sakarefnum.

12. gr.

Héraðsdómari dæmir um skyldu og skilyrði samdómanda samkvæmt 7.—11. gr.,
en tjá skal hann aðiljum, svo fljótt sem föng eru á, nefnu samdómanda, og veita
skal hann aðiljum færi á því að gera athugasemdir við hana. Skjóta má ákvörðun
dómara um hæfi samdómanda til Hæstaréttar samkvæmt 287. gr.

13. gr.

Áður en samdómandi tekur til starfa, skal hann vinna eið eða drengskaparheit, á sama hátt og eftir sömu reglum sem um vitni er mælt, að því, að hann skuli leysa starfann af hendi, svo sem hann hyggur sannast og réttast og helst að lögum.

14. gr.

Héraðsdómari kveður á um greiðslur til samdómanda, en rétt er dómsmálaráðherra að kæra þá ákvörðun.

15. gr.

Dómari kveður samdómendur að jafnaði, er greinargerð er fram komin af hendi varnaraðilja, en annars á því stigi máls, er hann telur þeirra þörf.

Héraðsdómari stýrir dómi, gefur einn út stefnur og kveður einn upp úrskurð um það, hvort hann viki sæti.

16. gr.

Nú missir samdómanda við, og kveður héraðsdómari annan til í hans stað. Endurtaka skal síðan það, sem fram hefur farið í málinu eftir þörfum, til þess að samdómandi fái kynnt sér málavexti.

17. gr.

Héraðsdómara er rétt að halda dómþing í máli, sem undir hann ber, hvar sem er á landinu, ef það þykir hallkvæmt vegna öflunar gagna, málflutnings eða dómsuppsögu.

18. gr.

Rétt er dómsmálaráðherra að skipa héraðsdómara með samþykki hans fulltrúa, er sé 21 árs að aldri og fullnægi skilyrðum 1. og 3.—6. töluliðs 3. gr., til þess að framkvæma á ábyrgð dómara tilteknar dómsathafnir eða alls konar dómsathafnir, sem undir dómara ber.

Rétt er og dómsmálaráðherra að skipa héraðsdómara að fengnum tillögum hans fulltrúa, er framkvæmi á sjálfs sín ábyrgð einstakar eða hvers konar dómsathafnir, enda fullnægi hann þá einnig skilyrði 7. töluliðs 3. gr.

19. gr.

Um refsíábyrgð dómara fer samkvæmt almennum hegningarlögum og sérákvæðum einstakra laga.

Í dómi máls getur Hæstiréttur veitt héraðsdómara áminningu eða dæmt honum sekt á hendur, 200—4000 krónur, til ríkissjóðs fyrir drátt á máli og önnur glöp í meðferð þess, ef sök hans virðist ljós.

Einnig er hverjum þeim, sem telur héraðsdómara hafa gert á hluta sinn í dómastarfi, rétt að kæra hann fyrir Hæstarétti samkvæmt ákvæðum 287. gr., og getur Hæstiréttur veitt dómara áminningu eða dæmt honum að greiða sekt samkv. 2. mgr.

20. gr.

Í héraði verður dómari einungis sóttur til greiðslu skaðabóta vegna brots í dómastarfi í opinberu máli á hendur honum út af því eða eftir að áfellisdomur hefur verið kveðinn upp yfir honum í opinberu máli fyrir slíkt brot.

Í Hæstarétti má dæma héraðsdómara eftir stefnu til að greiða skaðabætur fyrir málsmeðferð sína.

21. gr.

Nú telur dómsmálaráðherra dómara hafa misst hin almennu dómarskilyrði eða hafa gert sig sekan um misferli í starfa, enda hafi áminning eigi komið að haldi, eða dómari hefur að álit ráðherra með öðrum hætti rýrt svo álit sitt siðferðislega, að hann megi eigi lengur gegna dómaraembætti, eða gerzt svo brotlegur í starfa, að ákæru varði, og vísar dómsmálaráðherra málinu til saksóknara ríkisins.

Málið sætir meðferð opinberra mála fyrir Starfsdómi. Starfsdóm skipa þrír dómendur, er fullnægja skilyrðum til þess að vera hæstaréttardómarar. Formaður dómsins er elzti lagaprófessor við Háskóla Íslands, en hina tvo skipar dómsmálaráðherra til tíu ára í senn. Þóknun taka dómendur fyrir þau mál ein, er þeir fá til meðferðar.

Nú telur dómsmálaráðherra dómara óhæfan til þess að gegna starfa, og er honum rétt að leggja fyrir saksóknara að krefjast þess, að Starfsdómur viki dómara frá starfa um stund eða að fullu.

Ef mál þolir enga bið, getur dómsmálaráðherra vikið dómara frá starfa um stundarsakir, en bera skal þá málið undir Starfsdóm, svo fljótt sem verða má og eigi síðar en tveimur vikum eftir frávikningu dómara.

Starfsdómur getur veitt dómara áminningu, dæmt á hendur honum refsingu og skaðabætur og svo málskostnað.

Kveða skal á um það í dómi, hvort áfrýjun sýknudóms fresti því, að dómari taki við starfa sínum að nýju.

Nú verður uppvíst í máli, er Starfsdómur hefur til meðferðar, eða ástæða er til að ætla, að dómari hafi framið athæfi, er lög leggja viðurlög við, bæði í starfa sínum og utan hans, og skal rannsaka og dæma málið í heild fyrir Starfsdómi.

22. gr.

Dómari, sem fyrir sökum er hafður, getur haft uppi bótakröfur á hendur ríkissjóði fyrir Starfsdómi, sbr. XVIII. kafla laga nr. 82/1961.

23. gr.

Dómari vikur úr dómarsæti, ef:

1. Hann er aðili máls eða mál varðar hann að mun fjárhagslega eða siðferðislega.
2. Hann er fyrirvarsmaður aðilja, hefur flutt málið eða leiðbeint aðilja í því.
3. Hann er skyldur eða mægður aðilja eða í kjörsifjum við hann að feðgatali eða niðja eða að öðrum lið til hliðar, maki eða fyrrverandi maki, niðji systkinis aðilja eða gagnkvæmt eða mægður með sama hætti, unnusti eða unnusta, fósturforeldri eða fósturbarn. Telja skal mægðir haldast, þótt sífjum þeim, sem þær helgast af, sé lokið.
4. Hann hefur borið vitni um málsatvik eða verið skoðunar- eða matsmaður í máli.
5. Hann hefur verið gerðardómsmaður um sakarefnið eða látið í ljós álit sitt um það sem opinber sýslunarmaður.
6. Hann er svo venzlaður vitni, sem í 3. tölulið segir, enda sé krafizt úrskurðar um skyldu vitnis eða heimild til að bera vitni eða heitfesta skýrslu. Sama gildir, ef úrskurða skal um skyldu eða heimild jafnvenzlaðs mats- eða skoðunarmanns til að framkvæma gerð eða staðfesta hana og um skyldu jafnvenzlaðs manns til að láta í té sakargögn.
7. Málið varðar venzlamenn samkvæmt 3. tl. að mun siðferðislega eða fjárhagslega.
8. Horf hans við aðilja eða sakarefni er slíkt, að hætta er á því, að hann fái eigi litið óhlutdrægt á málavexti.

24. gr.

Nú er dómur skipaður einum dómara, og skal hann þá með úrskurði víkja dómarsæti af sjálfsdáðum, ef svo er sem í 23. gr. segir. Í fjölskipuðum dómi ber formanni dóms að gæta þess, að samdómendur séu hæfir til dómstarfa í því máli. Dómara í slíkum dómi er skylt að skýra frá því, ef hann veit vanhæfi sitt eða annars dómara til dómstarfa.

25. gr.

Aðiljum máls er rétt að krefjast þess, að dómari viki sæti vegna atvika, sem valda eða kunna að valda vanhæfi hans.

26. gr.

Úrskurði dóms um, að dómari viki sæti, verður eigi skotið til Hæstaréttar. Úrskurði um, að dómari skuli eigi vika sæti, má kæra til Hæstaréttar samkvæmt 287. gr., enda hvílir þá mál á meðan.

27. gr.

Ef dómari vikur sæti, ber honum að gera það, sem nauðsynlegt kann að vera til að halda máli í réttu horfi, þar til setudómari tekur við því. Hann getur og látið af hendi endurrit af málsskjölum og gefið út dómsgerðir, þótt hann hafi vikið sæti.

II. KAFLI

Um þinghöld.

28. gr.

Í kaupstöðum skal halda bæjarþing til meðferðar allra mála, sem eigi eru sérstaklega undantekin, einu sinni í viku eða oftár, eftir ákvörðun dómsmálaráðherra, og á þeim stað og stund, sem ákveðið verður, ef mál eru fyrir hendi. Dómara í kaupstað er vítalaut, þótt niður falli bæjarþing, ef hann getur eigi háð þing, enda líði aldrei meira en hálfur mánuður milli bæjarþinga. Utan kaupstaða skal halda manntalsþing til meðferðar dómsmála á þingstað réttum í þinghá hverri einu sinni á ári, eins og verið hefur, en auk þess skal aukadómþing heyja, þá er þörf gerist og á þeim stað í þinghá hverri, sem dómari ákveður hverju sinni.

Dómsmálaráðherra getur ákveðið, að regluleg dómþing skuli halda í einstökum lögsagnarumdæmum eða þinghám oftár en einu sinni á ári, þar sem þörf krefur.

Þingleyfi eru frá 20. desember til 6. janúar og frá pálmásunnudegi til annars í páskum. Enn fremur getur dómsmálaráðherra ákveðið þingleyfi í kaupstöðum 1—2 mánuði á sumrin.

Framkvæma skal dómsathafnir í þingleyfum, sem eigi mega biða, svo sem dómsuppsögu, fógetaaðgerðir, skiptagerðir og uppboðsgerðir.

29. gr.

Dómari stýrir þinghaldi.

Dómari ákveður, í hverri röð mál skuli tekin til meðferðar. Enginn má taka til máls án leyfis dómara, sem gætir þess, að málflutningur sé skýr og gagnorður og að málflytjandi haldi sér við efni máls.

30. gr.

Dómþing í þinghúsum og öðrum húsum til almenningsnota skal heyja í heyranda hljóði. Dómara er þó rétt sjálfkrafa eða eftir ósk þess, sem í hlut á, að kveða með úrskurði, er eigi verður kærður, á um málsmeðferð fyrir luktum dyrum, ef þess er þörf:

- a. til þess að málsatvik verði betur í ljós leidd,
- b. til verndar þingfriði,
- c. til hlífðar aðiljum, vitnum eða öðrum,
- d. af velsæmisástæðum,
- e. vegna horfs málsatvika við erlendum ríkjum,
- f. annars vegna hagsmuna ríkis eða almennings.

Ef sérstakar ástæður eru, er dómara rétt að veita tilteknum mönnum, er málið varðar eigi, heimild til vistar á dómþingi, sem háð er fyrir luktum dyrum. Ef einstakur maður ljær hús sín til þinghalds, getur hann bannað mönnum, er eigi eiga í hlut, aðgang að því. Ákvæðin hér að framan taka og til þinghalds í húsum einstakra manna, eftir því sem við á.

31. gr.

Dómari getur bannað, að viðlögðum sektum eða varðhaldi, nema þyngri refsing liggji við að öðrum lögum, að skýra opinberlega í orðum eða á annan hátt frá því, sem gerist á dómþingi fyrir luktum dyrum.

32. gr.

Dómari getur bannað, að viðlagðri refsingu samkvæmt 31. gr., að gera uppdrætti eða myndir af mönnum í þinghaldi eða öðru, sem þar fer fram eða er til sýnis.

33. gr.

Dómari eða formaður dóms skal gæta þess, að dómþing sé háð eftir réttum reglum. Honum er rétt að áminna þá, sem á þingi eru, ef framkoma þeirra er óviðeigandi í orði eða verki. Hann getur vísað einstökum mönnum eða almenningi út úr dómsal, ef návist þeirra horfir til truflunar þingfriði eða þeir koma ósæmilega fram við dómara eða aðra. Þó skal þeim, sem við málið eru riðnir, að jafnaði veitt færi á því að bæta ráð sitt. Ef þeir láta ekki skipast, kveður dómur upp úrskurð um brottvisun þeirra úr dómsal.

34. gr.

Nú er aðilja máls eða umboðsmanni hans vísað úr dómsal vegna framkomu sinnar, og fer um málið svo sem eigi hefði verið sótt dómþing af hans hendi.

35. gr.

Þingmálið er íslenzka. Ef aðili eða vitni er eigi nægilega fær í íslenzku, skal aðili hafa með sér og á sinn kostnað löggiltan dómtúlk, sem dómari samþykkir. Nú er löggilts dómtúlks eigi kostur, og er dómara rétt að samþykkja þann túlk, er hann telur til starfans hæfan, enda skal túlkur vinna heit fyrir dómi um, að hann skuli rækja starfann eftir beztu getu.

Dómtúlkur skal fullnægja skilyrðum til þess að vera lögfullt vitni í dómsmáli því, sem um er að tefla. Nú er slíks dómtúlks eigi kostur, og er dómara heimilt að fengnum tillögum aðilja að víkja frá þessu ákvæði.

Nú treystir dómari sér til að túlka erlent mál, og getur hann sjálfur spurt aðilja og vitni á erlendu máli, enda hafi aðiljar eigi fengið hæfan túlk til starfans.

Ákvæði greinar þessarar gilda um þýðingu skjala, eftir því sem við á.

Nú skal spyrja heyrnarlausan mann eða mállausan fyrir dómi, og skal leita aðstoðar kunnáttumanns. Ákvæði greinar þessarar gilda um slíkan aðstoðarmann, eftir því sem við á.

36. gr.

Þar sem einn dómari situr í dómi, skal jafnan vera einn þingvottur, er hafi náð 21 árs aldri og fullnægi skilyrðum til að vera lögfullt vitni í dómsmáli því, sem um er að tefla. Dómari ákveður þóknun handa þingvotti.

III. KAFLI

Um dómsmálabækur.

37. gr.

Hverju héraðsdómaraembætti skulu fylgja dómsmálabækur til afnota í einkamálum. Dómsmálaráðherra setur reglur um, hvaða dómsmálabækur halda skuli svo og um gerð þeirra.

Dómarar ákveða, hvernig rita skuli dómsmálabækur innan þeirra marka, sem lög og reglur setja.

Dómsmálaráðherra löggildir dómsmálabækur.

38. gr.

Í dómsmálabók skal hverju sinni, er dómþing er háð, skrá:

1. Nafn dómstóls og dómanda eða dómenda.
2. Stað og stund dómþings.
3. Mál það, sem um er að tefla.
4. Nafn dómtúlks, ef því er að skipta.
5. Nöfn aðilja svo og umboðsmanna þeirra, ef því er að skipta.
6. Hvort dómþing er haldið í heyranda hljóði eða fyrir luktum dyrum. Nú er dómþing haldið fyrir luktum dyrum, og skal þá greina ástæður til þess.

39. gr.

Í dómsmálabók skal rita skýrslu um það, sem gerist á dómþingi, svo sem:

1. Kröfur aðilja, mótmæli og viðurkenningar, sem eigi hafa komið fram í skriflegum greinargerðum.
2. Skýrslur aðilja og vitna og staðfestingu vitnaskýrslna.
3. Kvaðningu og skýrslur kunnáttumanna, að svo miklu leyti sem þær hafa eigi komið fram skriflega, svo og staðfestingu þeirra.
4. Fram lögð skjöl.
5. Málsatvik og málsástæður, sem eigi hafa komið fram skriflega og dómari telur rétt að færa til bókar.
6. Ákvarðanir dómara, úrskurði hans og dóma.

40. gr.

Dómsmálabækur skal rita skýrt og greinilega, og rita hverja blaðsíðu að fullu. Ef bókun þarf að leiðrétta, skal strika yfir hana, en hvorki skafa út né gera ólæsilegt með öðrum hætti það, sem bókað hefur verið.

41. gr.

Héraðsdómari eða forseti dóms heldur dómsmálabækur.

Aðiljar eða umboðsmenn þeirra skulu undirrita það, sem hverju sinni er eftir þeim bókað, er þeir hafa sannfært sig um, að rétt sé bókað, en dómari og þingvottur undirrita að loknu þinghaldi í einu lagi allt það, sem bókað hefur verið.

42. gr.

Dómara er rétt að láta hraðrita eða taka á talvél skýrslur aðilja, vitna og kunnáttumanna.

Rétt er dómsmálaráðherra að setja reglur um hraðritun og notkun talvéla og bókanir, þegar þeim aðferðum er beitt.

43. gr.

Skjöl öll, sem lögð eru fram í dómi, skal merkja í áframhaldandi töluröð og votta á þau um framlagninguna. Sá, sem leggur fram skjal, skal láta fylgja því svo mörg endurrit, sem héraðsdómari telur hæfilegt.

Skjölín eru eign dómsins, en lána má þau aðiljum. Dómari skal, eftir að dómur hefur verið upp kveðinn í máli, fá aðilja frumrit af framlögðu málsskjali gegn því að staðfest endurrit af skjalinu fylgi málsskjölunum, ef aðili þarf frumritsins til sönnunar rétti sínum annars staðar.

Ef sækjandi skilar ekki aftur léðum málsskjölum, áður en mál er tekið til dóms, skal mál fellt niður, nema skjal skipti auðsjáanlega eigi verulegu máli eða aðiljar komi sér saman um efni þess. Ef verjandi skilar eigi léðum málsskjölum, er dómara rétt að dæma málið eftir bókudum kröfum sækjanda, nema svo sé um skjal farið sem nú var sagt.

44. gr.

Gegn lögmæltum ritlaunum er dómara skylt að láta viðkomendum í té staðfest endurrit úr dómsmálabókum og málsskjöllum, þar á meðal dómsgerðir í heild sinni, innan hæfilegs tíma og aldrei síðar en fimm vikum eftir að endurrits hefur verið beiðzt, en rétt er að krefjast ritlauna fyrirfram, eftir því sem dómari áætlar þau. Það varðar sektum, ef endurrit eru eigi af hendi látin á réttum tíma, og má þá beita ákvæðum 19. gr.

IV. KAFLI

Um sakaraðilja.

45. gr.

Sakaraðili getur hver sá verið, einstaklingur, félag eða stofnun, sem að landslögum getur átt réttindi eða borið skyldur. Dómstólar hafa vald til að dæma mál allra þeirra, er aðiljar geta verið, nema undantekningar séu gerðar í landslögum eða samkvæmt þjóðarétti.

Nú getur sakarefni eigi varðað hagsmuni sækjanda að lögum, og skal máli vísað frá dómi. Ef sækjandi reynist annars eigi eiga aðild að sakarefni, leiðir það til sýknu.

46. gr.

Lögráðamaður fer með mál ólögráða manns. Hann má þó eigi án samþykkis hins ólögráða höfða mál um fjárréttindi, sem hinn ólögráða maður hefur heimild til að ráðstafa, eða eiga rót sína í samningi, sem hinn ólögráða maður mátti gera á eigin spýtur. Nú hefur ólögráða maður náð lögmæltum sjálfræðisaldri, og getur lögráðamaður eigi án samþykkis hans höfðað mál út af líkamsárás eða ærumeiðingum, sem hann hefur orðið fyrir, nema hann hafi verið sviptur sjálfræði vegna geðveiki eða fávítaháttar.

Nú hefur ólögráða maður engan lögráðamann, og getur dómari þá skipað honum fyrirsvarsmann í því máli.

47. gr.

Stjórnendur félaga, stofnana og samlagsaðilja, sem eignast geta réttindi og bundizt skyldum, fara með mál þeirra.

48. gr.

Útlendingur, sem er hæfur til að ráðstafa sakarefni að lögum heimalands síns, má reka mál sitt sjálfur fyrir íslenskum dómstólum.

Nú er útlendingur málflutningshæfur að íslenskum lögum, en eigi að lögum heimalands síns, og má sækja hann sjálfan hér fyrir dómstólum.

49. gr.

Það fer eftir almennum reglum laga, hvort fleiri menn en einn eiga óskipta sakaraðild.

Nú eiga fleiri en einn óskipta sakaraðild, og þeir taka eigi allir þátt í málshöfðun eða þeim er eigi öllum veittur kostur á að svara til sakar, og skal vísa máli frá dómi. Ef þeir sækja ekki allir dómþing, skulu þeir, er það gera, taldir hafa heimild til að skuldbinda hina. Athöfn eins þeirra fyrir dómi kemur þá öðrum samaðiljum í hag, jafnvel þótt hún brjóti í bág við athafnir þeirra.

50. gr.

Rétt er fleiri mönnum að sækja mál í félagi og rétt er að sækja fleiri menn í einu máli, enda séu sakarefni runnin af sömu rót, raunverulega eða réttarlega, og sami dómstóll fái um þau öll fjallað. Annars kostar visar dómari máli frá dómi að öllu leyti eða einhverju, ef varakrafa er gerð um dóm að efni til, að því leyti sem slík meðferð er heimil samkvæmt framansögðu.

51. gr.

Nú sækja fleiri menn sök saman eða fleiri menn eru sóttir saman, og ber að skoða hvern þeirra sjálfstæðan aðilja gegnt gagnaðilja.

52. gr.

Nú vill sækjandi eftir þingfestingu máls stefna nýjum aðilja til að svara til sakar ásamt þeim, er hann hefur þegar stefnt, og er það einungis heimilt, ef skilyrðum 50. gr. er fullnægt, enda verði sækjanda eigi metið til vanrækslu, að hann stefndi eigi hinum nýja aðilja, áður en mál var þingfest.

53. gr.

Rétt er þriðja manni, þar með talinn handhafi stjórnssýslu, að ganga inn í mál annarra manna, ef hann telur sig eiga hluti þá eða réttindi, sem um er deilt, eða úrslit sakar skipta hann annars máli að lögum. Skal hann þá stefna báðum hinum upphaflegu aðiljum og gera kröfu um, að honum verði leyfð meðalgangan og að honum verði dæmt sakarefnið, ef því er að skipta, eða dómur verði annars svo felldur, að verndaður verði réttur hans.

54. gr.

Ef úrslit máls geta skipt þriðja mann máli að lögum, getur aðili tilkynnt honum málareksturinn og skorað á hann að ganga inn í málið aðilja til styrktar, t. d. sé um framkröfu aðilja á hendur honum að tefla, eða til að gera sjálfstæðar kröfur, ef því er að skipta.

55. gr.

Ef sækjandi framselur réttindi þau, er dómkrafa hans varðar, eftir birtingu stefnu, tekur hinn nýi eigandi við málinu í stað hins.

Nú deyr sækjandi á þeim tíma, sem í 1. mgr. segir, og tekur þá dánarbú hans eða erfingjar við máli, ef réttindi þau, sem dómkrafan varðar, áskotnast dánarbúinu eða erfingjum með þeim hætti, sem í 1. mgr. segir. Ef réttindi ganga eigi til erfingja, fellur málið niður að öðru leyti en því, að dæma má dánarbúið eða erfingja, ef þeir gangast við skuldum, til að greiða málskostnað.

Nú verður sækjandi gjaldþrota á nefndum tíma, og tekur bú hans við máli með sama skilorði og í 2. mgr. segir. Ef réttindin ganga ekki til bú síns, getur þrotamaður haldið máli áfram, en búinu verður ekki gert að greiða annan málskostnað en þann, sem á var fallinn, er gjaldþrotaskipti hófust.

Eigi veldur það aðiljaskiptum, þótt sækjandi staðfesti ráð sitt á þeim tíma, sem í 1. málsg. segir, hvernig sem fjármálum hjóna er farið.

56. gr.

Nú afhendir verjandi á tímabili því, er í 55. gr., 1. málsg., segir, hlut eða réttindi, er hann er sóttur til að láta af hendi, og er sækjanda rétt að halda máli áfram gegn hinum upphaflega verjanda, enda verður hinn nýi eigandi þá bundinn við dóm í málinu, nema hann hafi eignast hlut eða réttindi með þeim hætti, að varnir eða réttindi annarra manna yfir hinu afhenta glattist gagnvart honum.

Ef verjandi deyr á nefndu tímabili, þá tekur dánarbú eða erfingjar við málinu, ef skylda sú, sem dómkrafa varðar, flyzt á dánarbú eða erfingja. Ella fellur mál niður að öðru leyti en því að dæma má dánarbú eða erfingja, sem gangast við skuldum, til að greiða málskostnað.

Nú er bú verjanda tekið til gjaldþrotaskipta á nefndum tíma, og tekur bú hans við máli með sama skilorði og í 2. mgr. segir. Ef skyldan flyzt eigi á gjaldþrotabúið, verður því einungis gert að greiða málskostnað, sem á er fallinn við upphaf gjaldþrotaskipta, en halda má málinu áfram gegn þrotamanni.

V. KAFLI
Um sakarefni.

57. gr.

Eigi verður krafizt aðfararhæfs dóms um kröfu, sem að visu reynist rétt eða kann að vera rétt, en greiðslu- eða fullnægjuskylða er enn eigi komin, þá er mál er höfðað.

Mál má þó höfða, þó að skilyrðum 1. mgr. sé ekki fullnægt, ef sækjandi sýnir, að hann skipti máli að lögum að fá slíkan dóm, svo sem:

1. Þá er sérstök ástæða er til að ætla, að verjandi hyggist skjóta sér undan fullnægjuskyldu sinni á réttum tíma.
2. Þá er um er að tefla aukakröfur, t. d. vexti, unz greitt er, þá er aðalkrafa er í gjalddaga fallin.
3. Þá er um er að tefla kröfur, sem falla í gjalddaga með vissu millibili, enda sé ein þeirra fallin í gjalddaga og hinar eru ekki háðar gagngreiðslum.
4. Þá er krafa er háð því, að önnur krafa, sem sækjandi krefst dóms um í sama máli, verði ekki efnd.

Nú er slík krafa enn eigi eindöguð við dómsuppsögu, og setur dómari skilyrði eða frest fyrir fullnægju hennar.

58. gr.

Nú skiptir það sækjanda máli að lögum, að skorið sé með dómi úr um tilvist réttinda eða réttarsambands, og getur hann krafizt dóms um gildi þeirra réttinda eða réttarsambands, þó að aðfararhæfur dómur verði eigi upp kveðinn.

59. gr.

Sækjandi getur eigi aukið dómkröfur sínar né reist þær á nýju málsefni eftir þingfestingu máls. Hann getur þó eftir þingfestingu aukið kröfur sínar með framhaldsstefnu:

1. Vegna atvika, sem gerast, meðan á máli stendur, eða hann fær eigi vitneskju um fyrr en á þeim tíma, enda verði honum eigi um kennt.
2. Krafizt dóms um almennt gildi réttarsambands, sem upphafleg dómkrafa er sprottin af.
3. Krafizt vaxta og annarra aukagreiðslna, sem leiða af aðalkröfunni, og annars sett fram nýjar kröfur, sem eru af sömu rót runnar og hin upphaflega dómkrafa.

Nú eru kröfur samkvæmt 2. og 3. tölulið eigi settar fram, fyrr en eftir að mál hefur verið tekið til aðalflutnings, og meðferð þeirra veldur óhagræði, og her að vísa slíkum kröfum frá dómi.

Sækjandi getur eftir þingfestingu máls borið fyrir sig ný atvik til stuðnings kröfum sínum, enda breyti það ekki grundvelli máls.

60. gr.

Sækja má í sama máli allar kröfur á hendur sama aðilja, er runnar eru af sömu rót, raunverulega eða réttarlega, eða þær eru samkynja, enda megi sami dómstóll fjalla um þær allar.

61. gr.

Nú eru fleiri menn sóttir í einu og sama máli til að inna sameiginlega af hendi greiðslu, og geta þeir borið fram kröfu um það í málinu, að kveðið verði á um það í dómi, í hverjum hlutföllum þeir skuli bera greiðsluna sín í milli, enda valdi það ekki óhagræði eða tög á málinu.

62. gr.

Rétt er verjanda með stefnu að hafa uppi í máli til skuldajafnaðar og sjálfstæðs dóms gagnkröfu, samrætta aðalkröfunni eða samkynja henni.

63. gr.

Nú eru rekin fyrir sama dómi fleiri mál en eitt milli sömu aðilja eða fleiri en eitt mál milli mismunandi aðilja út af sama réttarsambandi að nokkru eða öllu, og getur dómari ákveðið, að þau skuli sameina og flytja í einu lagi, ef honum virðist það horfa til skýringarauka eða annars hagræðis. Með sama skilorði getur dómari ákveðið, að kröfur, sem sóttar eru í einu máli, skuli skildar sundur og sóttar hvor (eða hver) í máli sér, ef þær eru eigi af sömu rót runnar.

64. gr.

Nú hefur aðili eigi sótt í einu máli þær kröfur, sem runnar eru af sömu rót, og er honum heimilt að sækja þær kröfur, sem eigi voru sóttar í fyrra máli, í síðara máli, en eigi skal þá dæma verjanda til greiðslu málskostnaðar, nema eigi hafi verið unnt að höfða mál um báðar eða allar kröfurnar í einu lagi.

Nú hefur aðili höfðað mál til heimtu nokkurs hluta af kröfu, og skal honum óheimilt að sækja afganginn í öðru máli, nema gildar ástæður séu til að skipta sök, t. d. vegna þess að eigi verður vitað að sinni um afleiðingar skaðaverks, sækjandi vissi eigi, að krafan var hærri, áður en fyrsta eða fyrra málið var tekið til dóms, enda geti hann réttlætt þá vanvizku sína, eða hluti kröfu hefur verið fram-seldur, tekinn lögtaki samkvæmt lögum um lögtak eða verið hafður til skulda-jafnaðar.

65. gr.

Sækjandi getur hætt við málsókn, unz verjandi hefur skilað greinargerð, en verjanda er þó rétt að krefjast dóms um þingfestar gagnkröfur. Eftir nefndan tíma skal málinu í heild sinni haldið til dóms, ef verjandi krefst þess.

VI. KAFLI

Um varnarþing.

66. gr.

Umdæmi hvers héraðsdómara á landi hér er sérstök dómþinghá. Dómsmálaráðherra getur eftir tillögum héraðsdómara, er í hlut á, ákveðið að skipta einni dómþinghá í fleiri dómþinghár.

67. gr.

Sækja má mann fyrir dómi í þinghá, þar sem hann er heimilisfastur eða hefur skráð sig á manntal. Ef maður á samtímis heimili í fleiri þinghám en einni, má sækja hann í hvorri eða hverri sem er.

68. gr.

Sækja má innlendan mann, sem eigi á fast heimili hér á landi, þar í þinghá, sem hann á dvöl, þegar stefna er birt.

Nú hefur innlendur maður hvorki fast heimili né vísan dvalarstað hér á landi, og má sækja hann, þar sem hann er staddur eða vitað er, að hann síðast átti heimili eða dvaldist.

69. gr.

Ölögráða mann skal sækja á varnarþingi lögráðamanns.

70. gr.

Sækja má þessa menn fyrir dómi í Reykjavík, nema þeir hafi heimili annars staðar á Íslandi:

1. Opinbera íslenska starfsmenn erlendis, sem eru ekki seldir undir lögsögu viðkomandi ríkis.

2. Íslenzka menn, sem teljast til sendiráða Íslands erlendis.
3. Aðra íslenzka ríkisborgara eða íslenzka innlenda menn, sem eigi verða sóttir í því landi, þar sem þeir eru.

71. gr.

Félög, samlagsaðilja og stofnanir, sem stjórnarstöð hafa hér á landi eða skrásett heimilisfang, má sækja á varnarþingi stjórnarstöðvar eða skrásetts heimilisfangs eða, verði því eigi við komið, á varnarþingi stjórnarformanns eða stjórnanda. Nú varðar mál sérstaklega útibú, og má sækja það á varnarþingi útibúsins.

Mál félags gegn félagsmönnum út af skiptum þeirra við félagið má sækja á varnarþingi félags.

Sækja má ríkið, þar sem er skrifstofa þess starfsmanns, sem svara má til sakar fyrir það í því máli.

72. gr.

Mál um mörk fasteignar, ítök í fasteign, verklegar framkvæmdir á fasteign, bætur fyrir spjöll á fasteign svo og mál, er skoðun fasteignar er nauðsynleg, skal sækja á varnarþingi, þar sem eignin liggur.

Nú er fasteign eða sá hluti hennar, sem mál varðar, í fleiri en einni þinghá, eða málið varðar fasteignir í mismunandi þinghám eða óvíst er vegna deilu um mörk, í hvaða þinghá fasteignin liggur, og getur sækjandi sótt málið í hverri þeirri þinghá, sem um er að tefla.

73. gr.

Önnur mál um réttindi yfir fasteignum, svo sem eignarrétt, veðrétt, afnotarétt, afgjaldsskyldu og skattskyldu, má sækja í þinghá, þar sem fasteign liggur. Á varnarþingi fasteignar má og sækja kröfur, er af slíkum réttindum eru risnar.

74. gr.

Nú hefur maður haft á hendi reikningshald eða fjárvörzlu stöðu sinni samkvæmt fyrir opinberar stofnanir eða einstaka menn eða félög, og er þeim þá rétt að sækja mál á hendur honum á varnarþingi sínu eða í þinghá, þar sem reikningshald eða fjárvarzla fór fram, út af þeim starfa hans.

Rétt er og þeim, sem á hendi hefur reikningshald eða fjárvörzlu þá, sem í 1. mgr. segir, að sækja mál vegna starfans í þinghá, þar sem reikningshaldið eða fjárvarzlan fór fram, á hendur þeim, sem hún var innt af hendi fyrir.

75. gr.

Mál til efnda á eða til lausnar undan löggerningi eða fyrir vanefndir eða rof á löggerningi má sækja í þinghá, þar sem löggerning skyldi efna samkvæmt lögum, tilætlun aðilja eða eftir atvikum hverju sinni, enda sé stefndi staddur þar í þinghá, þá er stefna er birt.

Nú undirgengst maður skuldbindingu í þinghá, þar sem hann er staddur, til efnda þar, áður en hann fari þaðan, og má sækja hann í þeirri þinghá, þótt hann sé horfinn þaðan, þá er stefna er birt.

76. gr.

Nú er í skriflegri skuldbindingu kveðið á um efndir á tilteknum stað, og má sækja mál til efnda þar í þinghá.

77. gr.

Víxilmál og tékka má sækja í þinghá, þar sem greiðslustaður víxilsins eða tékkans er. Nú er víxill eða tékki, sem út hefur verið gefinn erlendis, innheimtur hér á landi í víxilmáli eða tékka, og má mál höfða á varnarþingi þess, er innheimtir, ef banki er eða sparisjóður eða sá hefur skuldheimtu að atvinnu sinni.

78. gr.

Nú er í fastri verzlun eða annarri fastri starfsstöð látin mönnum í té tiltekin vara, vinna eða önnur þjónusta, og má sækja mann, sem fengið hefur eða þegið þess háttar vöru, vinnu eða þjónustu í slíkri verzlun eða starfsstöð, til greiðslu þar í þinghá, þar sem verzlunin eða starfsstöðin er.

79. gr.

Kröfur erlendra lánardrottna, þær er sækja mætti eftir 78. gr., ef þær væru innlendar, má sækja á varnarþingi þess, sem kröfuna fær til innheimtu, enda sé það atvinna hans að annast skuldaheimtur.

80. gr.

Mál til kaupgreiðslu fyrir vinnu má sækja í þinghá, þar sem vinna var af hendi leyst, eða í einhverri þeirra, ef víðar er unnið. Sjómenn samkvæmt sjómannalögum mega sækja mál til kaupgreiðslu á heimili skips.

81. gr.

Mál til skaðabóta, refsingar eða annarrar fullnustu sakir réttarbrota utan samninga má sækja í þinghá, þar sem brot var framið, eða hafi það verið víðar framið, þá í einhverri þeirra.

82. gr.

Útgerðarmann má sækja í máli um útgerð í þinghá, þar sem skip er skrásett að eiga heima.

Sama er um mál á hendur skipstjóra eða skipshöfn vegna skyldustarfa þeirra. Nú er krafa sjóveðtryggð með skipi, farmi eða farmgjaldi, og má höfða mál til innheimtu hennar, þar sem sjóveð var kyrrsett.

Mál út af ákvörðun eða skiptingu bjarglauna má höfða, þar sem bjargað var eða þar sem björgunargóssið var flutt á land.

83. gr.

Nú má eða þarf að stefna fleirum mönnum en einum í sama máli, og má höfða það á varnarþingi einhvers þeirra.

84. gr.

Nú á stefndi á hendur stefnanda kröfu, sem er af sömu rót runnin og krafa stefnanda eða samkynja henni, og má stefndi sækja hana á varnarþingi aðalsakar.

85. gr.

Rétt er aðiljum að semja um meðferð máls fyrir dómi í hvaða þinghá sem er, enda hafi sá dómur vald til að dæma málið.

86. gr.

Útlendan mann má sækja hér á landi, enda taki einhver framanskráðra varnarþingsreglna til málsins.

Nú á enginn íslenzkur dómstóll samkvæmt 1. mgr. lögsögu í máli á hendur útlendum manni, og má sækja hann vegna fjárskyldna eða fjármuna þar í þinghá, þar sem hann er, þá er stefna er birt, eða þar sem hann á eignir. Krafa samkvæmt viðskiptabréfi telst vera þar, sem bréfið er, en önnur krafa þar, sem skuldunautur á heima. Krafa, tryggð með veði, telst vera þar, sem veðið er.

87. gr.

Haldast skulu ákvæði um varnarþing í:

1. Skiptalögum nr. 3 12. apríl 1878, 94. og 95. gr.
2. Siglingalögum nr. 56 30. nóvember 1914, 15. gr.

3. Lögum um landamerki o. fl. nr. 41 28. nóvember 1919, 8. gr.
4. Lögum um hlutafélög nr. 77 27. júní 1921, 20. gr., síðustu mgr. 26. gr. og 2. tölulið 46. gr.
5. Lögum um stofnun og slit hjúskapar nr. 39 27. júní 1921, 88. sbr. 84. gr.
6. Lögum um gjaldþrotaskipti nr. 25 14. júní 1929, 30. gr.

VII. KAFLI

Um birtingu á stefnum og tilkynningum.

88. gr.

Í hreppi hverjum eða kaupstað skal héraðsdómari skipa að minnsta kosti einn mann til að birta dómstefnur og aðrar tilkynningar, og einn til vara, er gegni þeim starfa í forföllum hins.

Stefnuvottur skal hafa náð 21 árs aldri, hafa óflekkað mannorð og vera þeim kostum búinn, að hann megi rækja starfann.

89. gr.

Stefnuvottur skal, áður en hann tekur til starfa, undirrita drengskaparheit um það, að hann skuli rækja starfann með trúmennsku og samvirkusemi.

90. gr.

Enginn er löghæfur til að birta stefnu eða aðra tilkynningu í sjálfs sín sök, ef hann er kvæntur eða giftur aðilja, skyldur honum eða mægður að feðgatali eða niðja eða í annan lið til hliðar.

91. gr.

Birting á dómstefnum og öðrum tilkynningum er lögleg, ef einn stefnuvottur framkvæmir hana. Gild er birting, er stefnuvottur framkvæmir utan umdæmis síns.

92. gr.

Rétt er að senda stefnuvotti í staðfestu símskeyti stefnu og tilkynningu til birtingar, enda sé honum sjálfum afhent símskeytið.

93. gr.

Stefnu og tilkynningu skal birta á virkum degi, nema birting þoli eigi bið, frá lokum niundu stundar til loka tuttugustu og fyrstu stundar. Þó má birting löglega fara fram á öðrum tímum sólarhrings, ef það er nauðsynlegt til að ná skemmsta lögmæltum fresti.

94. gr.

Um birtingu gilda þessar reglur:

1. Birting skal framkvæmd fyrir viðtakanda sjálfum á heimili hans, starfsstöð eða dvalarstað, ef unnt er. Gild er þó birting fyrir sjálfum honum, hvar sem birt er, en haga skal henni þannig, að hún valdi hvorki honum né öðrum óþarfa óþægindum.
2. Nú verður birting ekki framkvæmd fyrir viðtakanda sjálfum á heimili hans eða starfsstöð hér á landi, og má framkvæma hana þar fyrir maka hans, börnum hans, heimilismanni eða starfsmanni á starfsstöð hans. Nú á viðtakandi hvorki heimili né starfsstöð hér á landi, og má birta á dvalarstað hans fyrir þeim, sem hann dvelst hjá.
3. Nú hefur birting eigi orðið framkvæmd með framangreindum aðferðum, og skal stefnuvottur þá skrá vottorð um það á stefnu eða tilkynningu og leita síðan aðstoðar lögreglu um birtingu.

Eigi verður birt, svo gilt sé, fyrir yngri manni en 16 ára né fyrir gagnaðilja viðtakanda.

95. gr.

Ef birta á stefnu eða tilkynningu samlagsaðilja, félagi eða stofnun, þá er rétt að birta á stjórnarstöð viðtakanda eða heimili eða starfsstöð stjórnarformanns eða stjórnanda.

96. gr.

Stefnu eða tilkynningu til ríkisvaldsins eða ríkisstofnunar skal birta í hinni opinberu skrifstofu eða, verði því eigi við komið, á heimili eða starfsstöð þess, er svarar til sakar fyrir ríkisvaldið eða stofnunina, og séu fyrirsvarsmenn fleiri en einn, er nóg að birta stjórnarformanni eða öðrum stjórnanda.

97. gr.

Ef birta þarf stefnu eða tilkynningu fyrir hreppsnefnd, bæjarstjórn eða sýslunefnd eða einstökum nefndum í stjórnnum þessum, skal birta í hinni opinberu skrifstofu eða, verði því eigi við komið, á heimili oddvita (sveitarstjóra, bæjarstjóra, borgarstjóra) eða starfsstöð hans.

98. gr.

Ef skipstjóra er stefnt fyrir hönd útgerðar eða skips, má birta stefnu eða tilkynningu úti í skipinu.

99. gr.

Nú verður stefna eða tilkynning eigi birt samkvæmt 94. gr., en vitað er um heimili viðtakanda eða dvalarstað erlendis, og fer um birtingu eftir þar gildandi lögum eða milliríkjasamningum, ef því er að skipta.

Dómari semur og sendir um hendur Utanríkismálaráðuneytis stjórnvaldi viðkomandi lands beiðni um framkvæmd birtingar samkvæmt 1. mgr.

100. gr.

Nú tekst lögreglu eigi að hafa uppi á heimili eða dvalarstað viðtakanda stefnu eða tilkynningar, eða birt skal óákveðnum mönnum, og skal stefna eða tilkynning birt tvisvar í auglýsingablaði ríkisstjórnarinnar. Nú fer birting fram með þessum hætti, og er nægilegt að auglýsa höfuðatriði stefnu eða tilkynningar, enda sé þess jafnframt getið, að stefna eða tilkynning sé til sýnis í skrifstofu dóms þess, sem með málið fer.

Sama hátt og í 1. mgr. segir, má hafa á birtingu stefnu eða tilkynningar, ef viðtakandi dvelst eða á heimili erlendis og erlent stjórnvald hefur synjað birtingar, enda sé viðtakanda jafnframt sent í ábyrgðarbréfi endurrit stefnu eða tilkynningar.

101. gr.

Aðiljar geta samið svo með sér, að tiltekinn staður skuli skoðast heimili, og er birting stefnu eða tilkynningar gild þar, svo sem á heimili væri, enda hittist þar einhver, sem fús sé til að taka við birtingu.

102. gr.

Þá er stefnuvottur hefur birt stefnu eða tilkynningu, skal hann rita á hana eða blað, fest við hana, vottorð um það, hvar birting hafi farið fram, fyrir hverjum, hvenær (hvaða viku- og mánaðardag, klukkustund). Enn fremur er honum rétt að votta um það, ef aðili tekur birtingu gilda, þótt henni sé áfátt að einhverju leyti, svo sem ef hún fer ekki fram á lögmæltum stað eða tíma dags. Í vottorði þessu skal hann skirskota til stefnuvottarheits síns og taka það fram, að hann staðfesti vottorðið með eiginhandar nafni sínu. Að lokum ber honum að staðsetja og dagsetja vottorðið og rita síðan nafn sitt undir það.

103. gr.

Jafnan skal afhenda þeim, sem stefna eða tilkynning er birt, endurrit af því, sem birt er, á kostnað þess, er birta lætur.

Hver, sem tekur við endurriti, er skyldur, að viðlagðri fésekt, að afhenda þeim, er í hlut á, endurrit. Sé þess eigi kostur, þeim, er líklegastur er til að fá honum það nægilega tímanlega.

104. gr.

Gild er birting tilkynningar fyrir manni á dómþingi, enda sé hennar getið í þingbók.

105. gr.

Ef stefnandi á heimili eða dvöl í þinghá, þar sem mál skal þingfesta, skal stefnufrestur vera 1—14 sólarhringar. Gullbringu- og Kjósarsýsla og kaupstaðirnir Reykjavík, Kópavogur, Hafnarfjörður og Keflavík svo og Keflavíkurflugvöllur eru í þessu sambandi talin innan sömu þinghár.

Nú á stefndi heimili eða dvalarstað hér á landi, en utan þinghár, þar sem mál skal þingfesta, og skal stefnufrestur vera 1—6 vikur.

Ef stefndi á heimili eða dvalarstað erlendis, skal stefnufrestur vera 1—3 mánuðir.

Nú er ókunnugt um heimilisfang stefnda eða dvalarstað, og fer um stefnufrest samkvæmt 2. og 3. mgr., eftir því sem við á.

106. gr.

Ákvæði 105. gr. taka til allra einkamála í héraði, þar á meðal til vitnamála, matsmála og skoðunar, nema sérstök undantekning sé gerð í lögum.

Ef stefna skal aðilja aðalmáls í meðalgöngumáli eða gagnsök til vitnaleiðslu eða í matsmáli eða skoðunar til þess þings, sem aðalmálið er flutt á, er nægilegt að birta stefnu samkvæmt 105. gr. fyrir aðilja sjálfum eða umboðsmanni hans 3 sólarhringum áður en aðalmálið skal fyrir tekið næst á eftir. En skuli mál þessi fara annars staðar fram, má birta aðilja eða umboðsmanni hans stefnu með þeim fyrirvara, sem þeim þeirra ber, er skemmstan fyrirvara má veita.

107. gr.

Innan takmarka 105. gr. ákveður dómari stefnufrest, þá er hann gefur út stefnu. Ákvörðun dómara um stefnufrest verður eigi skotið til æðra dóms. Ef stefndi kemur fyrir dóm, enda þótt stefnufrestur hafi verið settur eða verði of skammur, skal eigi vísa máli frá dómi.

VIII. KAFLI

Um sönnun almennt.

108. gr.

Dómari sker úr því eftir mati á gögnum þeim, sem fram hafa komið í dómsmáli, hvaða atvik skuli talin sönnuð, enda bindi einstök fyrirmæli laga hann eigi sérstaklega um mat í þessum efnunum.

109. gr.

Eigi þarf að sanna atvik, sem alkunnug eru á þeim stað og tíma, er dómur eða úrskurður gengur.

Ákvæði laga þarfnast eigi heldur sönnunar. Nú ber að beita erlendum lögum, og er dómara rétt að leggja fyrir aðilja að leita fullnægjandi vitneskju um þau.

110. gr.

Nú viðurkennir aðili, sem ráðstöfunarrétt hefur á sakarefni, tiltekið málsatvik fyrir dómi, sem honum er óhagstætt, og skal skýrsla hans að jafnaði lögð til

grundvallar um það atvik. Ef aðili tekur aftur viðurkenningu sína, metur dómari með hliðsjón af þeim rökum, sem afturköllun er reist á, og atvikum að öðru leyti, hvert sönnunargildi viðurkenningin hefur.

Nú játar aðili skýrslu gagnaðilja um atvik rétta, en greinir jafnframt önnur atvik, sem ónýta eða draga úr afleiðingum játningar hans, og metur dómari eftir öllum tilvikum, hvað leggja skuli upp úr viðurkenningunni.

111. gr.

Nú kemur aðili eigi sjálfur fyrir dóm samkvæmt áskorun dómara, svarar eigi spurningum, tjáir sig eigi eða eigi nægilega rækilega um greinargerð gagnaðilja eða gerir eigi annað það, sem horfir til skýringar máli, og metur dómari afleiðingar af framferði aðilja.

112. gr.

Ef meta skal bætur fyrir tjón og full sönnun verður eigi færð fyrir fjárhæð þess eða einungis með miklum tilkostnaði eða erfiðismunum, er dómara rétt að kveða á um bætur, sem telja má eftir atvikum sanngjarnar.

113. gr.

Það er hlutverk aðilja að færa sönnur fyrir málstað sínum. Dómara er þó rétt, ef hann telur þess brýna þörf, að hlutast til um öflun sannana. Nú geta aðiljar ráðstafað sakarefni að sjálfs síns vild, og verða eigi vitni leidd eða skriflegra sakargagna aflað án vilja þeirra.

114. gr.

Nú telur dómari, að atvik, sem aðili vill sanna, skipti eigi máli eða sönnunargagn, sem aðili vill afla, sé þarflaust eða sýnilega ónýtt eða afla megi sönnunar með miklum mun minna erfiði og tilkostnaði en aðili hyggst gera, og er dómara rétt að neita aðilja að færa fram þær sönnur, er hann vill leiða.

115. gr.

Ef réttarfarsleg mistök hafa orðið við öflun sönnunargagna og ástæða er til að ætla, að mistökkin dragi úr gildi gagnanna, er dómara rétt að bæta úr mistökunum, eftir því sem kostur er, eða beina til aðilja að gera það.

116. gr.

Öflun sakargagna skal að jafnaði fara fram fyrir sama dómi, sem dæmir mál, enda verði því við komið án mikils kostnaðar og óhagræðis.

Dómari aðalmáls ákveður, hvort öflun gagna skuli fara fram fyrir öðrum dómara. Ef hann telur nauðsyn á slíkri öflun gagna, sendir hann dómara þeim, sem í hlut á, tilmæli um að framkvæma gagnaöflunina ásamt greinargerð um, hverra gagna skuli aflað, og endurrit þeirra skjala, er hann telur skipta máli í því sambandi.

117. gr.

Aðilja skal veita færi á því að fylgjast með öflun gagna og tjá sig um þau, jafnóðum og þau koma fram.

118. gr.

Nú gefur maður utan dóms skriflega skýrslu um atvik máls, sem höfðað hefur verið eða aðili hyggst höfða, og verður slík skýrsla eigi notuð til sönnunar í því dómsmáli, nema gagnaðili samþykki það eða dómari telji alveg sérstaka ástæðu til að leyfa það.

IX. KAFLI

Um vitni.

119. gr.

Hverjum manni, sem lýtur islenskri lögsögu og eigi er aðili máls, er skylt að koma fyrir dóm og bera vitni, ef eigi er yfir 250 kílómetra veg á landi að fara eða 100 kílómetra leið á sjó eða samanlagt 250 kílómetra leið á sjó og landi, enda séu þá áætlunarferðir milli þingstaðar og heimilis vitnis eða vitni annars séð fyrir góðum farkosti.

Dómari getur gert vitni að fara lengri leið til dómpings, enda æski aðili þess og dómari telji brýna ástæðu til.

Nú má vitni eigi koma á þingstað vegna sjúkleika, veðurs, torfærna eða annarra forfalla, sem dómari metur gildar, og má vitnaleiðsla fara fram, þar sem kostur er að taka skýrslu af vitni.

120. gr.

Nú er dómari máls sjálfur kvaddur vættis, og lýsir hann því, hvort hann viti nokkuð, sem máli skipti. Ef svo er, vikir hann sæti í málinu.

121. gr.

Dómari metur það með hliðsjón af atvikum hverju sinni, hvort barn beri það skynbragð á málsatvik, að það verði krafið vættis.

Með sama hætti metur hann, hvort maður haldinn geðveiki, geðbilun, andlegum sljóleik eða truflun verði krafinn vættis.

122. gr.

Rétt er vitni að skorast undan að gefa skýrslu eða staðfesta hana, ef aðili er eða hefur verið maki þess, unnusti þess eða unnusta, skyldur því að feðgatali eða niðja, stjúpforeldri eða stjúpbarn, tengdaforeldri eða tengdabarn, systkini þess eða jafnmægður því, kjörforeldri eða kjörbarn.

Undanþáguréttur gildir eigi, ef vitni hefur verið vottur að sanningsgerð eða loforði samkvæmt tilkvaðningu þess, er í hlut á, og er nú krafið skýrslu um það efni.

123. gr.

Dómari getur leyst fósturforeldri aðilja eða fósturbarn undan vitnaskyldu, ef honum virðist samband þeirra mjög náið. Ákvæði 2. mgr. 122. gr. eiga hér við.

124. gr.

Vitni er rétt að skorast undan að bera vætti um atriði, ef ætla má, að skýrsla þess valdi því sjálfu eða vandamönnum þess samkvæmt 122. og 123. gr. siðferðislegum hnekki eða tilfinnanlegu fjárhagstjóni eða öðru áþekku tjóni.

Ákvæði 2. mgr. 122. gr. eiga hér við.

Vitni er og skylt að svara spurningu um það, hvort það hafi á síðustu 10 árum verið dæmt í eða tekið út refsingu eða hvort það hafi nokkru sinni verið ákært eða því dæmd refsing fyrir rangan framburð fyrir dómi. Svör við slíkum spurningum skulu einungis gerð kunn dómara og aðiljum.

125. gr.

Embættismenn og sýslunar verða eigi krafðir vitnisburðar um það, sem þeir hafa fengið vitneskju um í starfa sínum og leynt á að fara, nema ráðherra sá, er í hlut á, leyfi eða forseti Sameinaðs Alþingis, ef taka skal skýrslu af alþingismanni eða starfsmanni Alþingis.

126. gr.

Án leyfis ráðherra þess, er í hlut á, skal vitni ekki krafið skýrslu um leynilega samninga ríkisins, ráðagerðir eða ályktanir handhafa ríkisvaldsins um málefni, sem öryggi ríkisins, réttindi eða heill að öðru leyti varða eða hafa mjög mikilvæga fjárhagsþýðingu eða viðskipta fyrir íslenzku þjóðina.

127. gr.

Verjendur í opinberum málum, málflytjendur í einkamálum, prestar, læknar, ljósmæður, hjúkrunarfólk og lyfsalar og aðstoðarmenn þeirra mega eigi bera vætti um atvik, sem varða einkahagi manna og þeim hefur verið trúað fyrir eða þeir komið að í starfa sínum, nema lög mæli öðruvísi eða sá, sem í hlut á, samþykki.

128. gr.

Án samþykkis þess, sem með á, má vitni ekki bera vætti um atriði, er varða leyndarmál um kaupsýslu, uppgötvanir eða önnur slík tilvik, enda telji dómari hagsmuni til leyndar ríkari en hagsmuni til skýrslugjafar.

129. gr.

Rétt er þeim, sem ábyrgð ber á nafni prentaðs tímarits eða blaðs samkvæmt 15. gr. laga um prentrétt, að skorast undan að skýra frá því fyrir dómi, hver sé höfundur að riti, grein eða frásögn, sem í riti eða blaði hefur birzt, án þess að höfundur væri nægilega nafngreindur, nema ábyrgð eigi að koma fram á hendur manni fyrir brot á þagnarskyldu í opinberri þjónustu.

130. gr.

Opinberum starfsmönnum er að jafnaði óskilt að koma fyrir dóm til að vitna um atvik, sem gerzt hafa í embætti þeirra eða sýslan og leiða má í ljós með vottorði úr embættisbók eða öðru opinberu skjali.

Dómari metur hverju sinni, hvort ástæða er til að kveðja opinberan starfsmann vættis.

131. gr.

Dómari skal leiðbeina vitnum um þau atriði, sem varða vitnisburð og í 122.—130. gr. getur.

Sá, sem undanþágu krefst samkvæmt 122.—124. gr. eða ber við heimildarskorti samkvæmt 125.—128. gr., skal, ef því er að skipta, leiða líkur að staðreyndum þeim, sem á veltur í því sambandi. Dómari getur látið vitni staðfesta sögusögn sína um slíkar staðreyndir fyrir dómi svo og þann aðilja og þriðja mann, sem staðhæfa heimildarleysi vitnis til vættis eða vefengja undanþágurétt vitnis.

132. gr.

Nú er sá, sem krafinn er vættis, staddur á dómþingi, og er honum skylt að bera þegar vætti. Annars kostar skal gefa út stefnu til vitnis. Í stefnu skal greina nöfn aðilja, stöðu og heimili og sakarefni það, sem vætti skal borið um, svo og stað og stund þinghalds, allt svo glögg, að eigi verði um villzt, og kalla vitnið til að koma fyrir dóm, að viðlagðri lögmaeltri refsingu, ef vitnaskyldu verður eigi fullnægt.

Aðili semur vitnastefnu og leggur hana til áritunar fyrir dómara, sem gætir þess, að hún fullnægi skilyrðum laga.

133. gr.

Nú mætir vitni eigi eða kveðja þarf vitni, sem áður hefur gefið skýrslu í því máli, fyrir dóm aftur, og getur dómari bókað í þingbók ákvörðun sína um, að það

skuli koma fyrir dóm á ákveðnum stað og stundu, að viðlagðri refsingu lögum samkvæmt. Getur aðili síðan látið birta vitni endurrit af slíkri ákvörðun í stað venjulegrar stefnu.

134. gr.

Nú þarf að leiða vitni erlendis, og semur dómari og sendir um hendur Utanríkisráðuneytis tilmæli til þess erlends stjórnvalds, sem í hlut á, um það.

135. gr.

Rétt er dómara í stefnu eða með öðrum hætti að leggja fyrir vitni að rifja upp, áður en það kemur fyrir dóm, þau atriði, sem það skal um bera, svo sem kynna sér reikningsbækur, skjöl og önnur gögn, sem það á aðgang að, skoða hluti og fara á vettvang, enda geti vitni gert þetta án tilfinnanlegs tjóns eða óhagræðis fyrir sig.

136. gr.

Vitnamál er þingfest með framlagningu vitnastefnu eða mæti vitni óstefnt með kröfu um vitnaleiðslu samkvæmt 132. gr. ásamt þar að lútandi bókun í þingbók.

137. gr.

Vitni má ekki, nema brýna nauðsyn ber til, vera viðstatt meðferð máls, áður en það er spurt um atvik þess máls eða atriði í sambandi við það.

Nú eru fleiri vitni spurð í sama máli, og skulu þau spurð hvert í sínu lagi. Rétt er að samspyrja vitni, sem áður hafa verið spurð hvert í sínu lagi, enda beri vætti þeirra eigi saman eða samprófun þeirra þyki horfa annars til skýringar máli.

138. gr.

Þá er vitni kemur fyrir dóm, spyr dómari það um nafn, aldur, stöðu, heimili og dvalarstað og prófar, hvort því sé rétt eða skylt að bera vætti í því máli og hvort það sé eiðhæft. Því næst áminnir dómari vitni alvarlega um að svara spurningum eftir beztu vitund, gefa sannar og réttar skýrslur um málsatvik og draga ekkert undan. Hann skal leiða athygli vitnis að þeirri refsíabýrgð, sem það bakar sér með vitandi eða gálauslega röngu vætti, og þeirri siðferðislegu ábyrgð, sem röngu vætti er samfara.

139. gr.

Eftir að dómari hefur áminnt vitni, lætur hann það festa með þeim hætti, sem hér greinir, heit um sannan framburð sinn:

1. Vitni skal lyfta upp hægri hendi sinni og hafa upp eftir dómara þessi orð: Ég sver það og vitna til guðs míns, að ég skal segja það, sem ég veit sannast og réttast, og ekkert undan draga. Svo hjálpi mér guð, sem ég satt segi.
2. Nú lýsir vitni því, að það geti eigi af trúarlegum ástæðum unnið vitnaeið, og er dómara rétt að láta vitni festa heit sitt með þeim hætti, að það lyftir upp hægri hendi sinni og hefur upp eftir dómara þessi orð: Ég lýsi yfir því og legg þar við drengskap minn og heiður, að ég skal segja það, er ég veit sannast og réttast, og ekkert undan draga.
3. Dómara er rétt að heitfesta vitni samkvæmt 2. tl., er skilyrði eru til að eiðfesta, ef báðir aðiljar samþykkja það og dómara virðist ekkert mæla því í gegn.
4. Nú er annar háttur hafður á heitfestingu en sá, er í 1. og 2. tölulið segir, í landi, þar sem vitni hefur dvalizt, svo sem hönd lögð á helga bók, og er dómara rétt að hafa þann hátt á, ef hann telur vitni muni fyrir það leggja ríkari helgi og virðingu á heitfestingu.

140. gr.

Eigi skal heitfesta:

1. Barn undir 15 ára aldri.
2. Þann, sem er svo vitsmunavant eða svo geðbillaður, að hann ber eigi skyn á eða er ófær til að meta helgi eða þýðingu heitfestingar.
3. Þann, sem dæmdur er fyrir rangan framburð fyrir dómi eða er undir ákæru fyrir þann glæp.

141. gr.

Heitfesting hvers vitnis fer fram út af fyrir sig.

Vitni, sem komið hefur fyrir dóm í máli og unnið þá eið eða heit, skal eigi heitfest, þótt það sé spurt af nýju í því máli, en bent skal því á, að það beri nú samkvæmt áður unnum eiði eða heiti.

142. gr.

Vitni skal spurt munnlega og svara skal það munnlega. Þó er dómara rétt að leyfa vitni, þá er alveg sérstaklega stendur á, að svara spurningu um viðkvæm einkamál skriflega. Bókar dómari þá svarið, enda sannfæri vitni sig um, að rétt sé bókað eftir því.

143. gr.

Vitni má eigi svara spurningum með tilvísun til utanréttarvottorðs, sem það hefur gefið um málsatvik, en kynna má það sér reikninga og önnur slík gögn til styrktar minni sínu, sbr. 118. gr.

Nú hefur vitni áður gefið skýrslu fyrir lögreglumanni eða dómi um málsatvik, og er dómara rétt að lesa þá skýrslu fyrir því, ef hún fer í bága við vætti þess eða það vill nú eigi bera um málsatvik eða telur sig eigi geta það.

144. gr.

Dómari spyr og prófar vitni. Rétt er honum þó að leyfa aðiljum eða umboðsmönnum þeirra að spyrja vitni að meira eða minna leyti, en stjórnna skal hann einnig þeirri vitnaleiðslu. Skal þá sá aðili, sem kvaddi vitni vættis, spyrja vitni fyrst, en gagnaðili síðan. Vitni skal hvatt til að skýra fyrst frá atvikum máls í samhengi og án þess það sé spurt, ef kostur er. Því næst spyrja dómari og aðiljar, eftir því sem ástæður eru til. Dómari lagar og skýrir spurningar aðilja. Hann gætir þess, að spurningar séu eigi óákveðnar, tvíræðar, veiðandi eða lagaðar til að rugla vitni, eigi ósæmilegar og eigi sýnilega þýðingarlausar fyrir málið, og ber dómara að svipta aðilja, sem breytir gegn þessu, rétti til að spyrja vitni.

145. gr.

Dómari skal jafnan ganga úr skugga um það, hvort skýrsla vitnis er reist á skynjan þess sjálfs eða sögusögn annarra.

146. gr.

Dómari skal gera sér far um að leiða í ljós, hvort horf vitnis til máls eða málsaðilja sé með einhverjum þeim hætti, að áhrif geti haft á sönnunargildi vættis.

147. gr.

Dómari tekur við svörum vitnis, skýrir þau fyrir því og bókar þau svo, að ótvírætt og tæmandi komi fram efnið í svörum og orðrétt jafnan, ef ástæða er til að ætla, að orðrétt bókun geti skipt máli um málsatvik.

Dómari les upp svör vitna við spurningum, jafnskjótt sem bókuð hafa verið, og í heild, er yfirheyrslu vitnis er lokið, enda skal gera þær leiðréttingar og viðauka við bókun, sem dómari telur þurfa eða vitni æskir, til þess að framburður vitnis komi sem gleggst og réttast fram.

148. gr.

Nú kemur vitni eigi fyrir dóm samkvæmt löglega birtri stefnu eða kvaðningu, án þess um lögleg forföll sé að tefla, skýrir eigi tímanlega frá forföllum, þar sem því varð við komið, neitar að bera vætti, þar sem því ber skylda til þess, eða heitfesta vætti sitt eða fullnægir eigi annars vitnaskyldu sinni, og gerir dómari því sektir eða varðhald allt að sex mánuðum, ef brot er ítrekað í sama máli.

Dómara er rétt að láta sækja vitni með aðstoð lögreglu til vættis.

Nú ber vitni, sem úrskurðað hefur verið refsing samkvæmt 1. mgr., fyrir sig forföll sín, eða það kveðst eigi hafa fengið fullnægjandi vitneskju um kvaðningu fyrir dóm nægilega snemma, og fellir dómari refsíúrskurð úr gildi, ef hann telur varnir vitnis á rökum reistar.

Nú hverfur aðili frá því að leiða vitni eða eigi eru lengur ástæður fyrir hendi til að leiða vitni, og verður því eigi gerð refsing eftir það né það sótt með valdi.

Vitni þau, sem getur í 140. gr., 1. og 2. tölulið, verða eigi dæmd til refsingar vegna brots á vitnaskyldu, en sækja má þau með lögregluvaldi til yfirheyrslu.

149. gr.

Ef vitni fullnægir eigi vísitandi eða af gáleysi vitnaskyldu sinni og veldur með því aðilja eða ríkissjóði kostnaði, ber dómara með úrskurði að gera vitni, að því tilkvöddu, að bæta þann kostnað, enda geri sá, sem í hlut á, kröfu um það.

Veita skal vitni jafnan færi á að bera fram varnir, áður en því er gert að greiða slíkan kostnað.

150. gr.

Þeim, sem kveður vitni vættis, ber að sjá því fyrirfram fyrir fé til greiðslu á kostnaði af ferðalagi og dvöl á þingstað.

Þá er vitni hefur innt af hendi vitnaskyldu sína, þar með talin árangurslaus þingsókn sakir fjarvistar aðilja fyrir dómi, skal dómari þegar í því þinghaldi kveða á um greiðslu til vitnis bæði fyrir útlagðan kostnað vegna rækslu vitnaskyldunnar og þóknun, ef það krefst, og skal þá ákvörðun bóka. Sá, sem vættis hefur krafizt, greiðir einn kostnað og þóknun um sinn, en hafi báðir aðiljar krafizt vættis eða báðir haft þess not, er dómara rétt að ákveða greiðslu á hendur þeim, öðrum fyrir báða og báðum fyrir annan. Þóknun er kræf, jafnskjótt sem úrskurður er upp kveðinn.

151. gr.

Nú ris ágreiningur, meðan á vitnaleiðslu stendur, milli aðilja eða milli aðilja og vitna um kröfur eða mótmæli, og úrskurðar dómari sá, sem með vitnamálið fer, þann ágreining. Úrskurður skal kveðinn upp strax eða svo skjótt sem við verður komið.

152. gr.

Dómari máls metur öll atriði um sönnunargildi vitnisburðar, og ber honum í því sambandi að athuga alla aðstöðu vitnis til aðilja, hagsmuni vitnis eða venzlamanna þess af málsúrslitum, undanfarna hegðun vitnis, andlegan og líkamlegan þroska þess, áreiðanleik skynjana þess á málsatviki, minni þess, ástand þess og hegðun, þá er vitnaleiðsla fór fram, öruggleik og skýrleik í svörum og annað, er máli skiptir.

X. KAFLI

Um skýrslugjöf aðilja að viðlögðum drengskap.

153. gr.

Rétt er, að annar eða báðir aðilja gefi skýrslu um málsatvik að viðlögðum drengskap.

Rétt er aðilja að krefjast þess, að hann sjálfur eða gagnaðili gefi skýrslu að viðlögðum drengskap.

Dómari getur og krafizt aðilja skýrslu að viðlögðum drengskap.

154. gr.

Lögráðandi ólögráða manns, forstjóri fyrirtækis eða stofnunar og fyrirsvarsmaður opinberra hagsmuna telst aðili eftir þessum kafla.

155. gr.

Sá, er eigi verður heitfestur samkvæmt 140. gr., verður eigi heldur látinn gefa aðiljaskýrslu að viðlögðum drengskap.

156. gr.

Áður en aðili gefur skýrslu sína, skal dómari benda honum á þá refsíabyrgð, sem hann bakar sér með vísvitandi eða gálauslega röngum framburði, og á þá siðferðislegu ábyrgð, sem rangri skýrslugjöf er samfara. Síðan lyftir aðili upp hægri hendi sinni og festir þetta heit: Ég lýsi yfir því og legg þar við drengskap minn og heiður, að ég skal segja það, er ég veit sannast og réttast, og ekkert undan draga.

157. gr.

Ákvæði 119. gr., síðustu mgr., 124. gr., 3. mgr., 125.—133. gr. og 138. gr. skal beita við skýrslugjöf aðilja, eftir því sem við á.

XI. KAFLI

Um matsgerðir.

158. gr.

Skoðunar- og matsgerðir, lýsingar á hlutum og aðrar rannsóknargerðir eru hér nefndar einu nafni matsgerðir eða mat og athafnir, er að því lúta, að meta.

159. gr.

Nú hefur maður hlut í vörzlu sinni, sem kann að vera sönnunargagn í máli, og er honum skylt að sýna hann dómara eða matsmönnum. Ákvæði 124. gr., 1. mgr., og 125.—128. gr. eiga hér við.

160. gr.

Dómari framkvæmir almennt sjálfur þær matsgerðir, sem útheimta almenna menntun og lagaþekkingu, enda geti dómari það án óhæfilegrar fyrirhafnar eða tilkostnaðar.

Nú gengur dómari á vettvang eða framkvæmir mat eða skoðun, og skal aðiljum eða umboðsmönnum þeirra gert viðvart.

161. gr.

Ef opinber starfsmaður er í eitt skipti fyrir öll skipaður til að framkvæma matsgerðir um tiltekin efni, getur dómari eða aðili snúið sér beint til hans, ef honum er skylt að framkvæma matið eða hann er fús til þess án dómkvaðningar, enda liggi það í verkahring hans.

162. gr.

Nú verður eigi svo með farið sem segir í 160. og 161. gr., og kveður dómari matsmann eða matsmenn til að framkvæma matsgerð.

Matsdómari gerir aðiljum viðvart, áður en dómkvaðning fer fram. Ef aðiljar koma sér saman um hæfan matsmann, skal dómkveðja hann, nema sérstakar ástæður mæli því í gegn.

Þann einn má dómkveðja til matsgerðar, sem er yfir 21 árs að aldri, hefur óflekkað mannorð, er að öllu leyti óaðfinnanlegt vitni í máli um það atriði, sem meta skal, og hefur nauðsynlega kunnáttu til að inna starfann af hendi eða þá

kunnáttu, sem beztrar er kostur. Enginn, sem skylt er að bera vitni um matsatriði, getur skorazt undan að taka við kvaðningu, en rétt er dómara að taka til greina rökstudda undanfærslu manns, enda sé jafnhæfs manns kostur til starfans.

Dómari aðalmáls getur nefnt matsmann utan lögsagnarumdæmis síns.

163. gr.

Í dómkvaðningu skal skýrt greina, hvað meta skal og hvenær mati skuli lokið. En lengja má matsdómari frest, ef nauðsyn þykir til. Taka skal fram í dómkvaðningu, að matsmaður skuli vinna verk sitt eftir beztu vitund og að hann skuli semja rökstudda skýrslu, er hann megi vera viðbúinn að heitfesta fyrir dómi.

164. gr.

Nú vill aðili mótmæla matsmanni, og ber honum að gera það á því dómþingi, er dómkvaðningin er framkvæmd, eða innan viku frá dómkvaðningu, enda færi hann líkur að því, að hann hafi ekki getað eða eigi haft aðstöðu til að bera fram mótmæli fyrr. Eftir að gagnaðilja hefur verið gefinn kostur á að tjá sig um mótmælin, úrskurðar matsdómari, hvort þau skuli tekin til greina.

165. gr.

Dómari tilkynnir matsmanni dómkvaðningu, en hann skal, svo fljótt sem unnt er, tilkynna aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, hvar og hvenær matsgerð skuli fram fara. Bæði dómara og aðiljum ber að veita matsmanni leiðbeiningar eftir föngum um matsatriði, og ber aðiljum að afla þeirra gagna, sem matsmanni er þörf, eftir því sem kostur er. Heimilt er matsmanni að afla sér gagna og skýrslna til afnota við matið, en gefa skal hann aðiljum kost á því að tjá sig um þau gögn og skýrslur, eftir því sem þörf er. Nú er vitnaleiðsla nauðsynleg til skýringar á matsatriði, og framkvæmir dómari hana. Matsmaður framkvæmir starfa sinn allt að einu, þótt aðiljar hafi eigi mætt, nema skýrslur eða gögn vanti, sem þeir hefðu mátt veita.

Matsmaður skal semja rækilega matsgerð, þar sem greind séu þau sjónarmið, sem matið er reist á. Matsgerðina sendir hann dómara og aðiljum.

166. gr.

Matsmann skal spyrja fyrir dómi, ef aðili krefst þess eða dómari telur þess þörf. Matsmann, þann, sem getur í 161. gr., skal þó ekki spyrja fyrir dómi, nema dómari telji ástæðu til að leita nánari skýringa hans um matsatriði.

167. gr.

Áður en matsmaður er spurður fyrir dómi, skal hann áminntur og heitfestur með þeim hætti, sem í 138. og 139. gr. segir.

168. gr.

Dómari spyr og prófar matsmann. Rétt er honum þó að leyfa aðiljum eða umboðsmönnum þeirra að spyrja matsmann, en gæta skal dómari þess, að eigi sé spurt þýðingarlausum, veiðandi, ruglandi eða ósæmilegum spurningum.

Dómara er rétt að lesa upp matsgerð fyrir matsmanni og aðiljum.

169. gr.

Ef matsmaður deyr, forfallast eða reynist óhæfur til starfans, nefnir dómari mann í hans stað.

170. gr.

Nú vanrækir matsmaður starfann, kemur eigi að forfallalausum fyrir dóm eftir kvaðningu til að staðfesta matsgerð sína eða svarar eigi spurningum, og ber mats-

dómara að úrskurða honum sektir til ríkissjóðs eða, séu miklar sakir, varðhald allt að sex mánuðum.

171. gr.

Matsmaður á heimtingu á endurgjaldi fyrir ferðakostnað svo og fyrir verk sitt eftir reikningi, sem matsdómari úrskurðar, ef ágreiningur verður. Rétt er matsmanni að krefjast fyrirframgreiðslu á ferðakostnaði og tryggingar, sem matsdómari ákveður, ef með þarf, fyrir verkkaupi, áður en hann tekur til starfa.

172. gr.

Nú vanrækir matsmaður starfa sinn og veldur með því aðilja eða ríkissjóði kostnaði, og ber dómara að dæma honum að bæta þann kostnað, ef sá, er í hlut á, krefst þess. Veita skal matsmanni jafnan færi á að bera fram varnir, áður en honum er gert að greiða slíkan kostnað.

173. gr.

Aðili getur krafizt yfirmats, bæði áður en og eftir að staðfesting matsgerðar hefur farið fram. Yfirmatsmenn skulu venjulega vera fleiri en matsmenn. Um hæfileika þeirra, dómkvaðningu, framkvæmd starfans, staðfestingu matsgerðar og annað fer eftir ákvæðum 162.—172. gr., eftir því sem við á.

174. gr.

Dómara er rétt að dómkveðja matsmann eða matsmenn af nýju, þótt yfirmat hafi farið fram, enda telji hann mega skýra málið með nýrri matsgerð.

XII. KAFLI

Um skjöl.

175. gr.

Nú skirskotar aðili til skjals, sem er í vörzlum sjálfs hans, og skal hann leggja skjalið fram, ef gagnaðili krefst þess eða dómari telur þess þörf, svo framarlega sem hann vill láta taka tillit til þess við dómsuppsögu í málinu.

Nú skorar aðili á gagnaðilja sinn að leggja fram skjal, sem er í vörzlum hans, og skal hann gera það, ef aðili á rétt á skjalinu eða til þess án tillits til málsins og efni þess er slíkt, að gagnaðili skyldi bera vætti um það, ef hann væri vitni í því máli. Ef gagnaðili leggur skjalið eigi fram, getur dómari lagt frásögn áskoranda um efni þess til grundvallar, sbr. þó 177. og 179. gr.

176. gr.

Nú hefur maður, sem eigi er aðili máls, skjal í vörzlum sínum, og getur aðili krafizt framlagningar þess, ef:

1. Vörzlumaður þess er samkvæmt ákvæðum borgaralegs réttar skyldur gegnt krefjanda að afhenda eða leggja það fram.
2. Skjalið hefur sönnunargildi og geymir eigi neitt það, sem vörzlumaður þess væri samkvæmt ákvæðum laga um vætti undanþeginn eða óheimilt að bera um.

177. gr.

Sá, er krefst skjals eftir 2. mgr. 175. gr. eða 176. gr., hefur sönnunarbyrði fyrir því, að skjalið sé til og að það sé í vörzlum þess, sem framlagningar er krafizt af. Áskoranda ber að leggja fram endurrit af skjalinu, ef honum er þess kostur, en ella lýsa því eftir föngum (útgefanda, til hvers það var gefið út, útgáfustað og dag, efni þess o. s. frv.) og hvaða málsatvik á að leiða í ljós með því.

178. gr.

Ef aðili krefst skjals af þriðja manni, og sá lætur það ekki góðmótlega fram, þá getur aðili lagt fyrir dóm í aðalmálinu skýrslur þær og gögn, er í 177. gr. segir, ásamt skriflegri beiðni um það, að þriðji maður verði skyldaður með úrskurði dómara til að leggja skjalið fram í dóm. Ef dómara virðist eigi loku fyrir það skotið, að skjalið kunni að hafa þýðingu fyrir málið, kveður hann aðilja báða og þriðja mann, sem ber að mæta, að viðlagðri refsingu samkvæmt 1. mgr. 148. gr., fyrir dóm og veitir þeim kost á að gera athugasemdir sínar um framlagningu skjalsins. Að því loknu kveður dómari upp úrskurð, ef með þarf, um skyldu þriðja manns til að leggja skjalið fram, og getur skyldað hann til að gera það innan tiltekins tíma, að viðlögðum dagsektum til þess aðilja, sem skjalsins krafðist. Úrskurði má og fullnægja beinlínis með fögetavaldi. Ákvæði 3. mgr. 148. gr. eiga hér við, eftir því sem á stendur.

Nú er þriðji maður í annarri þinghá, og má dómari senda dómara í þeirri þinghá, skjöl þau, er málið varða, með beiðni um, að sá dómari kveðji þriðja mann fyrir dóm sinn og úrskurði um skyldu hans í framangreinda átt. Um meðferð þess máls fer eftir 177. og 178. gr., sbr. 179. gr.

179. gr.

Nú hefur skjal, sem skylt er að láta af hendi eða leggja fram eftir 175. eða 176. gr., að geyma atriði, sem þeim, er í hlut á, er óskylt eða óleyfilegt að láta fram, og getur dómari úrskurðað, að skjalið verði lagt fram fyrir hann í trúnaði og að annaðhvort verði undir umsjá hans og gegn fullkominni þagnarskyldu tekið endurrit af því úr skjalinu, sem skylt er og heimilt að láta fram, eða, sé þess eigi kostur, að tekið verði upp úr skjalinu með sama hætti skýrsla um þau atriði.

Nú er þeim, er í hlut á, að vísu skylt samkvæmt 175. eða 176. gr. að láta fram skjal, en hann gerir sennilegt, að það baki honum tjón eða óhagræði að sleppa því úr vörzlum sínum, og getur dómari ákveðið, að tekin verði ljósmynd af skjalinu eða endurrit af því, eftir því sem á stendur. Sama er, ef skjal er sérstaklega verðmætt fyrir hlutaðeiganda eða sérstök hættu er á, að það glatist eða spillist, ef hann sleppir því úr vörzlum sínum. Þegar svo stendur á, getur hann einnig gert það að skilyrði fyrir því, að hann láti skjalið fram, að fullnægjandi trygging verði sett fyrir tjóni, er af því kynni að leiða, eða að skjalið verði geymt á tryggum stað, meðan dómari eða aðiljar þurfa að nota það, og að notkunin fari þannig fram, að fulltryggt sé, að skjalið hvorki glatist né skemmist.

Þeim skjölum, sem í 2. mgr. segir, skal dómari ávallt skila hlutaðeiganda, þá er afnotunum er lokið. Ef mál fer fyrir æðra dóm, er skylt að láta uppi afnot skjals þar með sama hætti, þannig að ritari dómsins hefur þá umsjá með því sem héraðsdómari hafði.

180. gr.

Nú glatar þriðji maður eða skýtur undan skjali, sem hann er úrskurðaður til að láta í té samkvæmt 176., sbr. 177.—179. gr., eftir að hann vissi eða hlaut að hafa grun um, að slík skylda yrði úrskurðuð á hendur honum, og varðar það sektum eða varðhaldi, ef miklar sakir eru, enda liggja eigi þyngri refsing við að lögum.

181. gr.

Ákvörðunum sínum samkvæmt 1. og 2. málsgrein 179. gr. getur dómari breytt sjálfur, ef atvik liggja til.

182. gr.

Um skyldu aðilja til að sýna eða leggja fram í dómi eða leyfa afnot af eða aðgang að öðrum sýnilegum sönnunargögnum en skjölum, gilda reglurnar í 175.—181. gr., eftir því sem við á.

183. gr.

Opinber eru þau skjöl, sem embættis- eða sýslunarmenn gefa út í embættisnafni um það, er gerist í embætti þeirra eða sýslan.

Íslenzk opinber skjöl skal telja ófölsuð, ef þau samkvæmt formi sínu og efni stafa frá embættis- eða sýslunarmanni, þar til annað sannast, enda er embættis- eða sýslunarmanni þá skylt að bera vitni um það atriði.

Erlend opinber skjöl skulu og talin ófölsuð, ef sannað er með vottorði konsúls eða annars trúnaðarmanns íslenzka ríkisins í því landi eða með öðrum fullnægjandi hætti, að sá, er skjalið hefur gefið út, hafi haft heimild til þess eftir þarlandslögum.

184. gr.

Einkaskjöl með eiginhandarnafni útgefanda undir textanum eða annars staðar, ef það er venju samkvæmt, teljast útgefin af honum og með því efni, er þau hafa að geyma, unz hið gagnstæða er sannað eða sennilegt gert, nema skjalið eftir útliti sínu eða efni eða annarra hluta vegna veki grun um, að það sé falsað.

185. gr.

Ef dómara þykir ástæða til að ætla, að skjal kunni að vera falsað, rannsakar hann það atriði af sjálfsdáðum. Sönnunarbyrði fyrir falsleysi grunsams skjals hvílir á þeim, er hagnýta vill sér sönnunargildi þess, eða þess úr því, sem grunur leikur á, að falsað sé.

186. gr.

Dómari getur skyldað aðilja, sem neitar að hafa gefið út skjal, sem lagt er fram í máli, eða telur efni þess ólöglega breytt, til að gefa fyrir dómi sýnishorn af rithönd sinni, með þeim hætti, er dómari ákveður. Ef hann innir eigi þá skyldu af hendi, verður venjulega ekki tekið tillit til andmæla hans gegn falsleysi skjalsins.

187. gr.

Nú tjáist skjal vera útgefið af þriðja manni, og getur dómari, ef það er grunsamt eftir formi sínu eða efni eða annarra hluta vegna, eða sé falsleysi þess andmælt, úrskurðað þriðja mann til að gefa fyrir dómi eða annars staðar sýnishorn af rithönd sinni, með þeim hætti, er dómari tiltekur, og að viðlagðri refsingu eftir 1. málsgr. 148. gr., enda sé þriðja manni skylt og heimilt að bera vitni um það atriði.

XIII. KAFLI

Um öflun sönnunargagna til tryggingar.

188. gr.

Nú er hætta á því, að forgörðum fari færi á því að afla sönnunar um atvik, sem varðar hagsmuni manns að lögum, eða síðar verði mun erfiðara að leiða sönnur um atvikið, og er þá þeim, sem í hlut á, rétt, þótt eigi hafi hann haft uppi kröfur í dómsmáli, að tryggja sér sönnur fyrir atvikinu með vitnaleiðslu, matsgerð, öflun skjala o. s. frv.

Eigi er manni rétt með þessum hætti að leita sannana fyrir refsiverðri hegðun, þar sem ákærvaldið á sök.

189. gr.

Nú vill maður tryggja sér sönnun, og er honum rétt að rita héraðsdómara beiðni um það. Beiðandi skal í beiðninni greina skýrt það atvik, sem hann hyggst sanna, þá sönnun, sem hann vill leiða, ástæður fyrir því, að sönnun sé tryggð, og þau réttindi, sem í húfi eru.

190. gr.

Dómari kveður á um það með úrskurði, hvort beiðni samkvæmt 189. gr. skuli tekin til greina.

191. gr.

Nú varðar trygging sönnunar einnig hagsmuni annarra manna að lögum, og skulu þeir til kvaddir, ef vitað er um dvalarstað þeirra og málið þolir þá bið.

192. gr.

Sá, sem beiðist sönnunar til tryggingar, greiðir allan kostnað af öflun sönnunar. Nú hefur maður, sem hagsmuna hefur að gæta, mætt samkvæmt kvaðningu við öflun sönnunar, og ber beiðanda að greiða honum ferðakostnað og þóknun eftir úrskurði dómara.

XIV. KAFLI

Um öflun gagna erlendis.

193. gr.

Dómara, sem með mál fer, er rétt að ákveða, að leitað skuli gagna fyrir erlendum dómi, svo sem með vitnaleiðslu, mati, aðiljayfirheyrslu samkvæmt heitfestingu eða með öflun skjala.

194. gr.

Nú telur aðili sig þurfa að afla málgagna fyrir erlendum dómi, og er honum rétt að snúa sér til dómara þess, sem með mál hans fer eða fara mundi, ef því væri að skipta, og beiðast þess, að dómari sendi málaleitun til þess erlends dóms, er í hlut á, um framkvæmd dómsathafna þeirra, sem þörf er á. Beiðni aðilja skal fylgja skilmerkileg skýrsla um másefni. Nú óskar aðili t. d. vitnaleiðslu, og skal hann skýra frá nafni vitnis, heimili eða dvalarstað og atriðum þeim, sem vætti skal varða. Greind skulu skjöl, sem aðili vill láta leggja fyrir vitni eða krefja það um. Ef mats er beiðzt, skal matsefni afmarkað og þess getið, hverjum kostum matsmenn þurfi að vera búnir. Þjóða skal aðili jafnframt fram tryggingu, er dómari metur gilda, fyrir þeim kostnaði, sem af gagnaöflun leiðir. Verður beiðni hans eigi tekin til greina, fyrr en trygging er sett.

195. gr.

Nú telur dómari skilyrði vera til að afla gagna fyrir erlendum dómstól, og semur hann þá málaleitun til þess dóms. Málaleitun skal geyma stutta og glögga greinargerð um mál það, sem afla skal gagna í, og nákvæma skýrslu um þau atvik eða atriði, sem sanna þarf eða skýra, og greinargerð um, hverra gagna skuli afla. Ef vættis er beiðzt, skulu greindar spurningar til vitna, ef því verður við komið. Taka skal fram, hvort gera þarf hinum íslenska dómara eða aðiljum viðvart um stund og stað gagnaöflunar og, ef svo er, þá með hverjum fyrirvara.

196. gr.

Dómari sendir síðan málaleitun sína hinu íslenska Utanríkisráðuneyti, sem lætur þýða hana á það mál, er við á, og sendir hana síðan áleiðis til hins erlenda dóms.

197. gr.

Kostnaður af gagnaöflun fyrir erlendum dómi greiðist úr ríkissjóði, að því leyti sem hann heimtist eigi úr hendi aðilja eða fellur eigi á þá eftir almennum reglum.

XV. KAFLI
Um málsmeðferð.

198. gr.

Mál er talið höfðað, þá er stefna hefur verið birt.

Í stefnu skal greina, svo glöggst sem verða má:

1. Nöfn aðilja, stöðu og heimili eða dvalarstað.
2. Nöfn fyrirsvarsmanna aðilja, ef því er að skipta, stöðu þeirra og heimili eða dvalarstað.
3. Þau atvik, sem stefnandi reisir málssókn sína á. Skulu atvik rakin rækilega, en án óþarfa málalenginga og í réttu samhengi.
4. Þær dómkröfur, sem stefnandi gerir í málinu, svo sem fjárhæð kröfu í krónutali, skaðabætur fyrir tiltekin skaðaverk, án þess að fjárhæð sé tiltekin, ef enn er óvíst um hana, vöxtu, ef því er að skipta, ákvörðun á réttindum, lausn undan skyldu, refsingu fyrir tilgreind meiðandi orð, ómerking þeirra, málskostnað o. s. frv.
5. Þau atvik og ástæður, sem stefnandi telur staðfesta réttmæti kröfu sinnar.
6. Upptalning á þeim gögnum, sem stefnandi hyggst sanna kröfu sína með, en skrifleg sönnunargögn skulu fylgja í frumriti eða endurriti.
7. Dómþing, er málið verður tekið til meðferðar.
8. Áskorun til stefnda að koma fyrir dóm, er málið verður þingfest, svara til sakar og leggja fram þau skjöl, er hann hyggst bera fyrir sig.
9. Viðvörðun um, að útivistardómur muni ganga í málinu, ef stefndi mætir ekki. Stefna skal dagsett og undirrituð af stefnanda, fyrirsvarsmanni hans eða umboðsmanni.

Með framhaldsstefnu má auka kröfur og laga þær samkvæmt 59. gr.

199. gr.

Aðili eða umboðsmaður hans semur stefnu og leggur hana fyrir héraðsdómara, sem fer yfir hana og athugar, hvort hún fullnægi skilyrðum 198. gr. Ef svo er eigi, skorar dómari á aðilja eða umboðsmann hans að ráða bót á því, sem áfátt er.

200. gr.

Nú fullnægir stefna ákvæðum 198. gr. eða aðili bætir úr ágöllum þeim, sem dómari telur vera á henni, og áritar dómari hana um stað og stund, er mál verði þingfest. Nú telur dómari stefnu svo úr garði gerða, að málatilbúnaður verði á henni reistur, og er hann ekki bundinn af því álitu sínu á síðari stigum máls, er hann skal dæma um lögmæti stefnu.

201. gr.

Nú geymir stefna eigi nægilega ákveðna kröfu, atvik þau, sem krafa er reist á, eru eigi nægilega skýr og ákveðin eða stefna er vegna ágalla eigi hæfur grundvöllur málsmeðferðar fyrir dómi, en aðili lætur eigi skipast við ábendingar dómara, og synjar dómari með úrskurði um áritun á stefnu.

Sama gildir, ef dómara virðist einsýnt, að sakarefni muni vera svo vaxið, að varða muni frávisun án kröfu.

202. gr.

Nú er aðili eða umboðsmaður hans ólögfróður maður, sem ekki hefur atvinnu af málf lutningsstörfum, og ber dómara að leiðbeina honum við samning stefnu og undirbúning málsins, enda sé ekki vól málf lutningsmanns á þingstað.

203. gr.

Nú er stefna gefin út og birt, og málið þingfest með framlagningu stefnu í dóm, og hefst þá frumflutningur máls. Meðan á frumflutningi stendur, skal mál svo undirbúið að aðalflutningur þess geti farið fram án láts og tafa.

204. gr.

Nú kemur verjandi fyrir dóm við þingfestingu, og ber honum þá eða svo fljótt sem verða má, að hafa uppi í skriflegri greinargerð þær varnir, er hann vill bera fram í málinu.

Hann skal greina svo glögg sem verða má:

1. Þau atriði um málatilbúnað, er hann telur eiga að varða frávísun máls eftir kröfu hans.
2. Hvort hann viðurkennir eða vefengir kröfur sækjanda.
3. Rækilegar, en þó gagnrytar ástæður fyrir vefengingu á kröfum sækjanda, ef því er að skipta, ásamt athugasemdum við þau atvik og gögn, sem sækjandi reisir málssókn sína á.
4. Þau atvik, sem hann reisir á gagnkröfur, ef hann hyggst hafa þær uppi í málinu.
5. Kröfur sínar skýrt og ótvírætt.
6. Upptalning á þeim sönnunargögnum, er hann færir fram eða hyggst færa fram máli sínu til sönnunar.

Skrifleg sönnunargögn skulu fylgja í frumriti eða staðfestu endurriti.

Nú virðist dómara greinargerð verjanda eigi vera nægilega rækileg, og bendir dómari honum á þau atriði, sem eigi eru nægilega rakin, og leggur fyrir hann að bæta úr ágöllumunum.

205. gr.

Nú tjáist verjandi eigi geta lagt fram greinargerð sína á fyrsta dómþingi, og veitir dómari honum hæfilegan frest til að undirbúa hana.

206. gr.

Þá er verjandi skilar greinargerð sinni, athugar dómari af nýju, hvort vísa á máli frá dómi sjálfkrafa eða eftir kröfu. Innir dómari verjanda eftir því, hvort hann hafi nokkuð út á málatilbúnað að setja, ef ástæða er til.

Frávísun varðar m. a., ef:

1. Mál á alls eigi undir dómstóla eða er alls eigi komið á það stig, að það verði borið undir dómara.
2. Mál á eigi undir þann dóm, sem stefnt er til.
3. Mál á undir gerðardóm.
4. Mál um sama efni hefur þegar verið höfðað fyrir öðrum dómi.
5. Mál um sama efni hefur þegar verið dæmt af sama eða hliðsettum dómstóli.
6. Trygging hefur eigi verið sett fyrir málskostnaði, þar sem hennar má krefjast.
7. Málskostnaður í öðru máli um sama sakarefni hefur eigi verið greiddur, enda sé slík greiðsla að lögum skilyrði fyrir meðferð máls af nýju fyrir dómi.
8. Sækjanda eða verjanda brestur aðild, þar sem aðildarskortur veldur frávísun, aðilja brestur, annan eða báða, hæfi til að reka mál sitt sjálfur, eða með mál fer eigi lögmæltur fyrirsvarsmaður.

207. gr.

Ágreining um frávísunarkröfu sækja aðiljar og verja munnlega þegar í stað, nema dómari telji sérstaka ástæðu til að veita frest til öflunar gagna og undirbúnings.

Dómari kveður upp úrskurð eða dóm um það, hvort máli skuli frávísað, ef því er að skipta, áður en mál er tekið til meðferðar að efni til framar en í 198., 203. og 204. gr. segir.

Nú hrindir dómari frávisunarkröfu með úrskurði sínum, og er hann eigi bundinn við þann úrskurð, þegar lúka skal dómi í máli, ef nýjar skýrslur hafa komið fram um þau atriði, sem úrskurðuð voru.

208. gr.

Úrskurði, þar sem synjað er frávisunar, má þegar skjóta til æðra dóms eftir ákvæðum 287. gr., og hvílir þá málið á meðan. Annars kostar verður slíkum úrskurði ekki haggað í æðra dómi, nema visa hefði átt málinu sjálfkrafa frá héraðsdómi.

Ef æðri dómur tekur til greina frávisunarkröfu, er málinu eða þeim hluta þess, er dómsorð æðra dóms varðar, þar með lokið fyrir héraðsdómi. Nú fellir æðri dómur frávisunardóm að öllu leyti eða einhverju úr gildi, og skal héraðsdómari taka málið þegar upp af nýju samkvæmt ákvörðun æðra dóms í því ástandi, sem það var í, þegar hann tók það undir dóm, jafnskjótt sem aðili lætur honum úrlausn æðra dóms í té, enda tilkynni hann aðiljum stað og stund til upptökunnar.

209. gr.

Nú leggur verjandi fram í dómi fulla greiðslu þess, sem hann er krafinn um í máli, þar á meðal þess málskostnaðar, sem dómari ákveður, og fellir dómari þá málið niður.

210. gr.

Meðan á frumflutningi stendur, er dómara rétt að kveða upp dóm um kröfur, sem verjandi viðurkennir eða sækjandi hverfur frá, enda eigi aðiljar fullt forræði á sakarefni.

211. gr.

Á meðan á frumflutningi stendur, skulu aðiljar kosta kapps um að leiða atvik máls til hlítar í ljós. Hvor aðilja skal taka ákveðna og skýra afstöðu til atvikalýsingar og málsskýringa gagnaðiljans. Hann skal nefna þau frekari sönnunargögn, sem hann hyggst færa fram, og tilgreina, hvaða atvik hann hefur í hyggju að sanna með hverju einstöku gagni. Nú vill hann t. d. leiða vitni, fá dómkvadda matsmenn o. s. frv., og snýr hann sér þá til dómara með beiðni um viðeigandi dómsathafnir og skýrir þau atriði, sem leiða á í ljós með vætti eða mati.

Hvor aðilja er skyldur að skýra samkvæmt kröfu gagnaðilja frá því, hvaða skrifleg gögn, er mál varða, hann hefur í vörzlum sínum.

212. gr.

Frumflutningur skal að jafnaði vera munnlegur, en rétt er dómara að láta aðilja gera grein fyrir atvikum og rökstyðja beiðni um vitnaleiðslu, dómkvaðningu matsmanna o. s. frv. skriflega, þar sem það horfir til skýringa. Greinargerð með málalengingum skal dómari visa frá.

Dómara ber að fylgjast með málinu í öllum atriðum og spyrja aðilja eða umboðsmenn þeirra um hvert það atriði, sem honum þykir máli skipta, á hvaða stigi máls sem er, og kosta kapps um, að yfirlýsingar þeirra og skýrslur verði nægilega glöggar. Nú skilar verjandi ekki lögboðinni greinargerð, en kemur þó fyrir dóm, og skal dómari spyrja hann rækilega um atvik máls og atriði og bóka megin-efni svara hans. Dómari getur beint því til aðilja að afla gagna um tiltekin málsatriði til skýringar máli. Honum er skylt að leiðbeina hverjum ólöglærðum manni, sem eigi gerir sér atvinnu af málflutningi, bæði um formhlið máls og efnis, eftir því sem nauðsyn ber til, enda sé ekki kostur málflutningsmanns á þingstað.

213. gr.

Dómari veitir aðiljum fresti, eftir því sem hann telur nauðsynlegt, og sér um, að þeir hafi afnot af skjölum máls í frumriti eða staðfestu endurriti. Báðum aðiljum

ber að nota sama frest jöfnum höndum, eftir því sem við verður komið. Eigi má dómari veita fresti, nema líklegt sé til árangurs, enda hafi aðili eigi haft nægilegan frest í sama skyni.

Dómari boðar aðilja til dómþinga. Nægileg boðun er það, er síðara dómþing í máli er ákveðið í þinghaldi, þar sem aðiljar eða umboðsmenn þeirra eru viðstaddir og fá vitneskju um þá ákvörðun.

214. gr.

Nú er ákveðið að yfirheyra aðilja um sakarefni samkvæmt 153. gr., og skal það að jafnaði gert, áður en vitnaleiðsla fer fram.

Dómari ákveður, hvort aðiljayfirheyrsla og vitnaleiðsla fari fram í frumflutningi máls eða aðalflutningi.

215. gr.

Nú er á einhverju stigi máls líkur eða möguleiki á því, að takast megi að sætta aðilja, og ber dómara að leita sátta í málinu. Dómara er rétt að skipa sérstakan sáttamann sér til aðstoðar, ef hann telur það horfa til árangurs. Kostnaður af sáttastarfa greiðist úr ríkissjóði.

Dómari hókar sátt aðilja, enda skulu þeir eða umboðsmenn þeirra undirrita hana.

216. gr.

Nú vill dómari ganga úr skugga um, hvort mál sé þegar svo frumflutt, að það verði flutt munnlegum aðalflutningi, og er honum rétt, ef hann telur það horfa til glöggvunar, að leggja fyrir hvorn aðilja að rita nýja greinargerð um það, sem fram er komið. Skal greinargerð geyma, eftir því sem dómari ákveður:

1. Skýrslu, rækilega, gagnyrta, en málalengingarlausu, um atvik máls, rakin í samhengi og réttari röð með vitnun til skjala þeirra, sem greina þau.
2. Sérstaka tilvísun til þeirra atvika, er aðili reisir kröfur sínar á.
3. Nákvæma reikningsgerð, ef um hana er að tefla.
4. Upptalning á sönnunargögnum aðilja og tilgreining á því, hvaða atvik aðili hyggst sanna með hverju sönnunargagni. Tilvitnanir í skjöl skulu vera greinilegar.
5. Yfirlýsing um það, hvaða málsástæður aðili reisir á þeim atvikum, sem hann gerir að grundvelli máflutnings síns. Vitna skal jafnan til skjala.
6. Upptalning þeirra laga, sem aðili hyggst vitna til.

Dómari skal veita aðiljum færi á að sjá hvor annars greinargerð. Nú telur dómari greinargerð aðilja bera það með sér, að frumflutningi máls sé enn ábótavant, og brýnir hann fyrir aðiljum að bæta úr göllunum.

Nú lætur sækjandi ekki skipast, og vísar dómari máli frá dómi.

217. gr.

Dómari ákveður stað og stund til munnlegs aðalflutnings máls og tilkynnir þá ákvörðun sína aðilja eða umboðsmanni hans með hæfilegum fyrirvara.

218. gr.

Rétt er, að talað sé tvisvar af hálfu hvors (hvers) aðilja, nema dómari telji málið fullrætt í einni ræðu hvors (hvers). Dómara er og rétt að leyfa aðilja sjálfum að gera athugasemdir, eftir að umboðsmaður hans hefur lokið máflutningi.

219. gr.

Dómari stýrir umræðum og gætir þess, að mál sé rætt til hlítar, flutningur þess sé sem gleggstur og sæmilegastur, ræðumenn haldi sér við efni, dragi eigi inn í mál atriði, sem engu skipta, eða eyði tíma í málalengingar. Er dómara rétt að svipta þann málfrelsi, sem eigi lagar sig eftir áminningum hans.

220. gr.

Aðili skal gera ákveðnar kröfur og greina rétt og glöggð þau atvik máls og ástæður, sem hann styður málstað sinn við, og taka skýra afstöðu til þeirra atvika og málsástæðna, sem gagnaðili ber fyrir sig.

Nú skýrir aðili frá málsatvikum á annan hátt en í greinargerð í frumflutningi, og skal honum á það bent og hann krafinn sagna um ósamræmið.

221. gr.

Dómara er rétt að ákveða, að einstök atriði máls, málsástæður og mótmæli skuli rædd út af fyrir sig, ef henta þykir.

222. gr.

Óheimilt er í aðalflutningi að lesa upp úr greinargerðum aðilja í frumflutningi, nema skýrsla aðilja í aðalflutningi fari í bága við það, sem hann hélt fram í frumflutningi, eða hann neiti að tjá sig eða sérstakar ástæður séu til upplestrar úr greinargerð, svo sem geymi hún reikningsyfirlit.

Nú er mál flutt aðalflutningi einungis af hálfu annars aðilja, og er dómara rétt að láta lesa upp úr greinargerð hins í málinu.

223. gr.

Nú breytir aðili í aðalflutningi skýrslu um málsatvik, sem hann hefur gefið í frumflutningi, eða hann styður mál sitt atvikum eða sönnun, sem hann tilgreindi eigi fyrir aðalflutning, og skal dómari eigi taka tillit til hinna nýju skýrslna eða sannana, ef gild ástæða er til að ætla, að hegðun aðilja stafi af því, að hann vilji draga málflutning á langinn eða koma gagnaðilja á óvörum eða beita hann brögðum.

224. gr.

Nú svarar aðili eigi spurningum, sem lagðar eru fyrir hann um málsatvik, eða svar er eigi nægilega glöggð eða ákveðið, eða aðili, sem kvaddur er á dómþing til að gefa skýrslu, mætir eigi, án þess að lögmæt forföll hamli honum, og er dómara rétt að skýra þögn aðilja, óákveðin svör hans eða útivist gagnaðilja í hag og leggja málflutning hins síðarnefnda til grundvallar dómi.

225. gr.

Nú kemur málsatvik fram, en aðili hreyfir því þó eigi sérstaklega í sókn eða vörn, og athugar dómari það þá hverju sinni, hvort líklegt sé, að aðili hafi af vangá eigi borið atvikið fyrir sig. Nú telur dómari líklegt, að svo sé og að niðurstaða máls verði óréttlát í mikilvægum atriðum, ef gengið er fram hjá atvikinu í dómi, og er honum rétt að kalla aðilja fyrir sig og krefja þá sagna um atvikið, sbr. 268. gr.

226. gr.

Nú verður dómari þess vís eftir dómtöku máls, að málsatvik hafa eigi verið leidd nægilega skýrt í ljós eða tilfinnanlegur brestur er á skýrleik í málflutningi, og skal hann, er bresturinn virðist stafa af því, að dómari hefur eigi brýnt fyrir aðiljum að undirbúa samning, stefnu eða greinargerðir nægilega vel, kveðja þá fyrir dóm, beina þeim spurningum til þeirra, er hann telur svars þurfa við, og benda þeim á nauðsyn á öflun nýrra gagna. Ef nýrra gagna verður aflað, er dómara rétt að veita aðiljum færi á því að tjá sig fyrir dómi um málið af nýju. Ef málsskjöl glatast í vörzlum dómara eftir dómtöku, kveður hann aðilja fyrir sig, ef nauðsyn þykir, til þess að endurflytja mál, eftir því sem kostur er.

227. gr.

Nú mætir sækjandi eigi fyrir dómi, er mál hans skal þingfesta, eða hann mætir og leggur eigi fram löglega birta stefnu ásamt skjölum samkvæmt 198.—200. gr.

og fellir dómari niður mál hans, en dæmir verjanda, er mætir, málskostnað samkvæmt kröfu hans.

Sama gildir, ef sækjandi mætir eigi, er þing skal síðar heyja í máli hans.

Nú kemur sækjandi eigi á dómþing, eftir að verjandi hefur lagt fram greinargerð, og getur verjandi krafizt dóms í málinu.

228. gr.

Nú mætir verjandi eigi, þótt honum hafi verið birt lögleg stefna, en sækjandi leggur fram stefnu og skjöl og flytur mál sitt munnlega, og kveður dómari upp dóm í málinu, en eigi er honum rétt að byggja dóm á málsatvikum, staðhæfingum eða málsástæðum, sem eigi segir glögg skil á í stefnu, og vísa skal máli frá dómi, ef það kemur í ljós, að lýsing atvika í stefnu er annaðhvort röng eða ófullkomin.

Sækjanda er og rétt að krefjast frests í málinu, en láta skal hann þá birta fyrir gagnaðilja endurrit af því, sem fram fór á dómþingi með þeim fyrirvara, er dómari tiltekur.

Ofangreindum ákvæðum skal einnig beita, ef verjandi mætir eigi, er þing skal síðar heyja um mál hans, en áður en hann hefur ritað greinargerð af sinni hálfu.

Nú sækir verjandi eigi dómþing, eftir að hann hefur lagt fram greinargerð, og ber þá að taka tillit til hennar.

Nú fær sækjandi frest í máli, þar sem eigi er mætt af hendi verjanda, og er verjanda rétt að mæta á síðara dómþingi og hafa uppi vörn.

229. gr.

Nú hefur aðili, sem ekki hefur mætt í máli, haft forföll, svo sem vegna sjúkdóms, veðurs, torfærna eða óviðráðanlegra atvika, og getur hann snúið sér til dómara með sönnun fyrir þeim og skriflegri beiðni um endurupptöku máls, enda sé eigi þegar kveðinn upp dómur í því. Kveður dómari þá upp úrskurð um, hvort mál skuli tekið upp af nýju. Mál skal, ef því er að skipta, endurupptekið frá því, er aðili mætti síðast í því, eða frá því, er það skyldi þingfesta, ef sækjandi hefur þá eigi mætt. Dómari tilkynnir aðiljum stað og stund dómþings.

Forföll í þessu sambandi taka til aðilja, ef hann fer sjálfur með mál sitt, en ella til umboðsmanns hans, enda hafi hvorugur átt þess kost að senda mann í stað sinn.

230. gr.

Nú hefur dómur gengið í máli manns, sem eigi mætti eða lét mæta við aðalflutning málsins, og er honum rétt að krefjast endurupptöku þess fyrir þeim dómi, er dæmdi það, áður en einn mánuður er liðinn frá því dómur í málinu var birtur honum, en þó eigi síðar en tveimur árum eftir uppsögu dóms. Samtímis eða innan þess frests, er dómari veitir, ber aðilja að leggja fram greinargerð í málinu, sbr. 204. gr. Annars kostar verður dómurinn fullnaðardómur í því máli. Það er skilyrði endurupptöku, að beiðandi leggi fram sönnun fyrir því, að hann hafi greitt þann málskostnað, sem á hann var lagður með útivistardóminum, eða sett tryggingu, sem dómari metur gilda, fyrir honum. Dómara er þó rétt að leysa hann undan þessu, ef hann sannar, að hann átti eigi sök á útivist sinni.

231. gr.

Nú kemur beiðni um endurupptöku of seint fram eða verður eigi tekin til greina af öðrum ástæðum, og synjar dómari endurupptöku með úrskurði, eftir að hann hefur veitt beiðanda færi á að tala máli sínu. Kæra má synjunarúrskurð til æðra dóms.

Nú leyfir dómari endurupptöku, og tilkynnir dómari báðum aðiljum það og tiltekur stað og stund næsta dómþings í málinu.

232. gr.

Nú verður niðurstaða dómara hin sama í hinu endurupptekna máli og áður, og staðfestir dómari fyrri dóminn. Annars kostar fellir hann fyrri dóminn úr gildi og lýkur nýju dómsorði á sakarefnið.

233. gr.

Allan kostnað af hinu endurupptekna máli ber að leggja á útvistaraðilja, jafnvel þótt útvistardómi sé breytt honum í hag, enda eigi ekki aðrir að bera kostnaðinn af sérstökum ástæðum.

Útvistaraðili skal greiða þann kostnað, sem honum er dæmdur á hendur í útvistardómi, jafnvel þótt þeim dómi sé breytt honum í hag að öðru leyti.

Nú kemst dómari að þeirri niðurstöðu, að útvistardómur hafi verið ranglega upp kveðinn, eða að útvistaraðili hafi haft lögleg forföll, sem ekki hafi verið unnt að tilkynna nógu fljótt, og ber dómara að beita almennum reglum um málskostnað í báðum málunum.

234. gr.

Nú lýkst hið endurupptekna mál með útvistardómi á hendur þeim aðilja, sem endurupptöku beiddist, og verður honum ekki veitt endurupptaka málsins af nýju, nema hann færi sönnur á, að hann eða umboðsmaður hans eigi ekki sök á hinni nýju útvist.

235. gr.

Nú er beiðni um endurupptöku máls synjað vegna ágalla eða vöntunar, sem bæta má úr, og ákveður dómari beiðanda stuttan frest til að laga mistökin og koma fram með nýja beiðni, enda sé eigi ástæða til að ætla, að beiðandi hafi verið viljandi valdur að ágöllum. Slíkan frest má ekki veita nema einu sinni, nema sérstakar ástæður séu fyrir hendi.

XVI. KAFLI.

Um gjafsókn.

236. gr.

Orðið gjafsókn nær í kafla þessum bæði til gjafsóknar og gjafvarnar.

Dómsmálaráðherra veitir gjafsókn.

Athuga skal málstað umsækjanda eftir föngum, áður en gjafsókn er veitt.

Í gjafsóknarbréfi skal taka fram, í hvaða máli og fyrir hvaða dómi gjafsókn sé veitt.

Gjafsókn nær bæði til aðalmáls og aukamála í sambandi við það, svo sem vitnámála og matsmála, svo og til lögbanns, kyrrsetningar og aðfarargerða til tryggingar dómkröfum, nema takmarkanir séu gerðar í gjafsóknarbréfi.

237. gr.

Gjafsókn má veita, auk þess, sem sérstaklega kann að vera ákveðið í lögum:

1. Kirkjum, skólum, sjúkrahúsum, sem rekin eru á kostnað hins opinbera, hreppsfélögum, bæjarfélögum og stofnunum, sem hafa að markmiði umönnun sjúkra og aðra mannúðar- og líknarstarfsemi.
2. Einstökum mönnum, sem eru svo illa stæðir fjárhagslega, að þeir mega eigi án þess fjár vera frá framfærslu sinni eða sinna eða frá atvinnurekstri sínum, er fara mundi til máls. Með beiðni um gjafsókn fylgi vottorð formanns niðurfjöfnunarnefndar um fjárhag og ástæður umsækjanda, og er skylt að láta slíkt vottorð í té tafarlaust og ókeypis.

Annars ríkis borgurum má því aðeins gjafsókn veita, að sams konar hlunniandi séu veitt islenskum ríkisborgurum í þeirra landi.

238. gr.

Gjafsóknarhafi fær þessi hlunnindi:

1. Hann er undanþeginn greiðslu allra réttargjalda fyrir dómsathafnir þær, sem gjafsókn nær til.
2. Hann fær ókeypis endurrit allra þeirra skjala, þar á meðal ágrip dómsgerða, er embættis- eða sýslunarmenn afgreiða til afnota við áðurnefndar dómsathafnir.
3. Honum er skipaður talsmaður, nema þess þyki engin þörf, og ríkissjóður greiðir talsmanni ferðakostnað og þóknun fyrir máflutning eftir ákvörðun dómara, er fyrir dómsathöfn þeirri stendur, sem gjafsókn nær til.
4. Ríkissjóður greiðir fyrir hann gjöld fyrir allar birtingar og tilkynningar, er mál hans útheimtir eða dómsathafnir í sambandi við það, þóknun til þingvotta, vitna, mats- og skoðunarmanna og önnur slík gjöld.

239. gr.

Svipta má mann gjafsókn, ef í ljós kemur, að hún hefur verið ófyrirsynju veitt, eða hagar hans breytist svo, að honum er hennar eigi lengur þörf.

Gjafsókn skiptir engu máli um skyldu gjafsóknarhafa til greiðslu málskostnaðar til gagnaðilja síns, né um skyldu hans til að greiða kostnað af málinu. Nú er gagnaðili dæmdur til að greiða málskostnað, og skal ákveða í dómi, hversu mikill hluti þess málskostnaðar skuli renna til gjafsóknarhafa, eftir því, hvern kostnað hann kann að hafa sjálfur haft af málinu, og hversu mikill hluti málskostnaðarins skuli renna í ríkissjóð.

XVII. KAFLI

Um málskostnað.

240. gr.

Til málskostnaðar telst:

1. Gjöld fyrir endurrit og ágrip dómsgerða.
2. Réttargjöld í ríkissjóð.
3. Óhjákvæmilegur ferðakostnaður aðilja og umboðsmanna þeirra.
4. Ferðakostnaður og þóknun matsmanna og vitna.
5. Þingvottagjöld og greiðslur fyrir birtingu stefnu og annarra tilkynninga.
6. Kostnaður aðilja vegna tímatafar og vinnu vegna máls.
7. Kostnaður af flutningi máls.
8. Annar kostnaður, er stafa kann beinlínis af málinu.

241. gr.

Sá, er krefst dómsathafnar, greiðir kostnað af henni um sinn. Nú lætur dómari fara fram af sjálfsdáðum birtingu eða tilkynningu eða dómsathöfn lögum þessum samkvæmt, og skal sá kostnaður greiddur úr ríkissjóði í bili. Dómari ákveður síðar, hver skuli greiða.

242. gr.

Sá, er tapar máli, skal að jafnaði dæmur til að greiða gagnaðilja sínum málskostnað, nema öðruvísi sé mælt í lögum.

243. gr.

Nú hefur sá, er mál vinnur, höfðað mál án tilefnis af hendi gagnaðilja eða höfðað mál af ásetningi eða gáleysi að þarflausu, og skal honum dæmt að greiða gagnaðilja kostnað hans af málinu eða hvorum aðilja dæmt að bera sinn kostnað af því, enda mæli sérstakar ástæður með því, að málskostnaði sé skipt.

Nú var þeim, er máli tapar, fyrir málshöfðun hvorki kunnug þau atvik, sem úrslitum máls ráða, né mátti vera þau kunnug, og er rétt að dæma hvorum aðilja að bera sinn kostnað af málinu.

244. gr.

Nú vinnur aðili mál að nokkru, en tapar því að nokkru, og er dómara rétt að skipta málskostnaði eftir málavöxtum milli aðilja eða dæma hvorum þeirra að hera sinn kostnað.

245. gr.

Nú er máli manns vísað frá dómi, og skal fara um málskostnað, eins og hann hefði tapað málinu.

Nú afturkallar aðili málshöfðun sína eða hann mætir eigi, og skal dæma honum að greiða gagnaðilja málskostnað, nema rétt þyki af sérstökum ástæðum að kveða öðruvísi á.

Ef aðiljar sættast, skal hvor þeirra hera sinn kostnað, nema öðruvísi semji.

246. gr.

Nú hefur aðili ekki mætt í máli, eigi farið að lögmætu boði dómara, haft uppi staðhæfingar eða mótbárur, sem hann vissi eða mátti vita, að eru rangar eða haldlausar, valdið drætti á máli með skeytingarleysi eða handvömm eða valdið gagnaðilja annars óþörfum kostnaði, og skal honum dæmt að greiða þann kostnað, er hann þannig olli, hvernig sem fer um málskostnað að öðru leyti.

247. gr.

Nú hefur umboðsmaður aðilja með hegðun, sem greinir í 243. gr., 1. mgr., eða 246. gr., valdið kostnaði, sem leggja ber á umbjóðanda hans samkvæmt ákvæðum þessa kafla, og ber að dæma umboðsmanninum að greiða slíkan kostnað, jafnvel þó krafa sé eigi gerð á hendur honum.

Nú ber umboðsmanni samkvæmt 1. mgr. að greiða málskostnað, og ber að dæma aðilja og umboðsmann til greiðslu hans in solidum.

248. gr.

Nú hefur maður höfðað gagnsök til sjálfstæðs dóms, og skal fara um málskostnað, sem áður segir um aðalsök.

Málskostnað, sem hlýzt af meðalgöngusök, skal dæma eftir framangreindum reglum.

249. gr.

Samaðilja skal að jafnaði dæma til greiðslu málskostnaðar in solidum. Nú stafar kostnaður af atriðum máls, sem varða einungis einn eða nokkra aðilja, eða einn eða nokkrir aðilja hafa valdið sérstökum kostnaði með hegðun, er greinir í 246. gr., og ber að dæma þann eða þá, sem í hlut eiga, til að greiða þann kostnað út af fyrir sig.

250. gr.

Málskostnaður verður því aðeins dæmdur, að aðili krefjist þess og leggi fram, áður en aðalflutningi lýkur, sundurliðaðan reikning yfir kostnað sinn.

Að jafnaði skal dæma aðilja þann kostnað, sem hann hefur haft af málinu, enda sé eigi um óþarfa kostnað að tefla.

Dómari kveður í dómi aðalmáls á um greiðslu þess kostnaðar, sem á er fallinn, og tiltekur fjárhæð hans. Kostnað, sem síðar fellur á, má leggja undir úrskurð fógeta.

251. gr.

Nú höfðar maður, erlendis búsettur, mál fyrir íslenskum dómi, og er stefnda rétt að krefjast þess, að stefnandi setji þá tryggingu fyrir greiðslu málskostnaðar innan ákveðins tíma, sem dómari tiltekur. Ef hann gerir það eigi, skal vísa máli frá dómi.

Ef menn, búsettir á Íslandi, eru undanþegnir því að setja sams konar tryggingu í landi stefnanda, skal hann einnig vera undanþeginn því hér á landi.

XVIII. KAFLI Um réttarfarssektir.

252. gr.

Sektir samkvæmt lögum þessum þessum getur dómari dæmt af sjálfsdáðum, þá er skilyrði sektardóms eru fyrir hendi.

Sektir samkvæmt lögum þessum renna í ríkissjóð, nema öðruvísi sé sérstaklega ákveðið.

253. gr.

Aðilja skal dæma í fésekt:

1. Fyrir að höfða mál án tilefnis.
2. Fyrir að koma gagnaðilja að ófyrirsynju í þá aðstöðu, að honum var nauðsyn að höfða mál.
3. Fyrir tilefnislausu kæru til æðra dóms.
4. Fyrir visvitandi rangar kröfur eða visvitandi rangar staðhæfingar til sóknar eða varnar.
5. Fyrir að flytja fram visvitandi rangar ástæður fyrir frestbeiðni eða hafa í frammi vífilengjur eða á annan hátt tefja eða reyna að tefja mál.
6. Fyrir að koma eigi að forfallalausum til persónulegrar yfirheyrslu samkvæmt boði dómara eða kröfu gagnaðilja.
7. Fyrir ósæmileg ummæli, skrifleg eða munnleg, fyrir dómi, um dómara, gagnaðilja eða umboðsmann hans eða aðra menn eða í öðru sambandi eða fyrir að misbjóða virðingu dóms á annan hátt.

254. gr.

Umboðsmann aðilja, sem sekur verður um brot þau, sem í 253. gr. segir, skal dæma í sekt einan sér eða ásamt umbjóðanda sínum, eftir því sem á stendur. Aðra menn, sem brjóta gegn ákvæði 7. töluliðs 253. gr., skal sekta.

255. gr.

Sá, sem raskar reglu á dómþingi, tekur myndir í dómsal án sérstaks leyfis, hlýðir eigi fyrirskipun, sem miðar til upphalds á reglu á dómþingi, eða kemur annars hneykslanlega eða ósæmilega fram fyrir dómi, skal sæta sektum.

256. gr.

Ef refsing liggur þar að auki við brotum þeim, sem greinir í 252.—255. gr., eftir öðrum lögum, má koma henni fram í sérstöku máli án tillits til ákvörðunar um réttarfarssektina.

257. gr.

Sektir á hendur aðilja eða umboðsmanni hans, sem þeir vinna til fyrir framferði sitt, skal ákveða í dómi í máli eða, ef það verður fellt niður, þá um leið og sú dómsathöfn er framkvæmd. Samsvarandi gildir um sekt á hendur þessum aðiljum í aukamálum við dómsmál, sem sjálfstætt eru rekin, svo og í málum fyrir fólgeta-, skipta- og uppboðsdómi. Sektir annars skulu að jafnaði ákveðnar, jafnskjótt sem brot er framið fyrir dómi.

XIX. KAFLI Um ráðstefnu dómenda og atkvæðagreiðslu.

258. gr.

Nú skipa dóm fleiri dómendur, og skulu þeir hafa ráðstefnu og atkvæðagreiðslu um niðurstöðu dóma og úrskurða.

259. gr.

Ráðstefna og atkvæðagreiðsla skulu fara fram fyrir lokuðum dyrum.

260. gr.

Dómstjóri stýrir umræðum, ber fram spurningar til dómenda og telur atkvæði. Hver dómenda skal gera grein fyrir þeim rökum, sem atkvæði hans er reist á.

261. gr.

Nú hefur dómandi greitt atkvæði með því að vísa máli frá dómi, en er borinn atkvæðum, og tekur hann þátt í atkvæðagreiðslu um efni máls.

262. gr.

Ef dómendur greinir á, ræður afl atkvæða.

Nú ber dómendum á milli um, hvaða fjárhæð eða magn skuli dæma, og meiri hluti atkvæða fæst ekki fyrir einni og sömu niðurstöðu, og ber að telja atkvæði þess dómanda, sem hæsta fjárhæð eða magn vill dæma, með atkvæði dómanda, sem næsthæsta fjárhæð eða magn vill dæma.

263. gr.

Nú eru dómendur ósammála um, hvernig atkvæðagreiðsla skuli fara fram, eða um önnur atriði, er varða afgreiðslu máls, og sker dómsforseti úr.

XX. KAFLI

Um dóma og úrskurði.

264. gr.

Úrskurði skal kveða upp um einstök atriði máls eða aukamáls í sambandi við það, sem ráða þarf til lykta, allt til dómtöku aðalmáls.

Úrskurður skal kveðinn upp, svo fljótt sem unnt er, eftir að atriði er tekið til úrskurðar.

265. gr.

Rita skal forsendur fyrir úrskurði. Skal þar greina dómstól og dómara, stað og stund, er úrskurður gengur, aðilja, málsatvik, þannig að úrskurður verði skilmerkilegur, málsástæður aðilja, lagaboð og svo lögrök og röksemdir dómara. Niðurstaða úrskurðar skal dregin saman í niðurlagsorði.

266. gr.

Venjulega skal kveða upp dóm í máli, sem flutt hefur verið aðalflutningi, áður en annað mál er tekið til aðalflutnings, og jafnan skal kveða upp dóm í máli, svo fljótt sem við verður komið.

Nú dregst uppsaga dóms, og ber dómara að greina orsakir þess.

267. gr.

Nú hefur mál verið flutt aðalflutningi, og skal dómur reistur á þeim málsatvikum og málsástæðum, sem fram hafa komið við þann flutning.

Nú er dómur fjölskipaður, og skulu þá allir dómendur hafa heyrt aðalflutning. Ef einhvers dómara missir við eftir aðalflutning, en áður en dómur gangi, skal nefna dómara í hans stað og flytja málið aðalflutningi af nýju. Skal dómur þá byggður á þeim málsatvikum og málsástæðum, sem bornar eru fram í hinum endurnýjaða flutningi.

Nú er mál dæmt, án þess að aðalflutningur fari fram af hendi beggja eða allra aðilja, og skal byggja dóm einnig á því, sem fram kemur í greinargerðum.

268. gr.

Aðilja verður eigi dæmt annað eða meira en hann hefur með réttum hætti gert kröfu til. Nú er aðiljum rétt að ráðstafa sakarefni að vild, og verður dómur eigi byggður á atviki, sem aðili hefur eigi borið fyrir sig í aðalflutningi, nema skilyrði 225. gr. séu fyrir hendi.

269. gr.

Nú er í máli krafizt almenns gildisdóms um tilvist réttarsambands og einnig dóms um kröfu, sem byggð er á tilvist þess réttarsambands, og er dómara rétt að kveða upp sérstakan dóm um tilvist réttarsambandsins.

Nú veltur dómsorð um kröfu á niðurstöðu dóms um aðra kröfu, sem sótt er í sama máli, og er rétt að kveða fyrst upp sérstakan dóm um síðarnefndu kröfuna.

270. gr.

Nú eru í máli gerðar fleiri sjálfstæðar kröfur, sem skilja má sundur, og er dómara rétt að kveða upp dóm um eina eða fleiri þeirra, enda þótt flutningi máls um hinar sé eigi lokið. Um aðalkröfu og kröfu, sem höfð er uppi til skuldajafnaðar, verður þó að dæma í einu lagi. Nú er krafa viðurkennd að nokkru, og er rétt að kveða upp dóm um þann hluta hennar, sem viðurkenndur er.

271. gr.

Nú verður sátt með sakaraðiljum um sakarefni og þeir óska, að dómari staðfesti sættargerð þeirra, og skal það gert með dómi.

272. gr.

Dóm skal semja skriflega. Í forsendum hans skal greina, svo skýrt sem verða má:

1. Nafn eða nöfn dómenda.
  2. Nafn dómstóls, stað og stund dómsuppsögu.
  3. Nafn máls og númer.
  4. Hvenær málið var tekið til dóms.
  5. Nöfn aðilja, heimili þeirra eða dvalarstað og stöðu þeirra.
  6. Nöfn umboðsmanna aðilja fyrir dómi.
  7. Kröfur aðilja, mótmæli þeirra, atvik máls og málsástæður.
  8. Sönnunargögn, sem fram hafa komið í málinu, og mat á þeim, að því leyti sem þau geta skipt máli.
  9. Lög þau, sem máli skipta, og heimfærslu málsatvika til þeirra.
  10. Þau atvik, röksemdir og lögrök, sem dómari byggir niðurstöðu sína á.
  11. Dómsorð, þar sem saman sé dregin aðalniðurstaða dómara, hvort sem hún er frávisun máls, sýkna, ákvörðun um að inna verk eða greiðslu af hendi, réttarfarssektir, málskostnaður o. s. frv.
- Dómar skulu vera svo glöggir og skýrir sem kostur er.

273. gr.

Ágreiningsatkvæði dómara skulu samin og birt með sama hætti og dómar, að því er ágreiningsefni varðar.

274. gr.

Dæma má mann að viðlögðum dagsektum til aðilja til að vinna verk, annað en peningagreiðslu, þar á meðal til að skila hlut af hendi. Krafa til óinnheimtra sekta fellur niður, jafnskjótt sem hinn dæmdi fullnægir dómi. Nú telur hinn dæmdi, að sér sé ómögulegt að fullnægja dómi, og getur hann snúið sér til dómara aðal máls með skriflegri beiðni um endurupptöku málsins með sönnun fyrir staðhæfingu sinni um ómöguleikann. Dómari skal þá kveðja aðilja til þings á varnar-

þingi aðalmáls og úrskurða, eftir að þeir hafa átt kost á því að tala máli sínu hvort mál skuli tekið upp af nýju. Úrskurð dómara má kæra til æðra dóms.

Nú er endurupptaka ákveðin, og fellir dómari dóminn úr gildi og kveður upp nýjan dóm, þar sem tekið er tillit til breytts ástands og nýrra gagna.

Yfirlýsing um kröfu um endurupptöku máls frestar aðför til innheimtu sekta, enda sé krafan um endurupptökuna komin til dómara innan viku, eftir að yfirlýsingin kom fram fyrir fógeta.

275. gr.

Almennur aðfararfrestur dóms er 15 dagar frá uppsögu hans eða frá birtingu hans samkvæmt 278. gr.

Í dómi, þar sem aðilja er dæmt að framkvæma athöfn eða skyldaður til að þola athöfn eða ástand, getur dómari lengt aðfararfrest, ef það þykir nauðsynlegt eða sanngjarn, til þess að aðili megi koma svo högum sínum, að fullnusta dómsins baki honum sem minnst tjón eða óhagræði.

276. gr.

Er sérstök rök eru til, má að kröfu aðilja í dómi ákveða aðfararfrest styttri en í 275. gr. segir, og má þá gera dómhafa, krefjist dómþoli þess, að setja tryggingu, ef hann leitar fullnustu dóms með aðför innan hins almenna aðfararfrests.

Ákveða má líka í dómi, sé þess krafizt og mikilvægar ástæður mæli með því, að dómhafi geti gegn tryggingu, ef þurfa þykir, gert aðför til fullnustu dómi, enda þótt dómi hafi réttilega verið áfrýjað.

Krafa um dómsákvæði samkvæmt grein þessari verður eigi gerð síðar en í aðalflutningi máls.

277. gr.

Fullnægja má dómi eða úrskurði samkvæmt efni sínu með aðför, þótt þess sé eigi sérstaklega getið.

278. gr.

Dómari tilkynnir aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, hvar og hvenær dómur eða úrskurður verði upp kveðinn, með þeim fyrirvara og þeim hætti, er honum þykir hlýða hverju sinni.

Dómsorð eða niðurlagsorð úrskurðar skal lesa upp í heyranda hljóði. Ef aðili hefur eigi verið við dómsuppsögu staddur, skal sá, sem byggja vill rétt á dómi eða vill láta fresti samkvæmt honum byrja að líða, birta hann með sama hætti og stefnu. Geta skal þess í þingbók, hvort aðili hafi verið viðstaddur uppsögu dóms eða úrskurðar, svo og í endurriti af dómsathöfnum þessum.

Dómur er bindandi úrslit sakarefnis milli aðilja og þeirra, sem að lögum koma í stað þeirra, um þær kröfur, sem þar eru dæmdar að efni til, og verða þær eigi bornar undir sama eða hliðsettan dómstól af nýju, framar en í lögum þessum segir.

279. gr.

Nú kemst dómari að raun um, að í dómi eða úrskurði eru bersýnilegar skekkjur, sem orðið hafa af misritun, reikningsvillum eða öðrum áþekktum misgáningi, og er honum rétt að leiðrétta misgáningsskekkjurnar, eftir að hann hefur veitt aðiljum eða umboðsmönnum þeirra færi á því að tjá sig. Bersýnilegar ritvillur má þó leiðrétta án þess að kveðja aðila. Bóka skal glögg, hvað leiðrétt hafi verið. Endurrít, sem út kunna að hafa verið gefin af dómi eða úrskurði, skal afhenda dómara til leiðréttingar.

280. gr.

Í samningi við erlent ríki má ákveða, að áskildu gagnkvæmi, að gildi skuli hafa hér á landi dómur, upp kveðnir af dómstólum hins erlenda ríkis um borgaralegar kröfur, úrskurðir stjórnvalda þess og sáttir, staðfestar af opinberum aðiljum

þar, um slíkar kröfur, enda fari gerningar þeir, sem nefndir voru og ætlað er að hafa gildi hér á landi, eigi augsýnilega í bága við lögskipan íslenskra ríkisins.

Jafnvel þótt slíkur milliríkjasamningur sé eigi fyrir hendi, má með úrskurði forseta kveða á um gildi erlendra dóma, stjórnvaldaúrskurða og opinberra sátta um borgaralegar kröfur, enda séu dómur íslenskra dómstóla, úrskurðir íslenskra stjórnvalda og sáttir, staðfest af þærum íslenskum aðiljum, um borgaralegar kröfur látin hafa gildi í ríki því, sem í hlut á.

XXI. KAFLI

Um endurupptöku dæmdra mála.

281. gr.

Nú hefur óáfrýjaður héraðsdómur gengið í máli og áfrýjunarfrestur er liðinn, og er rétt að veita aðilja leyfi til endurupptöku þess, ef:

1. Dómari, opinber starfsmaður, gagnaðili eða umboðsmaður aðilja hefur í sambandi við málið gerzt brotlegur um refsivert athæfi, sem ætla má, að hafi verkað á dómsorðið.
2. Skjal, sem var sönnunargagn í málinu, var falsað eða aðili, er þar um málsatvik að viðlögðum drengskap, eða vitni eða kunnáttumaður hefur gerzt brotlegur um rangan framburð eða túlkur túlkað ranglega, og ætla má, að misferli þetta hafi orkað á dómsorðið.
3. Dómsorð hefði að öllum líkindum orðið annað, ef fyrir hefði legið atvik eða sönnun, sem leidd er í ljós, eftir að dómur gekk, enda geri aðili mjög sennilegt, að honum hafi eigi verið unnt að bera atvikið eða sönnunina fyrir sig, þá er málið var til meðferðar í dómi, eða áfrýja dóminum og koma þeim að í æðra dómi.
4. Dómsorð hvílir á augsýnilegri lögvillu.
5. Maður hefur verið dæmdur, þótt honum væri eigi réttilega stefnt, enda hafi hann eigi komið að vörn í því máli.

282. gr.

Hæstiréttur tekur ákvörðun um endurupptöku máls, og skal beiðni um hana stíluð til hans.

Beiðni um endurupptöku vegna atvika, sem greinir í 281. gr., 1., 2., 3. og 5. lið, skal gerð innan 6 mánaða, frá því beiðanda urðu kunn þau atvik, sem hann reisir beiðnina á. Beiðni um endurupptöku vegna tilviks þess, er greinir í 281. gr., 4. lið, skal gerð innan 6 mánaða, frá því að dómur varð aðfararhæfur.

283. gr.

Í beiðni um endurupptöku skal greina mál það, sem um er að tefla, atvik, sem beiðnin er reist á, og ástæður fyrir henni, sönnunargögn þau, sem beiðandi hyggst færa fram, og hvað hann ætlast til, að sannað sé með þeim.

Nú er beiðzt endurupptöku samkvæmt 281. gr., 3. lið, og ber beiðanda að leiða í beiðni sterkar líkur að því, að honum hafi eigi verið unnt að bera atvikin eða sönnunina fyrir sig, þá er málið var til meðferðar í dómi.

Með beiðni skulu fylgja í frumriti eða staðfestu endurriti þau skrifleg sönnunargögn, sem beiðandi skírskotar til.

284. gr.

Nú er beiðni augsýnilega eigi á rökum reist, og synjar Hæstiréttur þá þegar endurupptöku. Annars kostar skal beiðnin ásamt meðfylgjandi skjölum send gagn-aðilja og hann krafinn um skriflega greinargerð um málið á tilteknum fresti.

Hæstiréttur ákveður, þá er efni eru til, að dómi þeim, sem um er að tefla, skuli eigi fullnægt, unz annað verði ákveðið.

285. gr.

Nú ákveður Hæstiréttur endurupptöku máls, og leggur hann fyrir dómara þann, sem dæmdi málið í héraði, að stefna aðiljum fyrir sig og taka málið til meðferðar af nýju.

Ef beiðandi kemur eigi fyrir dóm, fellur endurupptaka niður. Ef gagnaðili mætir eigi, skal málið dæmt allt að einu. Skal gagnaðilja á þetta bent í stefnu.

286. gr.

Nú synjar Hæstiréttur beiðni um endurupptöku, og gerir hann beiðanda að greiða allan kostnað af beiðninni.

XXII. KAFLI

Um kæru.

287. gr.

Kæru til Hæstaréttar sætir úrskurður dómara um:

1. Að vikja eigi sæti.
2. Að mál skuli falla niður eða því vísað frá dómi.
3. Skyldu vitnis til vættisburðar, staðfestingu vættis, viðurlög á hendur vitni, vitnaþóknun og önnur atriði varðandi vitnaleiðslu.
4. Hæfi matsmanna og skoðunar, skyldu þeirra til starfars, viðurlög á hendur þeim fyrir vanrækslu í starfa, þóknun þeim til handa og önnur atriði, er varða matsstarfann.
5. Skyldu gagnaðilja eða þriðja manns til að leggja fram skjöl eða aðra hluti og viðurlög vegna tregðu til þess.
6. Synjun að afla gagna fyrir dómi til tryggingar á sönnun og synjun um öflun gagna erlendis.
7. Ákvörðun um tryggingu fyrir málskostnaði.
8. Synjun að taka stefnu gilda vegna ónógrar málsreifunar.
9. Synjun að heimila meðalgöngu.
10. Að frestur skuli veittur.
11. Réttarfarssektir.
12. Önnur atriði, er segir í lögum þessum.

288. gr.

Nú vill maður kæra dómsathöfn, og afhendir hann dómara kæru, áður en tvær vikur eru liðnar frá uppsögu dómsathafnar, ef hann eða umboðsmaður hans var við hana staddur, en ella áður en tvær vikur eru liðnar frá þeim tíma, er hann eða umboðsmaður hans fékk vitneskju um hana.

Vitni og matsmenn, sem staddir eru við dómsathöfn þá, er þeir vilja kæra, mega bera fram kæru með bókun í þingbók.

289. gr.

Í kæru skal kærandi greina:

1. Dómsathöfn þá, sem kærð er.
2. Kröfur um breytingar á henni.
3. Ástæður, sem hann reisir kærana á.

Kæru má styðja með tilvísun til málsatvika, sem hafa eigi áður verið borin fyrir, og svo með nýjum sönnunargögnum.

Nú vill kærandi bera fyrir sig nýja sönnun, og skal hann í kæru greina sönnunargögnin og hvað hann hyggst sanna með þeim.

Skriflegt sönnunargagn skal fylgja kæru í frumriti eða staðfestu endurriti.

Kærandi eða umboðsmaður hans skal undirrita kæru.

290. gr.

Með beiðni leggur kærandi lögmælt dómgjöld fyrir æðra dómi, og sendir dómari vottorð um þá greiðslu með skjölum málsins.

291. gr.

Nú kemur kæra of seint fram, og beinir héraðsdómari því til kæranda að taka kærana aftur. Ef kæra fullnægir eigi ákvæðum 289. gr., brýnir héraðsdómari fyrir kæranda að ganga frá henni lögum samkvæmt.

292. gr.

Nú virðist héraðsdómara kæra á engum rökum reist, og getur hann ákveðið, að kærandi skuli, ef gagnaðili krefst þess, setja tryggingu fyrir tjóni og óhagræði, er kæra kann að baka gagnaðilja, svo framarlega sem hún veldur frestun málsins. Tryggingu skal setja innan tveggja daga, frá því kæru er lýst. Ella afgreiðir dómari eigi skjölin, og mál fer leiðar sinnar.

293. gr.

Dómari gefur út, svo fljótt sem kostur er, endurrit í þrennu lagi af öllu því, sem skjöl málsins og þingbækur greina um kæruefnið. Jafnframt er honum rétt, ef því er að skipta, að láta fylgja hverju eintaki athugasemdir sínar. Síðan sendir dómari eitt eintakið til æðra dóms, en tilkynnir aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, að þeirra eintök séu tilbúin til afhendingar.

294. gr.

Þá er kæra er fram komin, krefur héraðsdómari kærða þegar um greinargerð, er geymi kröfur hans og atvik þau, er hann reisir kröfur sínar á. Rétt er honum að bera fram ný málsatvik og sönnunargögn.

Ef kærði vill bera fyrir sig ný sönnunargögn, skal hann í greinargerð nefna þau og hvað hann hyggst sanna með þeim.

Skriflegt sönnunargagn skal fylgja kæru í frumriti eða staðfestu endurriti.

Kærði eða umboðsmaður hans skal undirrita greinargerð.

295. gr.

Eigi síðar en viku eftir að skjölin komu til æðra dóms, geta aðiljar sent honum athugasemdir sínar, og getur hann þá þegar lokið dómsorði á kærutriði. Jafnan skal þó athuga skjöl þau, sem aðiljar senda, svo framarlega sem málinu er þá eigi lokið í æðra dómi.

296. gr.

Nú er kæra eigi svo úr garði gerð, sem í 289. gr. segir, eða annars ófullkomin, og leggur æðri dómur fyrir kæranda að bæta úr því, sem ábótavant er, á tilteknum fresti. Ef kærandi fer eigi eftir leiðbeiningum æðra dóms, getur hann vísað kærumáli frá sér.

297. gr.

Æðri dómur getur lagt fyrir héraðsdómara að leita frekari skýrslna um einstök atriði.

Æðri dómur getur með þeim fyrirvara, sem hann telur hæfilegan, veitt aðiljum kost á að koma fyrir sig og flytja mál munnlega.

298. gr.

Æðri dómur kveður á um greiðslu kostnaðar af kæru. Svo getur hann og dæmt aðilja og umboðsmann hans til sekta eftir XVIII. kafla, eftir því sem við á.

299. gr.

Æðri dómur kveður upp dóm í málinu samkvæmt skjölum þess eða munnlegum flutningi, ef því er að skipta. Skal dómur upp kveðinn, svo fljótt sem kostur er. Æðri dómur skal þegar í stað senda héraðsdómara dóminn.

XXIII. KAFLI
Um gildissvið laganna.

300. gr.

Ákvæði laga þessara taka yfir almenna málsmeðferð einkamála fyrir héraðsdómi og svo málsmeðferð fyrir fógeta-, skipta- og uppboðsdómi, eftir því sem efni eru til.

XXIV. KAFLI
Niðurlagsákvæði.

301. gr.

Lög þessi komi til framkvæmda .....
Lögmæti aðgerða þeirra, sem fram hafa farið fyrir gildistöku laga þessara, skal meta eftir eldri lögum.

Nú er sáttaumleitun í lögum lögð til sáttamanna í öðrum málum en dómsmálum, og skal héraðsdómari annast sáttaumleitun.

302. gr.

Frá þeim degi, er lög þessi koma til framkvæmda, er úr gildi fallið I.—XV. og XX. kafli laga nr. 85/1936, að fráskilinni 197. gr., og svo 5. gr., 1. mgr., laga nr. 61 frá 4. júlí 1942, um málflytjendur, að fráteknunum 1. málslið.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Frumvarp þetta um meðferð einkamála í héraði er að stofni til samhljóða frumvarpi, sem lagt var fram á Alþingi 1955. Varð það þá eigi útrætt. Frumvarpinu fylgdi þá ýtarleg greinargerð og skýringar á einstökum greinum.

Allsherjarnefnd neðri deildar, sem hafði frumvarpið til meðferðar, leitaði umsagnar nokkurra aðila um það. Barst umsögn frá lagadeild Háskólans og Félagi héraðsdómara. Enn fremur var frumvarpið tekið til athugunar í Lögmannafélagi Íslands. Var á aðalfundi félagsins 29. nóvember 1955 kjörin þriggja manna nefnd til að athuga frumvarpið og gera tillögur. Sú nefnd skilaði álit 2. marz 1956, er rætt var á félagsfundi 18. maí 1956. Urðu þar miklar umræður um frumvarpið og tillögur nefndarinnar. Var það flestra mál, að eigi væri tímabært að fella úr gildi lög nr. 85/1936 með nýrri heildarlöggjöf um meðferð einkamála í héraði. Fjölgað var í nefndinni um tvo menn og starfaði nefndin síðan áfram að athugun á því, hvaða breytingar á lögnum frá 1936 væru æskilegar. Nefndin skilaði álit 26. nóvember 1956. Voru tillögur hennar lagðar fyrir aðalfund félagsins 14. desember 1956 og þá samþykktar.

Umsagnir og breytingartillögur lagadeildar Háskólans, Félags héraðsdómara og Lögmannafélags Íslands hafa nú verið teknar til meðferðar af höfundum frumvarpsins frá 1955 og hafa þeir skilað álit sínu. Smávægilegar breytingar hafa verið gerðar á frumvarpinu vegna breyttrar löggjafar. Enn fremur er gert ráð fyrir breyttri skipan á embættum borgardómara og borgarfógeta í Reykjavík. Hefur á þinginu verið flutt sérstakt frumvarp um það efni.

Rétt þykir að prenta sem fylgiskjöl álitserðir þær, sem raktar eru hér að framan, svo og svör höfunda frumvarpsins:

I. Tillögur nefndar, sem kosin var á aðalfundi Lögmannafélags Íslands 29. nóvember 1955.

II. Tillögur um frumvarp til laga um breyting á lögum nr. 85 23. júní 1936 um meðferð einkamála í héraði, o. fl., samþykktar á aðalfundi Lögmannafélags Íslands 14. desember 1956.

- III. Umsögn Félags héraðsdómara, dags. 13. febrúar 1956.
 IV. Umsögn lagadeildar Háskóla Íslands, dags. 13. janúar 1956.
 V. Álitserð hæstaréttardómaranna Gizurar Bergsteinssonar og Jónatans Hallvarðssonar og prófessors Theódórs B. Lindal, dags. 5. september 1961.
 Að öðru leyti vísast til athugasemda, sem fylgdu frumvarpinu, er það var lagt fyrir Alþingi 1955 (þskj. 18).

Fylgiskjal 1.

Tillögur nefndar, sem kosin var á aðalfundi Lögmannafélags Íslands
 29. nóvember 1955.

14. gr. hljóði svo: Á eftir „dómsmálaráðherra“ komi: svo og samdómanda. Samkvæmt 10. gr. er samdómarastarf skyldustarfi og því sjálfsagt að veita þeim, er það rækir, færi á að kæra, þyki honum greiðslan ekki hæfileg.

18. gr. in fine hljóði svo: enda fullnægi hann skilyrðum 3. gr. Eðlilegt virðist, að fulltrúi, sem skipaður er til þessara starfa, fullnægi öllum skilyrðum til starfa í föstu dómarsæti.

Í 5. tl. 23. gr. falli niður orðin „sem opinber sýslunarmaður“. Á 36. gr. verði þessar breytingar: Í stað orðanna „einn þingvottur“ komi: tveir þingvottar, í stað orðsins „lögfullt“ komi: lögfull og í stað orðsins „þingvotti“ komi: þingvottum.

Mjög varhugavert verður að teljast að fækka þingvottum í einn. Verður að meta öryggið bæði fyrir dómara og aðilja meir en kostnað af einum þingvotti.

6. töluliður 38. gr. orðist svo: Ástæður til þess, sé dómþing haldið fyrir luktum dyrum.

Dómþing fyrir luktum dyrum eru það fátíð, að óþarft er að bóka sérstaklega um þetta í þingbók nema þegar þau eiga sér stað.

Í 2. mgr. 41. gr. skulu falla niður orðin „Aðiljar ... en“. Orðið „þingvottur“ verði: þingvottar.

Verði þingvottar tveir svo sem nú, er undirritun hverju sinni óþörf, enda þá einungis til tafa við þinghaldið.

Í fyrri málsgrein 43. gr. falli niður orðin „en lána ... samþykkja það“. Gert er ráð fyrir, að sú venja, sem nú er að ná föstum tókum, að leggja fram alltaf jafnmörg endurrit skjala og þörf er hverju sinni, komist alveg í fast horf. Þar með á lán á skjölum að vera óþarft, auk þess sem orðalag þetta kann að draga úr framangreindri venju.

Í 3. tölulið 59. gr. komi á eftir „aðalkröfunni“ orðin: svo sem málskostnaður. Viðbót þessi er sett til öryggis, enda lögmenn henni sjálfsagt sammála.

Í 69. gr. komi: má í stað „skal“. Í 88. gr. komi í stað orðanna „einn manni“: tveir menn, og í stað „einn til vara“: tvo til vara og í stað „hins“ komi: hinna.

Í 91. gr. komi í stað orðanna „einn stefnuvottur framkvæmir“: tveir stefnuvottar framkvæma, og í stað „stefnuvottur framkvæmir“ komi: stefnuvottar framkvæma.

Í 100. gr. í stað orðsins „tvisvar“ komi: einu sinni. Ekki verður séð þörf á að fjölga birtingum frá því sem nú er.

114. gr. falli niður. Fátítt mun verða, að aðiljar sjálfir flytji mál skv. ákvæðum þessa frumvarps, sbr. 212. gr. i. f. Virðist ákvæði þetta því óþarft. Mætti e. t. v. segja að hættara væri að dómurum, eins störfum hlaðnir og þeir eru nú, skytist um mikilvægi gagns eða atviks á ákveðnu stigi máls, t. d. þegar tugir mála eru til fyrirtektar í sama þinghaldi.

Í 115. gr. falli niður orðið „réttarfarsleg“.

Í 116. gr. komi viðbót á eftir orðunum „sendir hann“: í samráði við aðilja. Sjálfsgagt er, að dómari hafi samráð við aðilja eða lögmann þeirra, um hvað beðið sé um í greinargerð dómara.

Í 117. gr. komi í stað orðanna „Aðilja skal veita“: Aðiljar skulu veita hvor öðrum.

118. gr. falli niður.

139. gr. komi á eftir 147. gr. og verði í samræmi við 134. gr. nógildandi laga. 2. mgr. 141. gr. falli niður.

Þessa breytingu leiðir af breytingunni á 139. gr.

143. gr. falli niður.

Niðurfall þessarar greinar leiðir af niðurfalli 118. gr.

Í 144. gr. falli niður frá og með orðunum „og ber dómara“ og út greinina.

Agavald dómara í þinghaldi er það mikið, að þessi regla um skyldu til máls- sviptingar virðist með öllu óþörf, enda mundi hún verka mjög truflandi á starf lögmannanna.

167. gr. breytist í samræmi við 139. gr.

Í 198. gr. falli niður 7. töluliður.

Þessi töluliður er óþarfur, því að samkvæmt 200. gr. ber dómara að tilgreina stað og stund.

Í 200. gr. komi á undan „stað og stund“ orðið: dómstól.

Í 212. gr. komi: aðili í stað „verjandi“.

Nauðsynlegt er, að skýrt komi fram, að hér sé einungis um sjálfan stefnda að ræða, en að lögmanni hans sé ekki heimilt að láta bóka greinargerð eftir sér.

Í 213. gr. falli orðið „staðfestu“ niður.

Þessu orði virðist algerlega ofaukið, sbr. 43. gr.

Í 218. gr. falli niður „nema dómari telji málið fullrætt í einni ræðu hvors (hvers).“

Engin ástæða virðist til þess að skerða rétt aðilja til þess að tala tvívegis. T. d. kynni ræða verjanda að gefa tilefni til svars af sækjanda hálfu.

222. gr. falli niður.

Síðasta málsgr. 227. gr. falli niður.

2. mgr. 228. gr. hjóði svo: Sækjanda er og rétt að krefjast frests í málinu til öflunar sannana fyrir staðhæfingum sínum í stefnu.

Ljóst er, að með ákvæði því, sem lagt er til að breytt verði, er unnt að draga mál á langinn algerlega að óþörfu, geti verjandi síðar mætt og haft uppi vörn. Eins og síðar greinir, er lagt til, að verjandi geti ekki haft þá uppi vörn nema gagnaðili samþykki. Verður ákvæði þetta þá óþarft, enda eðlilegra, að verjandi kynni sér sjálfur, hvað fram hefur farið í fyrra þinghaldi, fái hann samþykki sækjanda til þess að koma að vörn.

Sækjanda er hins vegar oft nauðsynlegt að fá frest til öflunar sannana sérstaklega í málum, sem búizt hefur verið við, að varnir yrðu hafðar uppi í.

Aftan við síðustu málsgrein 228. gr. komi orðin: ef sækjandi samþykkir.

Hætt er við, að þetta ákvæði yrði misnotað af verjanda til dráttar á máli. Virðist hann hafa nægilega vernd á ákvæðum 229. gr. og 230. gr., þótt þarna sé tilskilið samþykki sækjanda.

Aftan við orðin „er honum rétt“ í 230. gr. komi: sanni hann forföll, sem getur í 229. gr.

Jafnframt falli niður síðasta setningin í sömu grein.

Í lokun 233. gr. komi: í fyrra málinu í stað „í báðum málunum“.

Hugsanlegt væri, að samkvæmt almennum reglum ætti sækjandi að greiða málskostnað í báðum málunum. Það virðist þó óeðlileg niðurstaða, að sækjandi beri aukakostnað af útivist gagnaðilja.

Á 265. gr. verði þær breytingar, að á eftir orðunum „málsatvik“ komi: og önnur atriði, en brott falli „málsástæður aðilja, lagaboð og lögrök“.

Með þessari breytingu væri dómara gert kleift að kveða samstundis upp úrskurð, sem væri oft mjög til bóta.

Í 288. gr. komi: ein vika í stað „tvær vikur“.

Óþarft verður að telja að lengja frest þenna frá því sem nú er. Horfir þetta ákvæði til óþarfa dráttar í málsmeðferð.

Fylgiskjal 2.

Tillögur um frumvarp til laga um breyting á lögum nr. 85 23. júní 1936, um meðferð einkamála í héraði og lögum nr. 41 28. nóv. 1919, um landamerki.

(Samþykktar á aðalfundi Lögmannafélags Íslands 14. desember 1956.)

1. gr.

Á eftir 1. mgr. 4. gr. laga nr. 85/1936 komi svo hljóðandi viðauki:

Í Reykjavík skal þó að minnsta kosti annar sáttamanna vera lögfræðingur, er fullnægir skilyrðum 32. gr. til að vera skipaður í fast dómarsæti.

Í 3. mgr. komi í stað orðsins „(lögmaður)“ orðið: (borgardómari).

2. gr.

8. gr. hljóði svo:

Aðili getur jafnan gefið út sáttakæru sjálfur, en hafa verður hann samráð við sáttamann í sáttaumdæmi varnaraðilja um stað og stund, er sáttafundur skuli vera, nema það skuli gert á fyrirfram ákveðnum stað og tíma. Í sáttakæru skal greina nöfn aðilja, stöðu og heimili, málavöxtu í aðalatriðum, kröfur þær, er aðili ætlar að gera, kröfu um úrskurð sáttamanna, ef því er að skipta, og kröfu um, að máli verði vísað til aðgerða dómstóla, ef sáttatilraun verður árangurslaus, nema úrskurðar megi krefjast.

Birtingarfrestur sáttakæru er einn til fjórir sólarhringar.

3. gr.

Fyrsta setning 19. gr. laga nr. 85/1936 orðist svo:

Fyrirmæli 16. og 17. gr. taka og til sáttatilrauna og sátta fyrir dómstólunum eftir því sem við á.

4. gr.

Úr 21. gr. falli brott orðin „enda nemi innstæða kröfunnar aldrei yfir 500 krónum.“

5. gr.

27. gr. hljóði svo:

Dómsmálaráðuneytið semur gjaldskrá um greiðslur fyrir störf sáttamanna.

6. gr.

Í 1. mgr. 29. gr. laga nr. 85/1936 komi í stað orðsins „lögmaður“ orðin: borgardómari og borgarfógeti.

Á eftir orðunum „fer hann með“ í 2. mgr. komi: og dæmir.

7. gr.

1. og 2. mgr. 38. gr. laga nr. 85/1936 orðist svo:

Í kaupstöðum skal bæjarþing háð til meðferðar allra mála, sem ekki eru sérstaklega undantekin, einu sinni í viku og á þeim stað og stund, sem dómsmálaráðherra ákveður, ef mál eru fyrir hendi. Dómara í kaupstað er vítalaut, þótt niður falli bæjarþing, ef hann vegna embættisferðar í lögsagnarumdæminu getur ekki sótt þing, enda líði aldrei meira en hálfur mánuður milli bæjarþinga. Utan kaupstaða skal heyja sýsludóm til meðferðar dómsmála á þingstað réttum í þinghá hverri sama dag sem manntalsþing er háð ár hvert.

Dómsmálaráðherra getur ákveðið, að regluleg dómþing skuli háð í einstökum lögsagnarumdæmum eða þinghám oftast en fyrir er mælt í 1. mgr., þar sem þörf krefur. Auk þess skal heyja bæjarþing eða sýsludóm, þegar þörf gerist og á þeim stað í þinghá hverri, sem dómari ákveður hverju sinni.

8. gr.

1. mgr. 42. gr. laga nr. 85/1936 hljóði svo:

Hverjum héraðsdómi, sem með einkamál fer, skulu fylgja þessar dómsmála-bækur:

1. Þingbók. Í hana skráir dómari skýrslu um mál þau, sem til meðferðar eru hverju sinni, með þeim hætti, sem tíðkamt hefur, þar á meðal úrskurði, sem upp eru kveðnir þegar í stað, um skjöl þau, sem fram hafa verið lögð, um kröfur þær, sem fram hafa komið, og um þau efni yfirleitt, sem í IX. kafla greinir, vitnaskýrslur, dómkvaðningu matsmanna og staðfesting matsgerða o. s. frv. Dómari skal láta hraðrita eða taka á talvél skýrslur aðilja, vitna og kunnáttumanna, ef þess er nokkur kostur.

2. Dómabók. Þar skal skrá dóma og úrskurði aðra en þá, sem áður greinir.

9. gr.

1. mgr. 43. gr. laga nr. 85/1936 hljóði svo:

Dómskjöl skulu þingmerkt í áframhaldandi töluröð. Sá, sem leggur fram skjal, skal láta fylgja því svo mörg eftirrit, sem dómi og málflytjendum nægir.

Dómari getur léð eða afhent dómskjal, en krafizt getur hann, að endurrit af því fylgi dómskjöllum.

10. gr.

44. gr. laga nr. 85/1936 hljóði svo:

Gegn lögmaeltum ritlaunum er dómara skylt, nema að gengnum úrskurði eftir 39. gr., að láta í té endurrit af dómskjöllum og dómsmálabókum innan hæfilegs tíma og aldrei síðar en þrem vikum eftir að endurrits hefur verið beiðzt, en rétt er að krefjast ritlauna fyrirfram, eftir því sem dómari áætla þau. Afgreiðsla dómsgerða í heild sinni má þó dragast í fimm vikur.

Það varðar sektum, ef endurrit eru ekki af hendi látin á réttum tíma, og má þá beita ákvæðum 34. gr.

11. gr.

4.—5. mgr. 71. gr. falli burt, en í stað þeirra komi ný málsgrein svo hljóðandi:

Nú eru fleiri menn sóttir í einu og sama máli til að inna sameiginlega af hendi greiðslu, og geta þeir borið fram kröfu um það í málinu, að kveðið verði á um það í dómi, í hverjum hlutföllum þeir skuli bera greiðsluna sín í milli, enda valdi það ekki óhagræði eða töf á málinu.

12. gr.

Við 72. gr. bætist ný málsgrein svo hljóðandi:

Utan kaupstaða skal jafnan þingfesta mál á skrifstofu héraðsdómara hvert sem varnarþing þess er.

13. gr.

Hvarvetna í lögunum, þar sem höfð eru orðin „sækjandi“ og „verjandi“, komi orðin: sóknaraðili og varnaraðili. Í stað orðanna „hefja“ og „hafning“ komi: fella niður og niðurfall.

14. gr.

Í stað orðanna „nema gagnaðili samþykki eða aðili virðist hafa þurft leiðbeiningar dómara, en ekki fengið hana“ í 110. gr. komi: nema dómara þyki það rétt.

15. gr.

Aftan við næstsiðasta málslið 114. gr. komi: nema þar sem gildir einkaréttur lögmannna.

16. gr.

Í stað eftirtalinna orða í 1. mgr. 124. gr. laga nr. 85/1936 „koma fyrir dóm á varnarþingi sínu samkvæmt 73. gr.“ komi: sækja þing innan lögsagnarumdæmisins, þar sem dómari ákveður hverju sinni.

17. gr.

Eftirtalin orð í 10. gr. laga nr. 41/1919, um landamerki o. fl. „enda sé þingið háð á varnarþingi vitnanna“ falli burt.

18. gr.

2. málsgr. 190. gr. laga nr. 85/1936 orðist svo:
Í forsendum úrskurðar skal tekið til meðferðar það atriði eitt, sem skorið er úr, og niðurstaða dómans rökstudd. Í ályktarorðum úrskurðarins er niðurstaða dómans dregin saman, eins og venja hefur verið.

19. gr.

Í stað orðsins „dómsniðurlag“ í 1. mgr. 193. gr. laga nr. 85/1936 komi: dómsorði.

20. gr.

Í stað orðanna „Niðurlag dóms eða úrskurðar“ í 2. mgr. 194. gr. laga nr. 85/1936 komi: Dómsorð eða ályktarorð.

21. gr.

Aftan við 1. tölulið 198. gr. bætist: svo og þær, sem líkt er ástatt um.

22. gr.

Fyrirsögn XVI. kafla laga nr. 85/1936 verði: Um sjódómsmál og meðdómendur. Í lögnum skal hvarvetna fellt brott orðið „verzlunardómur“ og samsetningar af því.

23. gr.

200. gr. laga nr. 85/1936 orðist svo:

Sjódómur fer með og dæmir einkamál um efni þau, er greinir í siglingalögum og sjómannalögum — að undanskildum málum um réttindi yfir skipum samkvæmt II. kafla siglingalaganna — og mál um váttryggingu gegn hættum á sjó.

Nú er kröfu, er sæta skyldi meðferð samkvæmt 1. mgr., lýst í bú, og skal þá ágreiningur um réttmæti kröfunnar eða um stöðu hennar í skuldaröð fara fyrir sjódóm, ef aðili krefst þess eða skiptaráðandi telur það hentugra.

Aðiljar einkamáls geta samið svo, að mál samkvæmt 1. mgr. skuli sæta meðferð almenns héraðsdóms.

Gagnkröfu til skuldajafnaðar má bera undir sjódóm, enda þótt hún sé ekki þess konar krafa. Nú er sjódómskrafa borin upp til skuldajafnaðar við almenna kröfu, og skal málið þá flutt til sjódóms, nema aðiljar verði ásáttir um annað.

Héraðsdómari skal kveðja til sérfróða menn til að fara með og dæma ásamt honum mál út af verzlunarskiptum kaupmanna sín á milli, verksmiðjueigenda eða annarra, sem líkt stendur á um, mál út af firma, vörumerki, um rétt til að fá firma eða vörumerki skráð eða um afskráningu þeirra, mál út af efnum þeim, er í lögum um hlutafélög og samvinnufélög greinir, enda virðist dómara þörf sérþekkingar til að fara með og dæma málið.

Einnig getur héraðsdómari, ef honum þykir þess þörf, kvatt til sérfróða menn til að fara með og dæma ásamt honum mál um önnur tæknileg atriði, svo sem húsbýggingu, meiri háttar mannvirki önnur o. s. frv.

24. gr.

Í stað orðanna „2—4 mánuðir“ í 218. gr. laga nr. 85/1936 komi: 1—2 mánuðir.

25. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi. Frá sama tíma eru þau lagaákvæði úr gildi felld, sem brjóta í bága við lög þessi.

Greinargerð.

Lög nr. 85 23. júní 1936 voru mjög mikil réttarbót frá því sem áður var, einkum ákvæðin um munnlegan málflytning, skýrslur aðilja fyrir dómi og kærumál. Nokkur ákvæði laganna eru þó orðin úrelt, en önnur þykja miður heppileg, og er því lagt hér til að gera á þeim þær breytingar, sem hér er farið fram á. Miða flestar þeirra að því að gera greiðara og auðveldara fyrir um málarekstur.

Um 1. gr.

Mikill meiri hluti allra einkamála hér á landi kemur fyrir dóm í Reykjavík. Er því sérstök ástæða til að vanda til vals sáttamanna þar. Því er lagt til, að þar sé að minnsta kosti annar sáttamanna lögfræðingur, er uppfylli þau skilyrði, sem gerð eru til manna þeirra, er skipa má í fast dómarasæti. Segja mætti, að ástæða væri til að setja sömu skilyrði um sáttamenn á öðrum stöðum, en það er vart framkvæmanlegt sakir eklu á mönnum, er uppfylla fyrrgreind skilyrði. Þetta ætti ekki heldur að geta komið að sök, þar sem sáttamenn hafa heimild til að vísa máli frá sér, ef það er svo flókið og illa skýrt, að þeir telja sér ekki fært að úrskurða það, sbr. 21. gr.

Um 2. gr.

Hér er lagt til, að sleppa megi áritun sáttamanns á sáttakæru. Virðist það aðiljum til hagræðis. Greinin er sniðin eftir 87. gr. Kærufrestur þykir óþarflega langur í kaupstöðum.

Um 3. gr.

Hér er um leiðréttingu að ræða en ekki efnisbreytingu, þar sem ekki verður séð, að ákvæði 8.—15. gr. og 18. gr. geti átt við um sáttatilraunir fyrir dómstólunum.

Um 4. gr.

Það er aðiljum til hagræðis, þar sem um viðurkenndar kröfur er að ræða, að geta fengið aðfarargrundvöll með úrskurði sáttanefndar. Einnig léttir það starfi af dómstólum, sem eru önnur kafnir, einkanlega í Reykjavík. Ætti þetta að geta fækkað dómsmálum mikið.

Um 5. gr.

Peningagildi er á hverfanda hveli. Á ekki að þurfa lagabreytingar til að fylgjast með slíku, heldur virðist eðlilegt, að ráðuneytið setji gjaldskrá um þetta, sem breyta megi eftir þörfum.

Um 6. gr.

Samkvæmt núgildandi lögum skulu lögreglustjórar í kauptúnum fara með þau mál, er í 1.—3. tölul. 3. málsg. 5. gr. segir. Hins vegar brestur þá heimild til að dæma mál þessi og verða þau því að fara til sýslumanns til dómsálagningar. Þetta þykir horfa til tafar og tvíverknaðar og er því lagt til að veita lögreglustjórum heimild til að leggja dóm á mál þessi.

Um 7. gr.

Í 38. gr. laga nr. 85/1936 er gert ráð fyrir, að í kaupstöðum nægi hin reglulegu bæjarþing, einu sinni eða tvisvar í viku, því að þar er ekki gert ráð fyrir aukadómþingum. Þetta er nú úrelt. T. d. eru háð í Reykjavík mörg dómþing á dag. Vitnaleiðslur, dómkvaðningar og málflytningar fara nú ekki fram á hinum reglulegu bæjarþingum. Ekki er þó skipt um nafn á dómstólnum, þótt aukadómþing sé.

Þá er gert ráð fyrir, að farið sé með dómsmál á manntalsþingum. Þetta er einnig úrelt. Hugsast getur þó, að mál sé þingfest á manntalsþingi. En engum mundi detta í huga að fresta því dómsmáli til næsta manntalsþings að ári liðnu, heldur yrði því frestað til aukadómþings. Er þá stundum þingað í sama dómsmáli á manntalsþingi, en stundum á aukadómþingi, og virðist slíkt óviðfelldið, enda heiti þessi miður vel til fallin sem nöfn á aðaldómi sveitanna. Hér er lagt til, að hinn almenni héraðsdómur í sveitum sé nefndur sýsludómur. Er það orð dregið af lögsagnarumdæminu eins og orðið bæjarþing.

Rétt þykir, að hein heimild sé til að heyja aukadómþing í kaupstöðum, en ekki ástæða til að gefa þeim annað heiti en reglulegum dómþingum.

Um 8. gr.

Ákvæði 42. gr. laga nr. 85/1936 eru orðin úrelt, sbr. lög nr. 65 10. des. 1943. Borgardómaraembættinu í Reykjavík fylgja ekki bækur þær, sem taldar eru í 6.—8. tölulið, en þær fylgja aftur á móti borgarfégetaembættinu. Borgardómaraembættinu fylgir aftur á móti merkjadómsbók, sem ekki er talin í 42. gr. Réttara virðist að ákveða, að hverjum dómstóli skuli fylgja bækur þær, sem hér um ræðir, hvað sem embættisskiptingu liður. Þykir eðlilegra, að fyrri bókaflokkurinn hafi sameiginlegt heiti eins og síðari bókaflokkurinn. Sjálfsagt þykir, að tækni nútímans sé tekin í þjónustu réttarfarsins, enda horfir slíkt bæði til öryggis og flýtisauka.

Um 9. gr.

Í 43. gr. er gert ráð fyrir, að dómskjöl gangi milli aðilja að láni, eins og tíðk-aðist áður en lög nr. 85/1936 gengu í gildi. Af þeirri reglu leiddi, að dómari var ókunnugur málinu, unz það var tekið til dóms. Stjórn dómara á rekstri máls, t. d. er teknar voru fyrir dómi skýrslur af aðiljum og vitnum eða máli frestað, var því mjög hindruð, sömuleiðis samvinna málflytjenda um að upplýsa mál og sameigin-leg not þeirra af frestum. Þetta var í algeru ósamræmi við anda laga nr. 85/1936, enda hefur þetta fyrir dómvenju breytt í það horf, sem hér er lagt til að lögfesta. Í samræmi við dómvenju er greint á milli endurrita (á dönsku: udskrift, „útskrift“) og annarra eftirrita (á dönsku: afskrift, „afrit“, kopi).

Um 10. gr.

Rétt þykir að gera mun á fresti til afgreiðslu dómsgerða í heild sinni og fresti til afgreiðslu annarra endurrita. Ef heyja skal þing fyrir luktum dýrum samkvæmt 39. gr., virðist ekki rétt að skylda dómara til að láta í té endurrit, nema að gengnum úrskurði um, hvort það skuli gert eða ekki gert.

Um 11. gr.

Sakarskipting hefur ekki reynzt vera til bóta, heldur valda drætti og gera tvö mál úr einu. En dómur um skiptingu ábyrgðar milli stefndra sín í milli, þykir geta gert eitt mál úr tveimur og þannig vera til hagræðis fyrir alla.

Um 12. gr.

Samkvæmt núgildandi varnarþingsákvæðum er mál þingfest á þingstað þeirrar þinghár, þar sem fara skal með málið. Í kaupstöðum kemur þetta ekki að sök. En í sveitum gegnir öðru máli.

Ef t. d. maður, búsettur í Reykjavík, á kröfu á hendur manni, búsettum á Dröngum í Árneshreppi í Strandasýslu, er aðalreglan sú, að höfða verður mál út af henni í þeim hreppi á svokölluðu heimilisvarnarþingi stefnds. Þetta kostar ferð sýslumannsins í Strandasýslu og væntanlega máflutningsmanns úr Reykjavík norður að Árnosi.

Nú er það, sem gerist við þingfestingu máls, oftast ekki annað en það, að lögð er fram stefna og greinargerð stefnanda auk fylgiskjala. Stefndur á nær undantekningarlaust heimtingu á fresti og oft eru margir frestir máli óhjákvæmilegir.

Hitt getur enginn ráðið við, að nú eru oft engin tiltök að fá málið þingfest annars staðar en á þingstað hrepps þess, þar sem stefndur á heima. Jafnvel þótt leitast sé við að fá hann til að samþykkja, að málið sé rekið á sýsluskrifstofunni, eru þess mörg dæmi, að ekki tekst að fá hann til að fallast á annað varnarþing en heimilisvarnarþing sitt. Er ekki trútt um, að sumir menn hugsi sér að verja sig með fjarlægðinni, því að þeim er ljóst, að svo getur verið ástatt, að betra sé fyrir kröfueiganda að missa kröfu sína en leggja í dýr ferðalög til fjarlæggra staða, ef dómariinn lætur málskostnað falla niður að öllu eða nokkru leyti, eins og oft vill verða.

Ætla má, að tíma héraðsdómara og málflutningsmanna sé annan veg betur varið en til þarflausra ferðalaga, og kostnaður af slíkum ferðalögum lendir á öðrum hvorum aðilja, en oft á báðum. Virðist nær að skylda stefndan til að sækja eða láta sækja þing á skrifstofu héraðsdómara. Ef hann fær sig sýknaðan, getur hann krafizt ferðakostnaðar sem annars málskostnaðar, ef því er að skipta.

Um 13. gr.

Orðin „sækjandi“ og „verjandi“ tákna ekki aðilja máls, heldur málflytjendur. Orðin „hefja“ og „hafning“ þykja dösuskotin, enda misskilja ólöglærðir menn þessi orð svo sem þar væri um höfðun máls að ræða.

Um 14. gr.

Hér er um hina svokölluðu „eventualreglu“ að ræða. Vel getur verið afsakanlegt, þótt staðhæfingar um málsatvik, mótmæli og málsástæður komi ekki fram jafn-skjótt sem tilefni verður til. Svo er þó alls ekki alltaf, og þykir rétt, að málflytjendur hafi aðhald, svo að málflutningur verði skipulegur og drengilegur.

Um 15. gr.

Þar, sem engin ekla er á löglærðum málflutningsmönnum, virðist engin ástæða til að íþyngja dómurum, sem eru miklum störfum hlaðnir, með leiðbeiningastarfsemi. Auk þess getur í þessu fölgizt nokkur hættu á, að dómara reynist á eftir ósjálfrátt að líta óhlutrægt á málavöxtu. Þykir rétt, að dómari komi sem minnst nærri málinu, unz komnar eru fram greinargerðir af beggja hálfu, en eftir þann tíma á dómari að stýra rekstri málsins.

Um 16.—17. gr.

Nú getur þurft að efna til ferðalaga dómara og málflutningsmanna langar leiðir til þess að taka skýrslu af einu vitni. Ætla má, að eðlilegra þyki, að vitnið ferðist til skrifstofu héraðsdómara eða þess staðar, er dómari ákveður, t. d. ef hentugt þykir að spyrja vitni á vettvangi. Vitni á heimtingu á greiðslu ferðakostnaðar samkvæmt 135. gr. laga nr. 85/1936 auk vitnaþóknunar.

Í 10. gr. landamerkjatalaga er beint gert ráð fyrir, að nauðsynlegt þyki, að vitnið gangi á merki og athugi landsháttu og landsnytjar, eftir því sem þörf er á. Samt getur vitni nú neitað að verða við þessari nauðsyn, ef það á heima í öðrum hreppi.

Þetta virðist með öllu ástæðulaust.

Hér er því lagt til, að dómari geti ákveðið hverju sinni, hvar vitni ber að sækja þing. Verður að treysta dómurum til að beita þessum ákvæðum með sanngirni, sbr. eftirtalin orð í 10. gr. nefndra laga: „eftir því sem þörf og kostur er á“ og 2. mgr. 124. gr. laga nr. 85 23. júní 1936.

Um 18. gr.

Áður en lög nr. 85/1936 voru sett, var venja, að ekki væru rakin í úrskurðum málsatvik og málsástæður í aðalmálinu, svo sem nú er boðið í 190. gr. Því hefur komið fyrir, að Hæstiréttur hefur ómerkt úrskurð héraðsdómara, þar sem þessi atriði hefur vantað, enda þótt ályktarorð úrskurðar væru nægilega rökstudd í for-

sendum. Afleiðing þessa er sú, að alveg hefur lagzt niður að kveða upp úrskurði þegar í stað.

Þetta er afturför, og sýnist ástæðulaust, að úrskurðir um aukaatriði máls séu tafðir með því að hafa þá eins og dóma um málið sjálft. Aðalreglan á að vera, að úrskurðir séu kveðnir upp samstundis, sbr. 1. mgr. 190. gr. og 1. mgr. 42. gr., og má þá kæra þá til æðra dóms þegar í stað, ef því er að skipta.

Hér er lagt til, að yfirleitt sé sleppt að greina í úrskurði málsatvik og máls-ástæður sækjanda og verjanda í aðalmálinu og látið nægja að rökstyðja ályktarorð úrskurðar í forsendum um það atriði, sem skorið er úr.

Um 19.—20. gr.

Þetta eru orðabreytingar, sem Hæstiréttur hefur tekið upp og þykja til bóta.

Um 21. gr.

Einhver mesti kostur laga nr. 85/1936 er kæruehimildin. Áður var bannað að áfrýja sérstaklega einstökum úrskurðum og var þá haldið fram rekstri málsins. Gat þá svo farið, að æðri dómur ómerkti allt það verk. Úr þessu var bætt með kæruehimildinni, og þykir sjálfsgagt, eins og Hæstiréttur hefur líka gert með lögjöfnuði, að fjölga þeim atriðum í rekstri máls, er kæra megi til Hæstaréttar án þess að áfrýja þurfi öllu málinu.

Reynslan hefur ekki verið sú, að kæruehimildinni hafi verið misbeitt að neinu ráði. Helzt er, að stefndur kæri úrskurði um frest. En þar hefur komið að góðu haldi heimild 2. mgr. 199. gr. til að heimta tryggingu af kæranda. Hafa kærumál þá orðið að engu, og geta þeir sjálfum sér um kennt, sem ekki neyta þessa réttar.

Um 22.—23. gr.

Mál samkvæmt 1. tölulið 200. gr. skulu nú fara fyrir sjó- og verzlunardóm, hvort sem dómara þykir þörf sérþekkingar til að fara með og dæma þau eða ekki. Gagnstætt þessu er það á valdi dómara að meta, hvort honum þykir þörf sérþekkingar til að fara með og dæma mál samkvæmt 2. og 3. tölulið. Æðri dómur getur síðan hrundið þessu mati héraðsdómara.

En á þessum málaflokkum samkvæmt 2. og 3. tölulið er nú sá munur, ef talin er þörf sérþekkingar, að þá skulu mál samkvæmt 2. tölulið fara fyrir sjó- og verzlunardóm, en mál samkvæmt 3. tölulið fara fyrir almennan héraðsdóm með meðdómendum.

Málum samkvæmt 1. og 2. tölulið 200. gr. er ekkert sameiginlegt, og orðið sjó- og verzlunardómur þykir miður smekklegt. Mál samkvæmt 2. tölulið hafa verið fá-tíð, en í seinni tíð hefur hvað eftir annað komið fyrir, að Hæstiréttur hefur ómerkt héraðsdóma og krafizt þess, að meðdómendur tækju sæti í dómi með héraðsdómara samkvæmt 3. tölulið.

Orðin bæjarþing og sýsludómur eru ekki síður réttnefni, þótt meðdómendur taki sæti í þeim. Og með því að skilyrðin fyrir því, að meðdómendur séu til kvaddir, sem sé mat dómara á þörf sérþekkingar, eru hin sömu fyrir þessa tvo málaflokka samkvæmt 2. og 3. tölulið, auk þess sem málaflokkar þessir eru allskyldir sín á milli, en alls óskyldir málum samkvæmt 1. tölulið, virðist einsætt að taka þá saman, án þess að þörf sé á að gefa þeim dómi annað nafn, sem með þau mál fer, þótt fleirskipaður sé.

EKKI þykir rétt að skipa aðra meðdómendur en sjódomsmenn til tiltekins tíma, heldur sé héraðsdómara frjálst að nefna meðdómendur í hvert skipti eftir eðli málsins. Þá þykir og rétt að leggja til, að felld séu brott refsímál úr lögum um meðferð einkamála. Samkvæmt lögum nr. 27 5. marz 1951, 5. gr. 3. mgr., getur dómari kvatt tvo sérkunnáttumenn til dómstarfa með sér í málum, þar sem sérkunnáttu

aðila. Virðist reynzlan sýna, að heppilegt sé að beita eigi eiðnum oftari en nauðþykir sérstök þörf. Verður það að sjálfsgöðu gert, ef um er að ræða „refsimál um efni þau, er greinir í siglingalögum og sjómannaalögum“, eins og segir nú í 200. gr. laga nr. 85/1936.

Um 24. gr.

Stefnufrestur sá, sem nú er, þykir óþarflega langur.

Samgöngur hafa batnað síðan 1936. Í málum þessum kemur varla fyrir, að nokkur sæki þing nema stefnandi. Ef fyrir kæmi, að frestur reyndist of skammur, er réttthafa opið að áfrýja ógildingardómi.

Fylgiskjal 3.

Umsögn Félags héraðsdómara, dags. 13. febr. 1956.

Hin háttvirta allsherjarnefnd neðri deildar Alþingis hefur með bréfi, dagsettu í desember s. l., sent Félagi héraðsdómara til umsagnar frumvarp það til laga um meðferð einkamála í héraði, sem nú liggur fyrir deildinni.

Stjórn félagsins hefur athugað frumvarpið og rætt það nokkuð bæði innbyrðis og við héraðsdómara þá, sem hún hefur náð til. Er henni ljóst, að hér er um svo margþætt mál að fjalla, að eigi sé kleift á þeim skamma tíma, sem hún hefur haft mál þetta til umsagnar, að láta í té eins ýtarlega umsögn og æskilegt væri.

Frumvarpið geymir mjög mörg nýmæli og yfirleitt telur stjórn félagsins þau vera til mikilla bóta. Mælir hún því með frumvarpinu í heild, en telur hinsvegar rétt að benda á, að störf dómara verða mjög aukin með lögfestingu þess. Verður óhjákvæmilegt að fjölga fulltrúum við hin stærstu dómaraembætti, verði frumvarp þetta að lögum.

Um nokkur einstök atriði frumvarpsins viljum við taka eftirfarandi fram:

11. gr. Hámarksaldur samdómenda, 70 ár, er að okkar dómi of lágur. Borgardómarinn í Reykjavík kveður menn mjög oft til samdómendastarfa, sem eru á áttarðisaldri. Telur hann einmitt, að oft sé betri kostur hæfra samdómenda á þeim aldri, þar sem sérfróðir yngri menn séu oft mjög störfum hlaðnir og vilji komast hjá kvaðningu. Líklega væri rétt að fella niður aldurshámarkið, en láta héraðsdómara eftir að ákveða hverju sinni hæfni meðdómenda að þessu leyti.

44. gr. Við leggjum til, að orðin „og aldrei síðar en þremur vikum“, séu felld niður. Fjöldi beiðna um endurrit og dómsgerðir er misjafn viku- og mánaðarlega. Að borgardómaraembættinu í Reykjavík berast oft í einu slíkur fjöldi, að engin tók eru á að afgreiða þessar beiðnir innan lögskipaðs tíma, en hann er einnig þrjár vikur samkvæmt 44. gr. laga nr. 85 frá 1936, nema starfslið við vélritun verði stóraukið. Þetta aukna starfslið kynni svo að skorta verkefni á öðrum tímum.

62. gr. Athugandi er, hvort ekki sé rétt að setja ákvæði um það, á hvaða stigi aðalmáls megi í síðasta lagi höfða gagnsök.

116. gr. 2. mgr. síðari málsliður. Eins og áður er sagt verða störf dómara mjög aukin með lögfestingu þessa frumvarps. Hann á að fylgjast með málinu á öllum stigum þess og benda á hverra gagna sé þörf, en gagnasöfnun er veigamesti hluti málflutnings. Er því rétt, að þetta starf dómarans sé létt að því leyti, að hann þurfi ekki sjálfur að gera ráðstafanir um öflun gagna fyrir öðrum dómara, heldur sé það falið aðilum eða lögmönnum þeirra eftir ábendingu dómara aðalmáls, hverra gagna sé þörf.

1. mgr. 139. gr. Hér er kveðið svo á, að öll vitni skuli eiðfesta eða heitfesta fyrirfram, (önnur en þau, sem 140. gr. tekur til). Þetta er gjörbreytnig frá því, sem verið hefur og gengur jafnvel lengra en í opinberum málum, sbr. 3. mgr. 100. gr. l. 27/1951. Okkur virðist nógildandi reglur laga 85/1936 heppilegri, að heitfesta eftir á, eftir að farið hefur verið með vitninu yfir framburð þess og það sannprófað, ef þess hefur verið þörf, og að heitfesting fari ekki fram nema að kröfu

synlegt er og teljum við ofnotkun hans geta spillt tilfinningum manna fyrir þýðingu hans og helgi. Að visu munu vitni vanda meir til framburðar síns frá upphafi, séu þau heitfest fyrirfram, en sjónarmið það, er nú var nefnt, virðist okkur þyngra á metunum.

165. gr. Eigi virðist ástæða til að breyta þeirri reglu, sem gildir samkvæmt 140. gr. l. 85/1936, að matsbeiðandi tilkynni matsmönnum dómkvaðningu.

174. gr. Hætt er við, að ákvæði þetta verði misnotað í málum, sem sótt eru og varin af kappi, beðið um nýjar og nýjar matsgerðir, sem dómari þyrfti að úrskurða hvort skýra myndi málið, úrskurðirnir kærðir og ætla má, að af þessu yrði mikið óþarfa þras. Okkur vitandi hefur reynslan ekki sýnt, að gildandi ákvæðum um þetta efni sé ábótavant. Leggum við því til, að ákvæði þetta sé fellt niður.

202. gr. Orðalagið „á þingstað“ í lok greinarinnar, sem einnig kemur fyrir í lok 212. gr., virðist ekki vera nægilega greinilegt. Átt mun við, að allt umdæmi Reykjavíkur sé þingstaður, en ekki aðeins sá staður, þar sem þing er háð (t. d. bæjarþingsstofan).

212. gr. Í annarri málsgrein er svo kveðið á, að skili verjandi ekki lögboðinni greinargerð, en komi þó fyrir dóm, þá skuli dómari spyrja hann rækilega um atvik máls og atriði og bóka meginefni svara hans.

Það virðist ekki ástæða til að auka starf dómarans að þessu leyti. Verjandi hefur þegar haft hæfilegan frest til að rita eða láta rita greinargerð og hætt er við, að lögmann, sem hafa ekki hirt um að koma því í verk að ræða við verjanda og rita greinargerð, gengju á það lagið, að láta verjanda eyða tíma dómarans að þessu leyti.

228. gr. síðasta málsgrein. Upphaf þessarar málsgreinar væri rétt að orða þannig: „Nú fær sækjandi frest í mál eða því er frestað að tilhlutun dómara“.

229. gr. 1. málsg. Hér er kveðið svo á, að dómari skuli alltaf kveða upp úrskurð um, hvort mál skuli tekið upp að nýju. Rétt væri að heimila dómara endurupptöku máls án úrskurðar, hafi gagnaðili ekki sótt þing eða hann samþykkt endurupptökuna.

278. gr. 1. málsg. Ákvæðið er í samræmi við það, sem gilt hefur. Hins vegar hefur ekki reynst mögulegt að fylgja því í framkvæmd, a. m. k. við stærstu dómaraembættin, vegna hins mikla málafjölda. Hefur framkvæmdinni verið hagað þannig, að aðiljum eða umboðsmönnum þeirra hafa verið tilkynnt málsúrslit í munnlega fluttum málum þegar að dómi gengnum, en í málum, þar sem verjandi hefur ekki sótt þing (t. d. víxilmálum), hefur ekki þótt ástæða til þess. Leggjum við til, að ákvæðinu sé breytt í samræmi við þessa framkvæmd.

288. gr. fyrsta málsgrein. Rétt væri, að ákvæðinu væri breytt á þá lund, að kæranda beri samtímis að senda gagnaðila endurrit af kæru.

293. gr. síðustu málsliðir. Ákvæðið er samhljóða núgildandi ákvæði um þetta efni. Hins vegar hefur framkvæmdin verið sú, að æðra dómi hefur verið sent eitt eintak, en aðiljum eða umboðsmönnum þeirra tilkynnt, að þeirra eintök lægju tilbúin til afhendingar á skrifstofu dómara gegn lögmaeltum ritlaunum. Verjanda er skylt að leysa til sín eintak það, sem honum er ætlað og er því ástæðulaust að senda honum það. Leggjum við til, að ákvæðinu sé breytt í samræmi við þessa framkvæmd.

294. gr. fyrsta málsgrein. Rétt væri að kveða á um, hvenær kærði skuli hafa skilað greinargerð í síðasta lagi.

Fylgiskjal 4.

Umsögn lagadeildar Háskóla Íslands, dags. 13. janúar 1956.

Háttvirt allsherjarnefnd neðri deildar Alþingis hefur óskað eftir umsögn laga-deildar um frumvarp til laga um meðferð einkamála í héraði.

Eins og greinargerð frumvarpsins ber með sér, er það samið af nefnd, sem einn af prófessorum lagadeildar — próf. Theódór B. Lindal — átti sæti í. Prófessor Theódór B. Lindal á því eigi hlut að umsögn þeirri, sem hér fer á eftir.

Frumvarpi því, sem hér er um að ræða, er ætlað að koma í stað l. 85/1936, er nú gilda um meðferð einkamála í héraði. Þó eiga XVI., XVII., XVIII. og XIX. kafli einkamálalaganna nr. 85/1936 að gilda áfram. Ennfremur á 197. gr. nefndra laga að halda gildi framvegis. Hið nýja frumvarp er að formi til talsvert breytt frá l. 85/1936. Efnisskipun er t. d. nokkuð á aðra lund í frumvarpinu en í gildandi lögum, og margar lagagreinar einkamálalaganna eru í frumvarpinu klofnar niður í tvær eða jafnvel fleiri greinar. Leiðir þetta til þess, að frumvarpsgreinarnar eru 302 að tölu í stað 224 greina í gildandi lögum, og er þó sáttakafli einkamálalaganna og fjórum öðrum köflum sleppt í hinu nýja frumvarpi. Formbreytingar þessar virðast flestar til bóta, og verður ekki fjölyrt um þær hér.

Auk formbreytinga þessara, er í frumvarpinu gert ráð fyrir mörgum orðalagsbreytingum frá núgildandi einkamálalögum. Virðist sums staðar gengið óþarflega langt í því að gera breytingar á orðalagi. Hér verða þó einstakar orðalagsbreytingar ekki ræddar. Ef ræða ætti öll þvilik atriði, yrði álitserð þessi lengri en góðu hófi gegnir, en auk þess er orðalag oft umdeilanlegt.

En auk framangreindra breytinga á formi og orðalagi geymir hið nýja frumvarp mörg nýmæli eða efnisbreytingar á gildandi lögum, og eru sumar þeirra efnisbreytinga mikilsverðar. Hér verður fjallað um nokkrar slíkar efnisbreytingar, og þá fyrst og fremst þær, sem mestu máli skipta. Ekki eru þó tók á því að ræða öll nýmælin hér. Verður því að mestu sleppt hér að minnast á breytingar eða nýmæli, sem til bóta má telja, og ekki gefa tilefni til athugasemda.

Fyrsta meginbreytingin er sú, að frumvarpið fellir niður ákvæði um sáttaumleitan sáttanefnda.

Sáttaumleitan var fyrst almennt lögboðin hér á landi með tilskipunum frá 10. júlí 1795 og 20. jan. 1797, er hér voru birtar 1796 og 1798. Með þeim tilskipunum var sáttaumleitan í einkamálum almennt gerð að skilyrði þess, að dómur yrði á þau lögð að efni til. Var tilgangurinn með sáttaumleitan sáttamanna sá, að afstýra málaferlum eftir því sem auðið væri. Er enginn vafi á því, að sáttatilraunir höfðu lengi vel mikil áhrif í þá átt.

Samkvæmt síðustu dómsmálaskýrslum, sem hafa verið birtar, en þær eru fyrir árin 1921—25, voru sáttamál að meðaltali 586 á ári þann tíma á öllu landinu. Þar af var sætt á 199,6 eða 34% á ári að meðaltali, úrskurðuð voru af sáttanefnd 20,8 eða 3,5%.

Með einkamálalögnum voru allmörg mál undanskilin sáttatilraun sáttanefndar. Í þeim tilfellum var sáttaumleitan dómara lögboðin í staðinn. Auk þess var aðilum opnuð greiðfær leið til að ganga fram hjá sáttamönnum og semja um, að dómari skyldi leita satta.

Hin síðari ár hefur því mjög dregið úr þýðingu sáttaumleitunar sáttamanna. Öruggar skýrslur um það efni eru því miður ekki fyrir hendi. Leitað var upplýsinga hjá Hagstofunni um sáttaskýrslur, en vegna vanhalda á skýrslusendingum úr mörgum umdæmum, er lítið gagn að samdráttarskýrslu. Má t. d. geta þess, að úr Reykjavík höfðu skýrslur síðast horizt fyrir árin 1946 og '47. Lítið var á sendar skýrslur árið 1946. Samkvæmt þeim voru sáttamál samtals 207. Af þeim var 2 vísað frá sáttanefnd, sætt voru 29, úrskurðuð 21, en 155 vísað til dómstóla. Af heildarmálatölunni — 207 — voru 144 í Reykjavík. Samkvæmt því og öðrum þeim skýrslum, sem fyrir lágu, virðist ljóst, að sáttastörf sáttamanna skipta nú litlu máli, og sýnist það engu síður eiga við utan Reykjavíkur. Þess ber að geta, að árið 1946 vantaði sáttaskýrslu frá Snæfellsness- og Hnappadalssýslu, Dalasýslu, Strandasýslu, Norður-Múlasýslu, Suður-Múlasýslu og Skaftafellssýslu.

Að öllu þessu athuguðu verður eigi séð, að ástæða sé til að halda í sáttaumleitan sáttamanna. Verður því að fallast á frumvarpið að því leyti.

Ætlun frumvarpsins er vafalaust sú, að hvarvetna þar sem í lögum er gert ráð fyrir sáttaumleitun sáttamanna, t. d. í skilnaðarmálum, komi sáttaumleitun dómara í staðinn. Eðlilegt væri, að ákvæði þess efnis væri tekið inn í frumvarpið.

Ef halda ætti í sáttanefndir, væri vafalaust rétt að rýmka heimild þeirra til að úrskurða mál.

Næst má nefna það, að frumvarpið gerir ráð fyrir samdómendum í fleiri tilvikum en gildandi réttarfaraslög um meðferð einkamála, sbr. annars vegar 7., 8. og 9. gr. frumvarpsins og hins vegar 3. tölul. 1. mgr. 200. gr. l. 85/1936. Að visu hefur Hæstiréttur beitt síðast nefndu lagaákvæði mjög rúmt, að því er virðist. Ákvæði frumvarpsins um samdómendur sýnast stefna til aukins réttaröryggis, en hætt er við, að samþykkt þeirra hafi í för með sér aukinn kostnað fyrir ríkissjóð.

Í 17. gr. frumvarpsins er mælt svo fyrir, að héraðsdómara sé rétt að halda dómþing í máli, sem undir hann ber, hvar sem er á landinu, ef það þykir hallkvæmt vegna öflunar gagna, málflutnings eða dómsuppsögu. Þetta gengur mun lengra en 3. mgr. 29. gr. einkamálalaganna. Þar segir: „Rétt er héraðsdómara að halda dómþing utan lögsagnarumdæmis síns, ef það þykir heppilegt til upplýsinga í máli, enda valdi það ekki verulegum drætti á því, og greiði sá kostnaðarauka þar af, sem slíkrar dómsathafnar heiðist.“ Að því er bezt er vitað, hefur heimild 3. mgr. 29. gr. l. 85/1936 verið mjög lítið notuð, og virðist því lítil ástæða til að rýmka heimild 3. mgr. 29. gr. einkamálalaganna.

Næst má telja þá meginbreytingu frá núgildandi skipan, að eftir frumvarpinu skal hvert lögsagnarumdæmi vera ein dómþinghá, sbr. 66. gr. frumvarpsins, en eftir eml. nr. 85/1936 er aðalreglan sú, að hver hreppur sé sérstök dómþinghá. Benda má á ýmis rök til stuðnings breytingu. Hins vegar sýnist nokkuð langt gengið, miðað við aðstæður hér á landi, að manni sé skylt að svara til sakar í einkamáli, hvar sem er innan lögsagnarumdæmis síns. Breytingin horfir að visu til hagræðis og verksparnaðar fyrir dómara, en frá sjónarmiði almennings er hún vandkvæðum bundin. Er því vafasamt, að rétt sé að stíga þetta skref nú. Eru skoðanir skiptar um það meðal lagakennara.

Í 119. gr. frumvarpsins eru fyrirmæli um vitnaskyldu. Er þar lögð miklu ríkari vitnaskylda á menn en eftir 124. gr. l. 85/1936. Samkvæmt síðast nefndu lagaákvæði er hverjum 15 ára manni, karli sem konu, og eigi er aðili máls, skylt að koma fyrir dóm á varnarþingi sínu eða utan þess, ef ekki er yfir 70 kílómetra veg á landi að fara, eða 30 kílómetra veg á sjó, enda séu þá reglulega fastar og tíðar áætlunarferðir milli þingstaðar og heimilis vitnis, eða samanlagt 70 kílómetra leið á sjó og landi, og bera vitni.

Í 119. gr. frumvarpsins segir hins vegar: „Hverjum manni, sem lýtur íslenskri lögsögu og eigi er aðili máls, er skylt að koma fyrir dóm og bera vitni, ef eigi er yfir 250 kílómetra veg á landi að fara eða 100 kílómetra leið á sjó eða samanlagt 250 kílómetra leið á sjó og landi, enda séu þá áætlunarferðir milli þingstaðar og heimilis vitnis eða vitni annars séð fyrir góðum farkosti. — Dómari getur gert vitni að fara lengri leið til dómþings, enda æski aðili þess og dómari telji brýna ástæðu til.“ Deildin telur vafasamt að rétt sé að lögfesta ákvæði um óskoraða vitnaskyldu barna innan 15 ára aldurs. Álitamál er um vegalengdir. Athugandi er, að í greininni virðist ekki gert ráð fyrir loftferðum í þessu sambandi.

Í 139. gr. frumvarpsins er mælt svo fyrir, að hvert vitni skuli annað hvort eiðfest eða heitfest áður en það er spurt um sakaratriði. Er það gagnstætt því, er nú gildir. Samkvæmt 134. gr. l. 85/1936 fer staðfesting fram að vitnisburði loknum. Eftir l. 27/1951 um meðferð opinberra mála er að visu gert ráð fyrir því sem aðalreglu, að vitni sé heitfest áður en eiginleg vitnaleiðsla fer fram, sbr. 100. gr. þ. l., en dómara er í 3. mgr. 100. gr. heimilað að fresta heitfestingu þangað til á síðara stigi málsmeðferðar. Auk þess getur hann látið heitfestingu niður falla, ef sönnunaratriði máls má telja vafalaus. Ástæðulaust virðist að ganga lengra um heitfestingu í einkamálum en í opinberum málum, og meiri hluti lagakennara telur

rétt að halda við hina eldri aðferð og láta heitfestingu eigi fara fram fyrr en að loknum vitnisburði.

Í einkamálalögnum nr. 85/1936 eru ákvæði um aðildareid. Er samkvæmt þeim heimilt að láta málsúrslit velta á aðildareid, þegar full sönnun fæst eigi með öðru móti. Eftir hinu nýja frumvarpi er ekki heimilt að láta málsúrslit velta á aðildareid, enda hefur hann lítið verið notaður að undanfögnu. Er hann og mjög ótraust sönnunargagn. Gert er ráð fyrir, að sérákvæði um barnsfaðernismál gildi áfram. Þessa breytingu frumvarpsins verður að telja til bóta.

Ákvæði XIV. kafla frumvarpsins eru nýmæli. Um það efni eru nú ekki reglur í settum lögum. Ákvæði þess kafla eru til bóta.

Ýmis önnur nýmæli eru í frumvarpinu, svo sem um málsmeðferð, endurupp-töku dæmdra mála og kæru. Þau nýmæli og breytingar á eldri ákvæðum, sem þar er um að tefla, virðast til bóta.

Að lokum skal drepið á fáein smærri atriði frumvarpsins, sem virðast þurfa skýringar eða gera þyrfti gleggri.

Í 1. gr. frumvarpsins er eigi nefndur lögreglustjóri á Keflavíkurflugvelli.

Í 1. mgr. 21. gr. segir, að elzti lagaprófessor Háskólans skuli vera formaður Starfsdóms. Ekki er ljóst, hvort átt er við hinn elzta að lífsaldri, eða hinn elzta að embættisaldri.

Í 1. mgr. 122. gr. eru ekki nefnd kjörsystkini. Er þó líklegt, að þau eigi undan-þágurétt, sbr. t. d. 3. lið 23. gr. frumvarpsins.

Í 199. gr. væri rétt að setja fyrirmæli um, að dómari skyldi rita á stefnu, hvenær hún berst honum í hendur.

Rétt er að benda á prentvillu í 2. mgr. 59. gr. frumvarpsins.

Eins og af framansögðu má ráða, telur lagadeildin ákvæði frumvarpsins yfir-leitt til bóta. Þó telur hún rétt að gera á því nokkrar breytingar, svo sem að framan er greint. Þar sem horfið hefur verið að því ráði að semja heildar lagabálg í stað l. 85/1936, telur deildin eðlilegt, að inn í frumvarpið verði tekin þau ákvæði einka-málalaganna nr. 85/1936, sem í 302. gr. frumvarpsins er gert ráð fyrir að haldi framvegis gildi. Virðist rétt að þau ákvæði séu athuguð í sambandi við afgreiðslu frumvarpsins.

Þá vill og deildin benda á, að nauðsynlegt er að ákveða allangan gildistöku-frest á lögum þessum, svo að dómurum og málflytjendum gefist nægilegt tóm til að setja sig inn í þau. Væri eðlilegt, að efnt væri til námskeiðs í lögnum eða gefið út um þau skýringarrit, áður en þau ganga í gildi. Ella er hætt við, að fram-kvæmd laganna a. m. k. fyrst í stað, verði önnur en til er ætlað. Varð sú að nokkru leyti raunin á um einkamálalögin nr. 85/1936.

Fylgiskjal 5.

Álitsgerð hæstaréttardómaranna Gizurar Bergsteinssonar og Jónatans Hallvarðssonar og prófessors Teódórs B. Líndal, dags. 5. september 1961.

I.

*Um tillögur nefndar, sem kosin var á aðalfundi Lögmannafélags Íslands
29. nóvember 1955.*

1. Samkvæmt 14. gr. frumvarpsins kveður héraðsdómari á um greiðslur til sam-dómenda, en dómsmálaráðherra er rétt að kæra þá ákvörðun. Þar sem skoða verður ákvörðun héraðsdómara eftir greininni dómsathöfn, myndi afleiðingin verða sú, að samdómenda, sem eigi vildi hlíta henni, væri rétt að áfrýja. Í samræmi við stefnu frumvarpsins að halda kærueimildum innan hæfilegra marka hefur kærueimild hér verið veitt einungis dómsmálaráðherra, sem ætla

- má að beiti henni hóflega. Þykir því eigi ástæða til að taka breytingartillögu nefndarinnar til greina.
2. Eigi þykir ástæða til að breyta aldurskilyrðum dómarafulltrúa samkvæmt 18. gr. frumvarpsins.
  3. Eigi er ástæða til að breyta 5. tl. 23. gr. frumvarpsins. Dómari, sem látið hefur í ljós álit á máli, án þess um gerðardómsstörf eða opinbera sýslu sé að tefla, myndi, ef því er að skipta, eiga að víkja sæti samkvæmt 1. og 8. tl. greinarinnar.
  4. Nægilegt verður að telja að hafa einn þingvott. Eru því eigi efni til að breyta 36. gr. frumvarpsins, sbr. 41. gr.
  5. Rétt er dómara að athuga hverju sinni, hvort ástæða er til að halda dómþing fyrir luktum dyrum. Ákvæði 6. tl. 38. gr. eru við þetta miðuð og eiga því fullan rétt á sér.
  6. Fullkomin ástæða er til, að aðiljar eða umboðsmenn þeirra kynni sér, leiðrétti, ef því að skipta, og staðfesti það, sem eftir þeim er bókað. Ákvæði 41. gr. eru því sett af fullkomnu tilefni.
  7. Um 43. gr., sjá II.
  8. Málskostnaður er aukagreiðsla, sem leiðir af aðalkröfu máls, og er breytingartillaga nefndarinnar því óþörf, að því er varðar 3. tl. 59. gr.
  9. Eigi er ástæða til breytingar á 69. gr. frumvarpsins, sbr. 46. gr. frumvarpsins.
  10. Í 76. gr. laga nr. 27/1951 er mælt, að einn stefnuvottur birti tilkynningar dómara. Er eigi ástæða til að hafa aðra meðferð á þessu í einkamálum. Eru því eigi efni til að breyta ákvæðum 88. gr. og 91. gr. frumvarpsins.
  11. Ákvæði 100. gr. frumvarpsins, að opinber stefna skuli birt tvisvar sinnum, er sett í öryggisskyni. Engin ástæða er til að breyta frumvarpinu að þessu leyti.
  12. Ákvæði 114. gr. frumvarpsins er sett til að afstýra óþarfa málalengingum og á rétt á sér.
  13. Við samanburð á 113. og 115. gr. sést, að orðið „réttarfarsleg“ á rétt á sér. Í 113. gr. ræðir um ráðstöfun aðilja á sakarefni, en í 115. gr. ræðir einungis um réttarfarsleg atriði, sbr. athugasemdir við frumvarpið.
  14. Í 113. gr. segir almennt um öflun gagna og í 117. gr. segir, að veita beri aðilja færi á að fylgjast með öflun gagna og tjá sig um þau. Skilja verður 116. gr. með hliðsjón af þessum greinum. Athugasemd nefndarinnar er ástæðulaus.
  15. Athugasemd nefndarinnar við 117. gr. er eigi á rökum reist, sbr. athugasemdir við frumvarpið.
  16. Í athugasemdum við frumvarpið eru rök rakin fyrir ákvæðum 118. gr. Sams konar regla er þegar lögfest í 2. mgr. 102. gr. laga nr. 27/1951. Ríkt efni er til að stemma stigu fyrir fargangi því, sem leiðir af vottorðsgjöfum utan réttar.
  17. Ákvæði 139. gr. frumvarpsins um eiðvinningu eða heitvinningu fyrir fram stuðlar betur en heit eftirá að sönnum og skýrum vitnisburði og miðar auk þess að stórfelldum vinnu- og tímasparnaði. Eru því eigi efni til að breyta frumvarpinu að þessu leyti.
  18. Eigi er ástæða til að breyta 141. gr. frumvarpsins, sbr. það, sem sagt var um 139. gr.
  19. Efni eru eigi til að fella 143. gr. frumvarpsins niður, sbr. það, sem sagt var um 118. gr.
  20. Ákvæði niðurlags 144. gr. frumvarpsins styrkir agavald dómara og er eigi ástæða til að taka til greina athugasemdir nefndarinnar.
  21. Rétt er, að 167. gr. frumvarpsins standi óbreytt, sbr. það, sem sagði hér að framan um 139. gr.
  22. Eigi verður fallizt á tillögur nefndarinnar að fella niður 7. tl. 198. gr. í heild, en hins vegar mega orðin „stað og stund þess“ í lok tölulíðarins falla niður með hliðsjón af ákvæðum 200. gr.

23. Eigi er ástæða til að breyta 200. gr. frumvarpsins, sbr. það, sem segir um 7. tl. 198. gr.
24. Verjandi táknað í 212. gr. og viðar í frumvarpinu aðilja þann, sem sóttur er í dómsmáli. Eru eigi efni til að víkja frá þessari málvenju í 212. gr.
25. Athugasemd nefndarinnar við 213. gr. er tilefnislaus, en eigi er ætlað til, að dómari framkvæmi sjálfur staðfestingar, frekar en hann telur efni til vera.
26. Eigi er ástæða til að breyta 218. gr. frumvarpsins. Dómara ber eigi eftir þessu ákvæði að skjóta loku fyrir stuttar athugasemdir.
27. Með visun til þess, sem í athugasemdum við frumvarpið segir, verður að telja, að ákvæði 222. gr. sé til bóta og andmæli gegn þeim eigi á rökum reist.
28. Í athugasemdum við frumvarpið eru greindar ástæður fyrir síðustu málsgrein 227. gr. Er ákvæðið á fullum rökum reist og eigi ástæða til að fella það niður.
29. Gagnrýni nefndarinnar á 228. gr. er haldlaus. Ætlað er til, að sækjandi hafi mála-tilbúnað sinn í lagi frá upphafi og geti lagt málið í dóm þegar, ef verjandi mætir eigi. Ef sækjandi hins vegar vill fá frest til gagnaöflunar eftir 2. mgr. 228. gr., er rétt, að verjanda sé gert viðvart. Ef honum væri eigi gert viðvart, mundi það oft leiða til þess, að hann tæki málið upp samkvæmt 230. gr., eftir að dómur væri genginn í því. Með viðvörun til hans eftir 2. mgr. 228. gr. myndi slíkri endurupptöku oft verða afstýrt, og er nefnt ákvæði 228. gr. því lagað til að gera málarekstur fyrir dómstólum greiðari almennt, en eigi stirðari. Í þessu sambandi ber að benda á ákvæði 233. og 246. gr. frumvarpsins, en samkvæmt þeim ákvæðum myndi verjandi, sem eigi kæmi fyrir dóm fyrr en eftir viðvörun eftir 2. mgr. 228. gr., fella á sig málskostnað. Hér má og benda á, að dómara er veitt agavald í frumvarpinu til að afstýra drætti á málum.
30. Fyrir ákvæðum 230. gr. er gerð grein í athugasemdum við frumvarpið. Sá ann-
marki er á núverandi skipan, að verjandi, sem hefur eigi hirt um að verja sig í héraði, getur stefnt málinu beint til Hæstaréttar og þannig gengið fram hjá héraðsdómi. Ákvæði 230. gr. eiga að bæta úr þessu óviðunandi fyrirkomulagi. Hins vegar eru hin ströngu ákvæði 230. gr. um tímamörk, málskostnaðargreiðslu þess verjanda, er tekur mál upp eftir útivist sína, eða tryggingu af hans hendi sett til þess að girða fyrir það, að verjendur geri sér leik að því að mæta eigi upp-
haflega í málum og taka þau síðan upp.
Verður að telja ákvæði 230. gr. til stórbóta. Tillögur nefndar lögmanna miða að því að viðhalda viðhorfi laga nr. 85/1936. Verður að telja breytingartillögu nefndarinnar mjög varhugaverða.
31. Í greinargerð frumvarpsins er gerð grein fyrir ákvæðum 233. gr. Verður eigi séð, að athugasemdir nefndarinnar hafi við rök að styðjast.
32. Eigi er ástæða til að breyta ákvæðum 265. gr. frumvarpsins. Eru þau í sam-
ræmi við lög, sem nú eru í gildi. En það leiðir af eðli máls, að dómara er víta-
laust að semja samandregnar forsendur að úrskurðum, sem eigi verða kærðir sjálfstætt.
33. Vika er stuttur umhugsunarfrestur til kærú. Meðan kærúheimildir voru mjög margar, mátti búast við, að þær yrðu notaðar til að draga mál á langinn. Bar því nauðsyn til að hafa kærúfrest mjög stuttan. Nú hefur kærúheimildum verið stillt í hof með frumvarpinu, og er því miklu minni hætta á misnotkun. Þykir að svo vöxnu máli rétt að gefa aðilja það hagræði til umhugsunar, sem tveggja vikna kærúfrestur veitir.

II.

Lögmannafélag Íslands hefur á aðalfundi 14. desember 1956 samþykkt tillögu um, að lög nr. 85/1936 verði látin haldast með nokkrum breytingum, sem í sumum atriðum eru í samræmi við frumvarpið. Eigi verður fallið á heildartillögu Lög-
mannafélagsins. Tillögu þess um breytingu á 43. gr. frumvarpsins þykir mega taka til greina, svo sem síðar segir.

III.

Félag héraðsdómara hefur í febrúarmánuði 1956 látið Neðri deild Alþingis í té umsögn um frumvarpið og gert tillögu um nokkrar breytingar á því, sem nú skulu raktar.

1. Eigi þykir fært að fallast á að fella niður aldurshámark samdómenda í 11. gr. frumvarpsins. Þykir eðlilegast, að aldurshámark embættisdómara og samdómenda sé hið sama, svo sem í opinberum málum, sbr. 9. gr. laga nr. 27/1951.
2. Rétt þykir að taka athugasemd héraðsdómara um frest til afgreiðslu endurrita til greina þannig, að frestur samkvæmt 44. gr. frumvarpsins lengist í fimm vikur.
3. Rétt þykir, að það sé á valdi dómara með þeim hætti, sem verið hefur, að meta, á hvaða stigi máls megi í síðasta lagi höfða gagnsök, sbr. 62. gr. frumvarpsins.
4. Ákvæði 116. gr. frumvarpsins verður að skilja með hliðsjón af 113. gr. Ljóst er, að dómari láti almennt aðilja eða umboðsmenn þeirra semja greinargerð um gagnaöflun, yfirfari hana og sendi síðan dómara þeim, sem í hlut á. Er því eigi ástæða til að taka til greina athugasemd dómara.
5. Athugasemdum héraðsdómara við 139. gr. frumvarpsins er svarað í I. 17 hér að framan.
6. Það virðist horfa til bóta, að dómari, sem dómkveður matsmann, tilkynni matsmanni kvaðninguna. Þykir eigi ástæða til að breyta ákvæðum 165. gr. frumvarpsins að þessu leyti.
7. Ákvörðun dómara samkvæmt 174. gr. verður eigi kærð. Athugasemdir héraðsdómara við nefnda grein eru reistar m. a. á þeim misskilningi, að kæra megi. Oft reynist nýtt mat að loknu yfirmati máli til skýringar. Ákvæði 174. gr. eiga því rétt á sér.
8. Orðin „enda sé ekki vól málflutningsmanns á þingstað“ í 202. gr. tákna, að aðilja sé eigi kostur að fá aðstoð slíks manns í næsta nágrenni. Sama skýring á við sams konar orðalag í 212. gr. Eigi þykir ástæða til að breyta þessum ákvæðum frumvarpsins. Athugasemd héraðsdómara leiðir eigi til breytinga á frumvarpinu.
9. Ákvæði 212. gr. um spurningar dómara til verjanda, sem eigi skilar greinargerð, kemur aðallega til framkvæmda í þeim tilvikum, er verjandi kemur fyrir dómara án þess að hafa aðstoð málflutningsmanns. Málflutningsmanni, sem mál hefur tekið að sér, er skylt að rita greinargerð samkvæmt 204. gr. Það myndi varða hann viðurlögum samkvæmt 5. tl. 253. gr. frumvarpsins, ef hann reyndi að fara í kringum ákvæði 204. gr. með því að láta verjanda mæta í dómi til skýrslugjafar í stað greinargerðar eftir 204. gr. Hins vegar getur hann vita-skuld beint því til aðilja að gefa aðiljaskýrslu samkvæmt 153. gr. auk greinargerðar. Athugasemdir héraðsdómara hafa því eigi við rök að styðjast.
10. Ákvæði 228. gr. taka til þess, er máli er frestað í þágu sækjanda, og því einnig til frests að tilhlutun dómara, sem sækjandi notar til frekari gagnaöflunar, en frestur að tilhlutun dómara, er sækjandi hagnýtir eigi, á eigi að veita verjanda færi á að ganga inn í málið. Hann má þá einungis taka málið upp eftir 229. gr. eða 230. gr. Eigi má ganga of langt í því að leyfa aðiljum, sem eigi hafa skeytt um að koma fyrir dóm, að taka mál upp af nýju. Það myndi tefja störf dómstólanna. Tillaga héraðsdómara hefur því eigi við rök að styðjast.
11. Eigi má veita aðiljum færi á að tefja dómstóla að óþörfu. Fyrir því þykir rétt, að dómari taki í úrskurði afstöðu til kröfu aðilja, sem eigi hefur mætt, en vill fá mál tekið upp af nýju vegna forfalla. Er þannig eigi rétt að taka tillögu héraðsdómara til greina um breytingu á 229. gr. frumvarpsins.
12. Með því að áfrýjunarfrestur og kærufrestur hefjast við uppsögu dóms eða úrskurðar þykir eigi rétt að létta af dómara skyldu til að tilkynna um uppsögu dóma og úrskurða. Er því eigi rétt að taka til greina kröfu um breytingu á 278. gr. frumvarpsins.

13. Samkvæmt 294. gr. frumvarpsins á héraðsdómari, þegar er kæra er fram komin, að krefja kærða um greinargerð, sem geymi kröfur hans og atvik þau, sem hann reisir kröfur sínar á. Að svo vöxnu máli er eigi ástæða að leggja á kæranda skyldu til að tilkynna kærða kærana um leið og hann afhendir dómara hana eftir 288. gr.
14. Fallast má á breytingartillögu héraðsdómara við 293. gr. frumvarpsins.
15. Í 295. gr. segir, hvenær greinargerð sú, sem héraðsdómari á að krefja kærða um, eigi að vera komin til æðra dóms. Athugasemd héraðsdómara við 294. gr. er því eigi á rökum reist.

IV.

Lagadeild Háskóla Íslands hefur í janúarmánuði 1956 látið Neðri deild Alþingis í té umsögn um frumvarpið og gert tillögu um nokkrar breytingar á því, svo sem nú verður rakið.

1. Í framkvæmd hefur farið í vöxt að dæma mál ásamt samdómendum samkvæmt heimild í 200. gr. laga nr. 85/1936. Verður breyting á meðferð mála því eigi stór að þessu leyti, þótt frumvarpið verði að lögum.
2. Ákvæði 17. gr. frumvarpsins um heimild til handa héraðsdómara til að halda dómþing í máli, sem undir hann ber, hvar sem er á landinu, horfir til verka-léttis, t. d. ef dómari á erindi í kaupstað, þar sem vitni, matsmenn og málflytjendur eiga heima. Athugasemd lagadeildarinnar er því eigi á rökum reist.
3. Eins og samgöngumálum er háttáð nú hér á landi, er rétt að umdæmi hvers héraðsdómara sé sérstök dómþinghá. Í 66. gr. er þessi skipan lögð til grundvallar, en dómsmálaráðherra er veitt heimild til að skipta einni dómþinghá í fleiri þinghár. Athugasemdir lagadeildarinnar hafa eigi við rök að styðjast.
4. Ferðaskylda vitna samkvæmt frumvarpinu er nauðsynleg og henni mjög í hóf stillt, eins og samgöngumálum nú er háttáð. Athugasemdir lagadeildarinnar við 119. gr. frumvarpsins eiga eigi rétt á sér.
5. Með tilvísun til athugasemda við frumvarpið verður að halda fast við, að nauðsyn beri til að taka í dómi skýrslu af börnum, sem geta um sakarefni borið. Verður að vísa á bug aðfinningum lagadeildarinnar að 121. gr.
6. Athugasemdum lagadeildarinnar við 139. gr. frumvarpsins er svarað í I. 17.
7. Í tilefni af athugasemd um orðin „elzti lagaprófessor“ í 1. mgr. 21. gr., er rétt að geta þess, að þau tákna vitaskuld þann lagaprófessor, sem er elztur að árum.
8. Systkini í 122. gr. taka og yfir kjörsystkini.
9. Dómara ber vitaskuld samkvæmt almennum reglum að bóka, hvenær hann tekur við stefnu. Virðist óþarft að taka þetta sérstaklega fram um stefnu.
10. Það er rétt í áliti lagadeildarinnar, að hvarvetna þar sem í lögum er gert ráð fyrir sáttaumleitun sáttamanna, t. d. í skilnaðarmálum, komi sáttaumleitun dómara í staðinn.

V.

Tillögur um breytingar á frumvarpinu með hliðsjón af breytttri löggjöf á öðrum sviðum og því, sem rakið hefur verið hér að framan.

1. gr. frumvarpsins orðist svo:

Með dómstörf í einkamálum, þar á meðal skipti, fúgetagerðir og uppboð, fara sýslumenn utan kaupstaða, bæjarfúgetar í kaupstöðum utan Reykjavíkur, borgardómarar og borgarfúgetar í Reykjavík og lögreglustjórar í umdæmum utan kaupstaða, þar sem þeir eru sérstaklega skipaðir.

10. gr. frumvarpsins orðist svo:

Skyllt er hverjum manni, karli sem konu, er fullnægir lögmæltum skilyrðum, að taka við kvaðningu til samdómandastarfa.

Undan kvaðningu eru þegnir:

1. Dómarar og ritari Hæstaréttar, aðrir embættisdómarar og fulltrúar þeirra.
2. Ráðherrar og ráðuneytisstjórar í Stjórnarráði.

3. Saksóknari ríkisins og fulltrúar hans.
4. Biskup og prestar þjóðkirkjunnar nema í kirkjudómi.
5. Löggiltir málflytningismenn og fulltrúar þeirra.
6. Embættislæknar, ljósmæður og hjúkrunarkonur.

21. gr. orðist svo:

Nú telur dómsmálaráðherra dómara hafa misst hin almennu dómarskilyrði eða hafa gert sig sekan um misferli í starfa, enda hafi áminning eigi komið að haldi, eða dómari hefur að álit ráðherra með öðrum hætti rýrt svo álit sitt siðferðislega, að hann megi eigi lengur gegna dómaraembætti, eða gerzt svo brotlegur í starfa, að ákæru varði, og vísar dómsmálaráðherra málinu til saksóknara ríkisins.

Málið sætir meðferð opinberra mála fyrir Starfsdómi. Starfsdóm skipa þrjú dómendur, er fullnægja skilyrðum til þess að vera hæstaréttardómarar. Formaður dómsins er elzti lagaprófessor við Háskóla Íslands, en hina tvo skipar dómsmálaráðherra til tíu ára í senn. Þóknun taka dómendur fyrir þau mál ein, er þeir fá til meðferðar.

Nú telur dómsmálaráðherra dómara óhæfan til þess að gegna starfa, og er honum rétt að leggja fyrir saksóknara að krefjast þess, að Starfsdómur viki dómara frá starfa um stund eða að fullu.

Ef mál þolir enga bið, getur dómsmálaráðherra vikið dómara frá starfa um stundarsakir, en bera skal þá málið undir Starfsdóm, svo fljótt sem verða má, og eigi síðar en tveimur vikum eftir frávikningu dómara.

Starfsdómur getur veitt dómara áminningu, dæmt á hendur honum refsingu og skaðabætur og svo málskostnað.

Kveða skal á um það í dómi, hvort áfrýjun sýknudóms fresti því, að dómari taki við starfa sínum að nýju.

Nú verður uppvíst í máli, er Starfsdómur hefur til meðferðar, eða ástæða er til að ætla, að dómari hafi framið athæfi, er lög leggja viðurlög við, bæði í starfa sínum og utan hans, og skal rannsaka og dæma málið í heild fyrir Starfsdómi.

43. gr. orðist svo:

Skjöl öll, sem lögð eru fram í dómi, skal merkja í áframhaldandi töluröð og votta á þau um framlagninguna. Sá, sem leggur fram skjal, skal láta fylgja því svo mörg endurrit, sem héraðsdómari telur hæfilegt.

Skjölín eru eign dómsins, en lána má þau aðiljum. Dómara skal, eftir að dómur hefur verið upp kveðinn í máli, fá aðilja frumrit af framlögðu málsskjali gegn því að staðfest endurrit af skjalinu fylgi málsskjölunum, ef aðili þarf frumritsins til sönnunar rétti sínum annars staðar.

Ef sækjandi skilar ekki aftur léðum málsskjölum, áður en mál er tekið til dóms, skal mál fellt niður, nema skjal skipti auðsjáanlega eigi verulegu máli eða aðiljar komi sér saman um efni þess. Ef verjandi skilar eigi léðum málsskjölum, er dómara rétt að dæma málið eftir bókuðum kröfum sækjanda, nema svo sé um skjal farið sem nú var sagt.

44. gr.

Í stað „þremur“ komi: fimm.

198. gr.

Orðin „stað og stund þess“ í 7. tl. falli burt.

293. gr. orðist svo:

Dómari gefur út, svo fljótt sem kostur er, endurrit í þrennu lagi af öllu því, sem skjöl málsins og þingbækur greina um kæruefnið. Jafnframt er honum rétt, ef því er að skipta, að láta fylgja hverju eintaki athugasemdir sínar. Síðan sendir dómari eitt eintakið til æðra dóms, en tilkynnir aðiljum eða umboðsmönnum þeirra, að þeirra eintök séu tilbúin til afhendingar.

301. gr. orðist svo:

Lög þessi koma til framkvæmda ...

Lögmæti aðgerða þeirra, sem fram hafa farið fyrir gildistöku laga þessara, skal meta eftir eldri lögum.

Nú er sáttumleitun í lögum lögð til sáttamanna í öðrum málum en dómsmálum, og skal héraðsdómari annast sáttumleitun.